

VÝBOR ZE STARŠÍ ČESKÉ LITERATURY

DRUHÉ, DOPLNĚNÉ VYDÁNÍ

ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AV ČR – ODDĚLENÍ VÝVOJE JAZYKA
NAKLADATELSTVÍ ACADEMIA

Výbor ze starší české literatury
druhé, doplněné vydání

oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i.

Elektronickou edici připravili: Alena M. Černá (hlavní editorka), Miroslav Boček (editor), Irena Fuková (editorka), Barbora Hanzová (editorka), Martina Jamborová (editorka), Marek Janosik-Bielski (editor), Jaroslava Pečírková (editorka), Andrea Svobodová (editorka), Štěpán Šimek (editor), Kateřina Voleková (editorka), Pavlína Zápotocká (editorka), Boris Lehečka (kódování TEI)

Copyright © Alena M. Černá, Miroslav Boček, Irena Fuková, Barbora Hanzová, Martina Jamborová, Marek Janosik-Bielski, Jaroslava Pečírková, Andrea Svobodová, Štěpán Šimek, Kateřina Voleková, Pavlína Zápotocká, 2013

Copyright © oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2013

Copyright © Nakladatelství Academia, Středisko společných činností AV ČR, v. v. i., 2013

E-mailový kontakt: vyvoj@ujc.cas.cz

Obálku navrhl Robin Brichta s použitím obrázku ze Snáře Vavřince z Březové (polovina 15. století, Moravská zemská knihovna v Brně, signatura Mk 0000.0014, fol. 1r). Při tvorbě knihy bylo použito písmo FreeSerif.

Kniha vznikla v rámci řešení projektu GA ČR č. P406/10/1140 *Výzkum historické češtiny (na základě nových materiálových bází)*.

ISBN 978-80-86496-74-0 (PDF)

ISBN 978-80-86496-73-3 (EPUB)

Vydal Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., v Nakladatelství Academia.
Praha 2013.

Obsah

Na úvod.....	1
Na úvod druhého vydání.....	2
„První česká věta“ – přípisek v zakládací listině kapituly litoměřické.....	4
Slovo do světa stvoření.....	5
Modlitba Kunhutina.....	6
O lišce a o čbánu.....	11
Svatý Václave.....	14
Život svatého Václava.....	15
Tomáš ze Štítného: Řeči nedělní a sváteční (úryvek).....	18
Jan Hus: Dcerka nebo O poznání cesty pravé k spasení (úryvek).....	25
Jan Hus: Jádru učení křesťanského.....	36
Povídka o Bruncvíkovi (úryvek).....	39
Noci milá.....	44
Latinsko-český slovníček nečistých zvířat.....	45
Povídka o Alexandru Velikém (úryvek).....	46
Bible kladrubská, kniha Genesis (úryvek).....	52
Vít Tasovský z Lipoltic: Z městského práva – o zlodějstvích a lúpežích (úryvek).....	58
O ženě zlobivé.....	63
Hynek z Poděbrad: Rozprávka o jednom kupci a o jeho ženě (úryvek).....	66
Chirurgické lékařství (úryvek).....	71
Spis o nových zemích Ameriga Vespucciho (úryvek).....	77
Kuchařka (úryvek).....	79
Frantovy práva (úryvek).....	84
Jan Petřík, bakalář z Benešova: O sedmerém svobodném umění.....	89
Historie o Tyll Eulenspiegelovi (úryvek).....	91
Sepsání ctnostného života svatého poustevníka a opata Vendelína (úryvek).....	97
Mistr Albrecht: Lékařství konská jistá a dokonale zkušená (úryvek).....	102
Pranostika nová (úryvek).....	108

Na úvod

Výbor ze starší české literatury je první elektronickou knihou, která čtenářům přináší díla ze staršího českého písemnictví. V chronologickém řazení obsahuje dvacet šest textů pocházejících z období třináctého až osmnáctého století. Na samý začátek jsme umístili „první českou větu“ ze zakládací listiny litoměřické kapituly, za ní následují proslulé skladby české středověké lyriky, ukázky z děl teologických myslitelů Tomáše ze Štítného a Jana Husa a úryvky z bible. Překládovou prózu reprezentuje mimo jiné povídka o Bruncvíkovi, o Alexandru Velikém či tvorba Hynka Poděbradského, překladatele povídek z Dekameronu. Ve *Výboru* má zastoupení i odborná literatura lékařská a právnická. Také raný novověk představujeme v jeho tematické a žánrové rozmanitosti – nechybí cestopis, legenda, kuchařka, satirická díla či veterinární lékařství.

Náš *Výbor* si neklade za cíl zachytit starší českou literaturu v celé její pestrosti a úplnosti – netouží zaznamenat všechny literární druhy či žánry ani rovnoměrně postihnout vymezené období. Šest set let by při takových ambicích ostatně vydalo na daleko obsáhlejší svazek. Náš cíl je jiný – představit starší literaturu psanou historickou češtinou v knižní formě počátku třetího tisíciletí. Spojit historii a současnost. Doufáme, že si výsledek této naší snahy najde své čtenáře; zejména chceme oslovit mladou generaci, které bude nový způsob prezentace kultury našich předků jistě blízký. Elektronický *Výbor ze starší české literatury* však není určen jen laickým čtenářům, ale i odborné veřejnosti, neboť jej z rukopisů a starých tisků připravilo vědecké pracoviště, *oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český*. *Výbor* představuje jakousi ochutnávku, protože stojí na počátku ediční řady: postupně budou vycházet díla starší české literatury samostatně, v jednotlivých elektronických knihách.

Výbor ze starší české literatury vychází v roce, kdy si *Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky* připomíná sté výročí založení *Kanceláře Slovníku jazyka českého*, předchůdkyně dnešního ústavu. K tomuto výročí chceme dát veřejnosti dárek – elektronické edice starší české literatury budou k dispozici zdarma. Nechť jejich cesta za čtenáři nemá úskalí!

editoři

Na úvod druhého vydání

Dva roky po zveřejnění *Výboru ze starší české literatury* jsme se rozhodli předložit čtenářské obci druhé, upravené vydání.

V něm jsme opravili některé chyby, které se přes veškerou snahu vyskytly ve vydání původním.

I na základě přání a připomínek čtenářů – mezi nimiž nechybí kolegové z řad jazykovědně či literárněhistoricky orientovaných bohemistů – jsme rozšířili doprovodné informace k jednotlivým textům. Především jsme doplnili údaje ukazující dataci památky, nikoli jen dataci konkrétního rukopisu či tisku, z něhož naše edice vycházejí; tyto údaje uvádíme na prvním řádku v hlavičkách pod názvem jednotlivých textů (pokud údaj chybí, zvláště u mladších památek, znamená to, že je shodný s datací pramene).

Bylo by nad rámec naší publikace uvádět u konkrétních textů bibliografické odkazy na sekundární literaturu, která se těmito památkami či prameny zabývá. Nově však uvádíme alespoň soupis základních prací převážně knihopisného charakteru, jakož i odkazy na elektronické zdroje, které zájemcům usnadní případné další studium.

Všem čtenářům druhého vydání *Výboru ze starší české literatury* přejeme příjemný čtenářský zážitek.

editoři

Soupis základní literatury

BARTOŠ, František Michálek. *Soupis rukopisů Národního musea v Praze*. Svazek I. Praha: Melantrich, 1926.

BARTOŠ, František Michálek. *Soupis rukopisů Národního musea v Praze*. Svazek II. Praha: Melantrich, 1927.

BRODSKÝ, Pavel. *Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze*. Praha: Koniasch Latin Press, 2000.

BRODSKÝ, Pavel, PAŘEZ, Jan. *Katalog iluminovaných rukopisů Strahovské knihovny = Catalogue of the illuminated manuscripts of the Strahov Library*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, 2008.

DRAGOUN, Michal. *Soupis středověkých rukopisů Knihovny Národního muzea: doplňky ke katalogům F. M. Bartoše, J. Vašici a J. Vajse*. Praha: Národní muzeum, 2011.

Evropská digitální knihovna rukopisů; dostupná na <http://www.manuscriptorium.com>

HORÁK, František, ed., WIŽDÁLKOVÁ, Bedřiška, ed., TOBOLKA, Zdeněk Václav, ed. *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století*. Praha: Komise pro knihopisný soupis českých a slovenských tisků, 1925–1967; dostupné též na <http://www.knihopis.org>

JUNGSMANN, Josef. *Josefa Jungmanna Historie literatury české, aneb, Saustawný přehled spisů českých s krátkau historií národu, oswícení a jazyka*. Praha: Nákladem Českého museum, 1849.

PODLAHA, Antonín. *Soupis rukopisů knihovny Metropolitní kapitoly pražské*. V Praze: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1910–1922.

RYBA, Bohumil. *Soupis rukopisů Strahovské knihovny Památníku národního písemnictví v Praze*. Praha: Památník národního písemnictví, 1970–1979.

SCHWARZENBERG, Karl: *Katalog der kroatischen, polnischen und tschechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek*. Wien: Brüder Hollinek, 1972; viz též digitální katalog *ÖNB-HANNA-Katalog. Handschriften, Nachlässe und Authographen* www.onb.ac.at/kataloge

Katalog českých a slovenských rukopisů sign. XVII získaných Národní (Univerzitní) knihovnou po vydání Truhlářova katalogu z roku 1906. Praha: Národní knihovna ČR, 1996.

SVOBODOVÁ, Milada. *Rukopisy ze sbírek Tomáše Antonína Putzlachera, Michaela Schustera a dalších nešlechtických bibliofilů ve fondu pražské lobkowiczské knihovny v Národní knihovně České republiky*. Praha: Národní knihovna ČR, 2012.

Staročeský slovník. Úvodní stati, soupis pramenů a zkratk. Praha: Academia, 1968.

STEJSKAL, Karel, VOIT, Petr. *Iluminované rukopisy doby husitské*. Praha: Grafit, 1991.

TRUHLÁŘ, Josef. *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum qui in C. R. Bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur. Pars prior, Codices 1–1665, forulorum I–VIII*. Pragae: Regia societatis scientiarum Bohemica, 1905.

TRUHLÁŘ, Josef, ed. *Katalog českých rukopisů C. k. veřejné a univerzitní knihovny pražské*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

TRUHLÁŘ, Josef. *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum qui in c. r. Bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur. Pars posterior, Codices 1666–2752 forulorum IX–XV et Bibliothecae Kinskyanae, adligata 2753–2830, tabulae, addenda, index*. Pragae: Regia societas scientiarum Bohemica, 1906.

URBÁNKOVÁ, Emma. *Rukopisy a vzácné tisky pražské Univerzitní knihovny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957.

WEBER, Jaroslav, SPUNAR, Pavel, TRÍŠKA, Josef. *Soupis rukopisů v Třeboni a v Českém Krumlově*. Praha: ČSAV, 1958.

„První česká věta“ – přípisek v zakládací listině kapituly litoměřické

*Česko, Litoměřice, Státní oblastní archiv v Litoměřicích, fond litoměřické kapituly, signatura R2; začátek 13. století.
Editor: Alena M. Černá.*

[1v] Pavel dal jest Ploskovicích zeřnu, Vlach dal jest Dolas zeřnu bogu i svátému Ščepánu se dvěma dušníkoma, Bogučēja a Sedlatu^a.

^a tato dvě jména přepisujeme jako tvar akuzativu singuláru, avšak je možné zvažovat i tvar instrumentálu singuláru („Bogučeju a Sedlatú“)

Slovo do světa stvoření

2. polovina 13. století

Česko, Praha, Archiv Pražského hradu, signatura A 57/1; konec 13. století. Editor: Alena M. Černá.

(1) [8v] Slovo¹ do světa stvoření
v božství² schováno³,
jež pro Evino shrěšení⁴
na svět posláno.

(5) Dievcě dřieve porozenie
jest zvěstováno,
z Davidova pokolenie
božsky⁵ vzchováno.

(10) Ot něhože naše kršćenie⁶
jmenem nazváno,
pro drahé naše spasenie
Židóm prodáno.

I pro naše vykúpenie
na smirt prodáno,
(15) jehož nám slavné vzkřiešenie
vesele dáno.

¹ Slovo] louo

² božství] bořtui

³ schováno] zhowano

⁴ shrěšení] zreffenie

⁵ božsky] bořki

⁶ kršćenie] ckrenie

Modlitba Kunhutina

konec 13. století

Česko, Praha, Národní knihovna České republiky, signatura VII G 17 d; začátek 14. století. Editor: Marek Janosik-Bielski.

- (1) **[146v]** Vítaj, Kráľu všemohúci,
ve všech miestech vševidúci,
všech kajúcich milujúci,
věčný život dávající!
- (5) Všeteho kvietie krásie ktvúci,
všech světlostí **[147r]** viece stvúci,
svým milým sě zjevující,
jě rozkošně kochající!
- (10) Vítaj, slavný Stvořitelu,
vítaj, milý Spasitelu,
vítaj, věrný náš přítel⁷,
všie dobroty davatelu!
- (15) Vítaj, v núzi těšitelu,
všeteho hoře zbavitelu,
vítaj, divný slavitelu
i rozkošný krmitelu!
- (20) Děkujemy tobě z tvého
z milovanie velikého,
z potřebného⁸, z radostného,
z vysokého i z šcedrého,
- ež si ráčil ny stvořiti⁹,
velmi **[147v]** drazě vykúpiti,
nebesa dens otvořiti
a svým Tělem obdařiti.
- (25) Chvála tobě, Bože, z toho,
ježe činíš divón mnoho
divnú mocú slova tvého
v rukú popa všelikého.
- (30) Tu své divy ty zjevuješ,
když nás hříšných navščěvuješ,
chléb v své Tělo proměňuješ¹⁰,

⁷ *přítelú*] pzretelu

⁸ *potřebného*] potribneho

⁹ *stvořiti*] ftoriti

¹⁰ *proměňuješ*] prominuges

z vína svú Krev učiňuješ.

(35) V chlebněj tváři ty se skrýváš,
božskú světlost tu pokrýváš,
cěle v oplatčě přebýváš,
cěle na [148r] nebi počíváš.

(40) Ani na nebi jsi věč^b,
ani v oplatčě jsi menší,
ani na nebi světlejší,
ani v oplatčě temnější.

Na nebi jsi veštek zjěvně,
v oplatčě jsi veštek tajně,
jakož na nebi jsi slavně,
takož v oplatčě jsi divně.

(45) Když tak divně k nám přichodíš,
s sobú anjely přivodíš,
k velikěj č¹¹sti nám to hodíš,
{ když k nám s anjely přichodíš }^c.

(50) Tvé jest Tělo napliněno,
divně když jest učiněno,
mocným slovem usvaceno,
[148v] věrným sirdcem uchvá¹²ceno.

(55) To každému jmieti za to,
jež jest sridcem takéž vzato,
jakož usty vzemše svato,
Augustin jest svědek na to.

(60) Na to svědka slunce jmámy,
když[to]^d na ně vzpomínámy,
mnoho poprslkóv¹³ vídámy,
avšak jedno slunce známy.

Kdyžto bude rozlomeno,
v malé č¹⁴ásti rozdrobeno,
po všem světu rozděleno,
vše křesťanstvo obděleno.

^b zapsáno „uiechi“, starší edice přepisují „věčší“

¹¹ č¹¹sti] chyzi

^c marginální přípisek soudobou rukou

¹² uchvá¹²ceno] ufuaceno

^d doplněno podle NUK VII F 30

¹³ poprslkóv] poprclzcou

¹⁴ č¹⁴ásti] chaftim

(65) Kakož¹⁵ koli i prokniemu
málo dáno jest věr[149r]nému,
všako čele jest prvniemu,
čelo dáno i druhému.

Cěle dáno jest třetímu,
(70) [cěle také i čtvrtému]^e,
cěle věrně tišúciemu,
cěle jistě posledniemu.

Avšak proto nenie dvoje
Božie Tělo ani troje,
(75) ve všech miestiech vše jedno je,
tako věří sridce moje.

Dež jest z dievky porozeno,
téže na křížu umořeno,
téže v zemi pohřbeno,
(80) téže z mrtvých jest vzkřiešeno.

Ale tako jest vzkřiešeno¹⁶,
jakož ovšem¹⁷ oslaveno,
téže na [149v] nebe zpodviženo,
téže v oplatčě posvaceno.

(85) Ten Chléb živý nejde dolów,
na výsost¹⁸ jde¹⁹ k Otcu domów,
krmě {jest}^f všech apoštolów
i všech²⁰ svatých i anjelów.

Proto prosím, Bože, tebe,
(90) živý i rozkošný Chlebe²¹,
aby otvořě dnes nebe,
dal nám šcedré dary z sebe.

Daj dóstojně tě vídati
i dóstojně přijímati,
(95) aby mohl ty s Matkú jmieti
chvály z toho i vši světi.

¹⁵ *Kakož*] Tacof

^e doplněno podle NUK VII F 30

¹⁶ *vzkřiešeno*] uuzcrifeno

¹⁷ *ovšem*] uofem

¹⁸ *výsost*] uuifoth

¹⁹ *jde*] gide

^f marginální přípisek soudobou rukou

²⁰ *všěch*] uuifiech

²¹ *Chlebe*] chele

- (100) Rači ny dens nakirmiti,
živé²² krimě nasytiti,
[150r] jejie silú posíliti,
jejie rozkoš v dušu vlíti.
- Daj nám za hřiechy plakati
i jich právě sě pokáti,
tobě z darów děkovati,
tě všiem sirdcem milovati.
- (105) Pro tvé svaté porozenie
pro těžké tvé truzenie,
pro žalostné prorazenie
i pro křivé otsúzenie,
- (110) pro tvé nuzné roztěženie,
pro hanebné oběšenie
i pro hrozné okrvavenie
i pro krásy tvé zbavenie,
- (115) pro tvé hořké umořenie,
pro túžebné po[150v]hřeбенie
i pro slavné tvé vzkřiešenie²³
i pro divné vzpodviženie
- (120) prosím, Bože, tvé milosti
i veliké tvé ščedrosti,
aby zbavil škaředosti
hřiešné také i těžkosti.
- Rači hřiechy otpustiti
i jich plině očistiti
a mě jiných uchovati,
díábly ot nás vzdalevati.
- (125) Rači zlobi v nás umniti
a dobroty přibaviti,
dušu s tělem usdraviti,
tvého hněva ny zbaviti.
- (130) Daj²⁴ života polepšenie,
zlé žádosti [151r] uhašenie,
pravé milosti rozženie
a děl dobrých rozmnoženie.

²² živě] fiuie

²³ vzkřiešenie] uuzcrifene

²⁴ daj] Mai

(135) Rači s tobú ny sjednati
i tě právě daj poznati,
na tě veždy zpomínati
a v tom život náš konati.

(140) Rači s námi tehdy býti,
když jest duši těla zbýti,
a nás v hořě nevoditi,
li že v rozkoš provoditi.

Daj nám s Matkú tě vidúce
kraleovati v tobě jsúce
a tě v sobě ²⁵viec jmajúce,
v rozkoši se kochajúce.

(145) Tě výše všech milujúce
a ve zboží plavajúce,
[151v] [s] svatými se seznamúce
a s anjely zpievajúce,

(150) všeho kvietie krásie ktvúce,
veždy rozomně^{26, g} živúce,
nikdy neumierajúce
a věčně se radujúce.

Amen.

(155) Tuto jmenuj A i kohož chceš²⁷,
živé, mirtvé.

²⁵ *viec*] uice

²⁶ *rozomně*] rofnmie

^g starší edice interpretují jako „rozkošně“

²⁷ *chceš*] thes

O liščě a o čbánu

Česko, Praha, Národní knihovna České republiky, signatura XXIII G 92; 60. léta 14. století. Editor: Alena M. Černá.

[130r] O liščě a o čbánu

- (1) Liška jednu běžající,
 jiesti sobě hledající
 uběže do jedných pústek,
 ano v nich jediný chrústek.
- (5) Vecě: „Pověz mi to, chrúste,
 čie jsú toto chyšě pusté?“
 On jiej tako odpovědě
 řka: „Jázť sám nevědě,
 teprv sem jedno přišel sěm,
 (10) nejímám nice činiti s tiem.“
 Liška [130v] počě sě točiti,
 by mohla co uhoniti,
 točivši sě sěmo i tam,
 i uběže k pustým kamnám,
 (15) a když sě v niestěji vtoči,
 inhed v kamnách čbána zoči.
 Vecě: „Dobry večer, čbáne,
 kak sě jmáš, mój milý pane?“
 Čbán liščě nice nevecě
 (20) a ona, vzešši jej na plece,
 potěšči sě s ním ven z pústek.
 Tu ji potka onen chrústek,
 vecě: „Liška, co to neseš,
 že nohami jedva pleteš?“
 (25) Ona vecě: „Nesu čbána,
 mého milostného pána.“
 Zdáše sě jiej nésti těžek,
 vzešši jej na jeden břiežek,
 i pusti jej dolóv opak,
 (30) řkúc: „Jázť tobě učini tak.“
 Vecě: „Pójdiž dolóv, čbáne,
 těžek s mi nésti, mój pane!“
 Čbán sě dolóv s hory pokoti,
 liška sě po něm běžieci upoti.
 (35) Vecě: [131r] „Čbáne, proč běžíš prudcě?
 Přesadíš mi skoro srdce.“
 A když čbán na rovni bieše,
 viac sě kotiti nemožieše,
 vecě liška: „Kde jdeš, čbáne?
 (40) Zdali s ustal, milý pane?
 Pakli nechceš se mnú jíti,
 jáz chci tobě učiniti,
 že pójdeš se mnú bezděky,

- kdež se nevrátíš na věky.“
 (45) Přivázavši čbán k uocasu
 vecě: „Jáz tě tam donesu,
 budeš úpiti na své hoře,
 plavajě jako prosěd moře.“
 A když přiběže k studnici,
 (50) běda lišcě hubenici!
 Mnieše oklamajíc čbána,
 naliť se oblúdi sama.
 Vecě: „Čbáne, ké se modlíš,
 zlého s úmysle, že tiem dlíš.“
 (55) Ona nic nepomeškavši,
 čbán k ocasu přivázavši,
 vzleze vzhóru na ohlubnici
 i pusti čbána v studnici;
 [131v] vecě: „Když se nechceš modliti,
 (60) jáz tě musím utopiti.“
 Čbán počě svrchu plavati,
 počě liška naň volati
 řkúc: „Čbáne, brizo viz o sobě,
 jižť jest velmi zle o tobě;
 (65) ražuť, pokoř mi se jedínú
 a otpustímť vši tvú vinu.“
 Čbánu lzě mluvíti nebieše,
 nebo z hlíny slepen bieše.
 Tehdy se liška rozhněvavši,
 (70) čbána u vodu vrazivši,
 vecě: „Jižť sem dosti hověla tobě,
 co s uhonil, jměj to sobě.“
 Čbán se počě zalévati,
 vody se veň nalévati,
 (75) lišky k sobě potáhati.
 Liška se počě ottáhati.
 Vecě liška: „Ne tak, čbáne,
 jázť špíleji, milý pane!“
 Tehdy čbán počě bobtati,
 (80) vody se veň nalévati,
 hlúbe se pohřiževati;
 liška počě vždy volati
 řkúc: „Běda, co mi se chce státi?“
 [132r] Vecě: „Milý čbáne, otpusť mi to
 (85) a jáz tobě slibuji to,
 žeť nechci tobě škoditi.
 Rač mě, nebožku, živiti!“
 Ona toho řeci netaže,
 až ji čbán k sobě přitaže.
 (90) Ona se v studnici vrže,
 inhed ji čbán na dno vtrže,

tu jie j neda viec vzniknúti,
musi bezděky utonúti.
Tak se liška přemúdrila,
(95) svůj život marně ztratila,
ot čbána z hlíny slepeného
zbyla liška života svého.

Svatý Václave

12. století

Česko, Praha, Národní knihovna České republiky, signatura XVII F 30; 80. léta 14. století. Editor: Marek Janosik-Bielski.

(1) Svatý Václave,
vévodo české země,
kněže náš,
pros za ny Boha,
(5) svatého Ducha!
Kyrieleyson!

Nebeskeť jest dvorstvo krásné,
blazě tomu, ktož tam pójde,
v život věčný,
(10) oheň jasný
svatého Ducha!
Kyrieleyson!

Pomoci tvé žádámy,
smiluj se nad námi,
(15) utěš smutné,
otžeň vše zlé,
svatý Václave!
Kyrieleyson!

Život svatého Václava

2. polovina 14. století

Česko, Praha, Knihovna Národního muzea v Praze, signatura III D 45; 1379. Editor: Štěpán Šimek.

[141v] Když tomu všemohúcie milost božie chtěla, aby se viera křesťanská spoře rozmnožila, Svatopluk, moravský král, od svatého [142r]ho Cyrilla, moravského arcibiskupa, svatý křest jest přijal. A potom, když bratr svatého Cyrilla jménem Metudius po jeho skončení místo něho moravským arcibiskupem byl učiněn²⁸, tehdy české slovutné kniežě jménem Bořivoj a jeho bohobojná kněžna svatá Ludmila v tom městě, ješto Velehrad slóve, tu, ješto tehdy moravského arcibiskupstvie stolec i hlava bieše, v kostele svatého Víta od blaženého arcibiskupa Metudia oba svatý křest sta přijala. V těch časiach to šlechtné kniežě české Bořivoj jměl jest dva syny, jeden slul Spytygneus a druhý Vratislav. Tehdy Spytygneus, nemnoho na světě přebýv, umřel a Vratislav po něm v Čechách kniežetem byl ostal. Potom to slovutné kniežě Vratislav [s] svú kněžnú, jiejžto jméno bylo Drahomiř, jměl dva syny, svatého Václava a nemilostivého Boleslava. A když Vratislav kniežě s pravým srdcem křesťanskú vieru milováše, na to jeho kněžna Drahomiř nic netbala, ale pohanských modl se vždy přídržieše. Potom po těch časiach to šlechtné kniežě Vratislav svého syna svatého Václava tiem úmyslem, aby potom českým kniežetem byl, svatěj Ludmile jeho chovati poručiv, skončil. A jeho kněžna Drahomiř, v druhého syna Boleslava se uvázavši, ku pohanským modlám jeho všemi činy vedieše. Ale předrahý ten květ, první v českěj zemi v svatěj vierě vzkvetlý, svatá Ludmila, vnuka svého, svatého Václava, svatému čtení podlé křesťanskěj viery²⁹ jeho učieci chováše. Tehdy milostivý utěšitel Duch svatý tak toho dietě srdce vnitřním vdešením [142v] byl rozpálil, ež jeho svatá učenie, jako světlé jiskry od něho jdúc, se stkviechu a jeho osviecené promluvenie jako plovúcie stredi sladčě od jeho svatých ust pocházieše, pro ježto skrzě jeho svatého slova snažné kázanie všěcka Česká země slavně jest osviecena netolik slovem, ale i rozličným příkladem, neb se tak o jeho svatěj milosti píše, ež jest byl přčistého života, své tělesenstvie bez poškrvny choval a vždy žádajě, kak by pro Jezukrista svú krev prolil, pro nižto spravedlnost svaté viery ne tajně, ale zjevně kázáše, vždy se Bohu nábožně modlil, bedlivě ve dne i v noci Boha následujě ve všech svatých skutciech, v almužnách, u milosrdí i u pokořě nad jiné své rovně znamenitě prospieval. Těch časuov ta závistivá Drahomiř, nemilostivá pohanka, žádajíc nad svú čščí svatú Ludmilú kněžstvo České země obdržeti, dva šeradná násilníky, jimažto jména byla Thuman a Guman, do Tetína na hrad poslala, aby tam jěvše věrnú boží služebnici svatú Ludmilu zahubila. A tak se jest stalo, od tú dvú jest udávena a ta svatá dušě do nebes vzata. Potom nemilostivá pohanka Drahomiř jala se křesťanuov nenáviděti a jim mnoho zlého činiti. Ale syn jejie svatý Václav vieru křesťanskú, jakž jeho byla svatá Ludmila, babka jeho, naučila, tvrdě držieše, navracije zasě jí rozehnalé křesťany a jim milostivě v jich potřebách pomáhajě. To také zvláščí pokorú^h činieše, ež oplatky tajně peka a z hroznóv víno svýma rukama vydavujě k božiej službě po kostelech dáváše. Často také drva a jinú potřebu chudým vdovám, [143r] pracným i rozličným sirým lidem tajně v noci nosieše. Těch časuov kúřimské kniežě, vida božieho sluhy pýchu,ⁱ jeho na svéj mysli potupně nesa, jal se kněžství České země překážěti, rozličně i veliké násilě činiti tak, ež musil svatý Václav s velikú

²⁸ *učiněn*] uczynił

²⁹ *viery*] wierze

^h lze interpretovat i „pokoru“

ⁱ nejisté čtení, poškozený text

vojskú na pole proti němu táhnúti, nedada své země více hubiti. Jehožto zástup kúřimské kniežě potupiv, s svým zástupem proti němu také na pole vyjel a s ním se k boji zamluvil. Jemužto svatý Václav po poslu vzkázal a řka: Když žádáš nad mým kněžstvím vévoditi, což je toho potřeba, aby ti u boji zbiti byli, nad nimižto chceš panovati? Jáť tvých lidí krve prolitie nežádaji. Jest liť se mnú boj lib, nade mnú nad samým³⁰ svítěžě, panujž nade všemi nad mými, a pak liť já tě přemohu, ale ať tvoji pod mú moc slušějí. Tomu poselství kniežě kúřimské vesele povolil, aby ta smlúva byla s uobú stranú otvrzena tak, jakž by nikdo jima pomáhati nesměl, jakžto se i stalo. A když tě kniežěť proti sobě na sedánie diesta a obě vojščě na tom přihládaní stásta, v tu hodinu anděli s nebes sstúpivše nad svatým Václavem se vznášiechu a kříž stkvúci před jeho tváří svatú se blščieše. To kúřimské kniežě uzřev, před svatým Václavem na zemi padl, prosě, aby mu ráčil svoúj hněv odpustiti. Jemužto svatý Václav vecě: Vrať se domów s pokojem a měj na svém dosti, jáť tvého nežádaji. Potom po malých časiech svatý Václav, aby k ciesařovu dvoru jěl, byl pozván. A když tam přijěl, od ciesaře i ode všech kniežat³¹ ctně přijat a tu u pilných ciesařových radách znamenitě nade všě jiné u múdrosti poznán. A když jednoho jitra v ciesařovu radu pozván a pro velikú práci, jižto zvláš[143v]če v noci Bohu se modle nesl, rozličně se trutil, v radu přijíti se zapozdil, tehda ciesař s kněžími, by se pro svú hrdost přijíti oblenil, to byl tak zpósobil, když by svatý Václav v radu přišel, aby ho nikdo povstáním nepoctil. Avšakž jakž brzo svatý Václav v radu přišel, uzřev ciesař, ano jeho světi anděli vedú a kříž zlatý jemu se na čele stkvie, inhed před ním se všemi kniežaty padna, jemu se pokořil, slibujě jemu, což by na něm poprosil neb kázal, na tom byl by uslyšán. Tehdy svatý Václav ruky svatého Víta na ciesařovi poprosil a inhed jemu ji mile ciesař dal. Potom svatý Václav s tím drahým darem do pražského města přijěv, kostel ve jmě svatého Víta založiv učinil. A za tím po toho svatého otcě, řženského biskupa, jenž těch časuov nad Českú zemí biskupového duostojenstvie moc jmějieše, poslal, prosě, aby se přijěti neoblenil, ale přijěda kostel svatého Víta posvětil. Jemužto řženský biskup odevzkázal a řka: A zda mne, synu milý, potřebuješ? Věz to, jež ten kostel, jehožto posvěcenie žádáš, tenť kostel, jakž sem božím zjevením viděl, povýšen bude v dóstojenství arcibiskupstvie, stolec i hlava duchovnie tvé země. Avšak aby se tvá prosba i vóle naplnila a tvouj kostel byl posvěcen, rádť to chci zpósobiti. Což potom svatý Václav pro Jesukrista pokorných a milosrdných skutkuov činil, o tom jest mnoho psáno. Zvlášče když jednoho časa svatý Václav v noci, ano snieh a led veliký, s svým s starým sluhú, jenž slul svatý Podivoj, jemužto vše tajenstvie i náboženstvie svatého Václava známo bylo, k kostelu bos jdíeše, tehda ten svatý Podivoj, kakžkoli v obuvi jda, však veliké zimy trpěti nemožieše. Jemužto [144r] svatý Václav vecě: Podivoji, vizi to, žeť jest zima, stúpaj u mé stúpějě. A jakž počě v jeho svatě stúpějě stúpati, tak se jemu nohy shřiely tak, jež nepočě nic zimy číti. A ty jisté svatého Václava stúpějě, ež po zmrzlém blátě chodě své svatě nohy obraňováše, všickny krvavy biechu. To také svatý Václav zvlaščieho milosrdie činil, ež pohanské a porobené děti kupujě, k svatému křstu pripravujě³², Bohu je dědil. Bojě se také, aby ižádného člověka krev³³ nevinně nebyla odsúzena, všě šibenicě a žaláře obořiti kázal. Ten také dar svatý Václav vláščí a od Boha jměl, ež prorocky u budúcích časiech mnohé věci převěděl, a znamenitě zjeveno mu bylo, aby tělo své babky svatě Ludmily na jiné místo přenesenie učinil. A tak se jest stalo, ež potom vidění svatý Václav cělěť tělo svatě Ludmily v Tetíně nalez, do Prahy přinesl a v klášteř svatého Jiříe, tu, ježto i dnes hřbí, poctivě položil. Potom svatý Václav

³⁰ *samým*] famyem

³¹ *knížat*] knyzat

³² *připravujě*] przieprawugie

³³ *krev*] krwe

žádajě věcí nebeských, všech tělesných věcí sobě za nic nenesa, poslal své posly k svatému otci papežovi, od něho odpuštění prosě, aby mohl, svému bratru Boleslavovi kněžství vzdada, v zákon svatého Benedikta vjíti. Ale proti tomu bratr jeho Boleslav jeho svatým činom závidě, tělesných žádajě³⁴, a nebeských netbajě, chtěše rád, by kterým činem mohl kněžství České země dojíti, pro něžto svatého Václava, bratra svého, na jedny hody lstivým zámyslem do Boleslavě pozval. Tehda svatý Václav smrt svú předsvědč, nevinný jako ovčička dobrovolně se vésti přepustil. A to s velikú radostí učinil, neb toho biese dávno žádal, aby pro svatú vie[144v]ru svú krev prolil. A když na těch hodech svatý Václav s svými rytieři na večeri sedieše, propověď k nim a řka: Zajtra u vigiljí rajského probošta svatého Michala kalich utrpenie pro mého milého Hospodina píti budu, aby svatý Michal duši mú Hospodinu obětoval. A vy tuto také se mnú jasně píte a hodujte, neb již od tohoto času vína s vámi píti viec nebudu této úrody. To řek, svatý Václav od večere vstal, Bohu poděkovav, skrušeným srdcem se nábožně zpovídal, a tu žalostivě za své i svých blízních hříechy zaplakav, na modlitvu se až přes prvospí oddal. A potom nábožně na jitřni vstav, pravé světlúcie slunce, ješto duši osvēcije, tělo krále nebeského přijal. A když tak svatý Václav, nebeské světlústi oděním se ohradiv, po tmě jdíeše, nemilostivý bratr jeho Boleslav s vražedlným úmyslem ze tmy naň vstúpil a tu, hříšná tempnost proti světíej světlústi, bratra svého svatého Václava nemilostivě ranil. Po nejžto ráně ten sám zlý Boleslav inhed letěl, nejmažě moci nad sluhú božím. Ale svatý Václav chtě dobrovolně obět svú vzdáti Bohu a duši svú, točíš tělesenství své dáti pro milého Jezukrista, vezma bratra svého meč, jemu vrátil a řka: Vuole tvá buď v tvú rukú. Pro to se zlý Boleslav nic neobměkčil, ale s svými nemilostivými lidmi opět se naň obořiv, svého bratra svatého Václava zabil. A ta svatá dušě slavně do nebes svatými anděly vznesena. Potom ta svatá krev, ješto byla na stěnu střělila, jako volajíc na vražedlného bratra, dlúhé časy ižádným řemeslem setřieti nemožena. Potom skrzě svatého Václava Buoh zřejmé divy v Čechách i v jiných vlastech činil. A zvlášče v tu [145r] hodinu, v nížto svatý Václav svú krev prolil, zjevil se Spasitel na kříži pně králi dáčskému a takto k němu mluvě: Chceš li svých hříechův odpuštění u mne obdržeti, učiň kostel ve jmě mého milého mučenníka svatého Václava. Z toho viděnie král se probrav, kostel krásný ve jmě svatého Václava učiniv slovutně nadal. A tu jeho svaté jmě jako i v Čechách u veliciej chvále jmají až do dnešnieho dne. V těch také časiech ta přezlá svaté viery nenávistnicě Drahomiř, pohanka, máte svatého Václava, všech nevěrných mater zlostný příklad, již svéj se krvi protiviec, svatého Václava, svého syna, smrt byla zjednala, proto božím přepuštěním před Pražským hradem jako ona prokletá města Dathan a Abiron se jest propadla. A ta propast jest zřejmé všem známa až do dnešnieho dne. A ti také ohavní vražedlného Boleslava pomocníci rozličnú boží ranú všickni jsú hanebně sešli.

³⁴ žádajě] zadigie

^j nelze vyloučit čtení „skrušeným“

Tomáš ze Štítného: Řeči nedělní a sváteční (úryvek)

konec 14. století

Česko, Praha, Národní knihovna České republiky, signatura XVII C 15; přelom 14. a 15. století. Editor: Barbora Hanzová.

O svaté Luciji.

Dnes kostel, den svaté Lucie pamatuje, čte to čtenie, v němž Kristus nebeské královstvo ke trojí věci připodobnal: najprvé ku pokladu skrytému v zemi, jenž když kto nalezne, zakryje a pójde vesele a prodá vše, což má, a koupí rolí tu. To j' do horníkův najzriedlnějie, ješto když nalezne dobrý pramen v kterém poli, ež se tu sbožie naděje velikého, přikryje, chtě sám rád užiti toho; a pójde, což má, to prodá a koupí to miesto a naloží na to. Druhé die Kristus, že j' k tomu kupci podobno nebeské královstvo, ješto hledá dobrých perel, a nalezna jednu drahú, prodá, což má, koupí ji. Třetí praví podobenství k nebeskému královstvu nevod v moře upuštěný, ješto všeliký národ rybí osáhna vytáhne na břeh, kdež dobré a čisté ryby budú ode zlých a nečistých vybrány. I miení Kristus v tom čtení nebeským královstvem pořád kostela svatého. A tak jest dořekl: Takť bude na skonání světa, jako točíš o těchto rybách. Vyjdú andělé boží a odlúcie zlé od dobrých a zlé v oheň uvrhú, kdež bude pláč a skřehť zubóm.

I chciť to ukázati, kak se to tré podobně k svaté Luciji připodobnává. Neb ona j', nalezši skrytý poklad a nalezši drahú perlu, vše, což jměla, prodala a obě to koupila. Poklad jest skrytý viera naše křesťanská; neb ač zde není zřiedlné bohatství pokladu toho, však odtud máme vše dobré jmiati. Odtud jde naděje věčné radosti, odtud milost svatá, všeliké dobrých lidí šlechtnosti, a bez pravé křesťanské viery nelze se jest líbiti Bohu. Ten poklad skrytý nalezši svatá Lucia, točíš vieru pravú, přikryla, ne ihned toho pronešla, ale tajně s matkou svú křesťankú³⁵ byla. A byla j' za muž smluvena za pohana. Když pak nalezla druhú perlu, pro poklad onen a pro tu perlu, což jměla, vše prodala, aby s tímto obým ostala. Čte se o ní, ež když svatá Agáta v panenství byla smrt přijala pro boží milost [10v] a Bóh skrze ni veliké divy činil u jejie hrobu, tehdy svatá Lucia svú nemocnú matku, ješto několik let jměla nemoc, tam vymluvila a s ní šla také. A přišedše k hrobu, svatá Lucia snažně prosila za svú matku. A tak se tu u hrobu vzdříeme v kakés otapě a svatá Agáta ukáže se, jí řkúc: Sestra Lucia, dievko libá Bohu, co mne za to prosíš, ješto sama můžeš učiniti? Aj, skrze tvú vieru matkať jest tvá uzdravena! Pak svatá Lucia pověděla to vše materi řkúc: Již, matko, neříkaj mi nic o muži a to věno, ješto s' mi za muž dáti chtěla, daj mi, ať je obrátím Bohu na čest! A tak vrátile se domov a svatá Lucia počala sbožie prodávati. A pak ten, zaňž svatá Lucia smluvena byla, otázal v jejie čeledi jedné starosty, proč by tak sbožie prodávala. A ta jemu odpovědě řkúc: Tvá panna nalezla je velím lepší sbožie, i chce toto prodati, aby onoho dosáhla za ně. A tento tělesně tomu rozuměje, pomohl jí prodati sbožie toho. A ona to, zač prodala, chudým rozdala. Protož podobně na její den čtu čtenie toto; neb ona j', poznavši vieru pravú, tajila se, až i prodala vše, což jměla, aby v nebesích poklad z toho shromáždila a aby dosáhla oné drahé, bílé perly panenské čistoty, vzácné Bohu. Neb jakož jest libá a vzácná bělost dobré perly, tak jest vzácná věc drahá panenská čistota. A dobře j' k bělosti připodobnaná; neb kterýmiž koli osdobíš čistotu šlechtnostmi, podobněť móż přijieti všecky. A tak i malěři, což koli chtějí malovati, najprv dadie bílou barvu. Takéž dievka tato k víře přistúpivši, najprv čistotú své srdce ozdobila a pak vše, což jměla, v obět dala Bohu, až pak potom i své tělo

³⁵ křesťanskú] krzeťyanfku

a svú krev prolila pro jmě božie, když ten, ješto mněl³⁶, by jměl ji jmieti, obžaloval ji, že j' křesťanka a nedrží ustavenie kniežat římských.

Tiem pak činem ona třetie podobnost nevodu onoho, ješto zlé i dobré táhne ryby, ale když vše vytáhne, zlých nechají a dobré vezmú, dotýká této dievky svaté, ež ona ne z těch jest byla, ješto zóstaveny jsú k zahynutí, ale jest vzata mezi dobré. Neb i panny jsú jedny, ješto světu jen slúžie, žádajíc světu líby býti, stojiece jen po marnosti, a druhé, ješto j' jim míla čistota [11r] v boží milosti. Ale skonanie ukáže každých odplatu, když jedny budú vzaty u věčnú chválu a druhé budú k marnosti jako nestatečné zóstaveny a potlačeny a zahynú. A coť řku o panenství, téžť jest i o jiném takovém, ješto podlé úmysla dobrého móž chválu jmieti a podlé úmysla nehodného ztratí chválu. Avšak svatá Lucia ne inhedť jest panenství chovala na ten úmysl, aby v tom neporušení ostala věčně, až pak v lepší úmysl proměnivši, oddala se v panenství Bohu. A jedna li pro světskú čest drží panenstvo a nemieniec viac ostati při něm, a veselím světským a v těch marnostech zprzní je velmě? Však bude li v těle panenská celost zachována a úmysl bude v dobré proměněn, móž, mysl zčistiec, panenskú korunu v nebesiech jmieti, Bohu dadúc se v svém panenstvu. Jakož i svatá Lucia, mienivši za muž, však pannú ostavši, panenské koruny došla.

Abych však nebyl bez odtuchy i s takýmiž, ješto jsme tu naději potratili, by bylo dojiti lze té koruny svatých panen, jmajíc pamět, to v nich milujíc, jehož jsme se učinili nedůstojni: chci říci, jakož svatý Jeronym die: Porušené duše budú pannami, dadúc se Synu božímu v manželstvo duchovným³⁷ činem jako choti. Divněť jest to duchovnie manželstvo. Neb v tělesném manželství panna bude porušena, ale v tomto duše porušená, když v něm bude, opět bude své panenstvo zase jmieti, ne jelikož k oné panenské korunce vláští, ale jelikož k tomu, ež móž chot býti toho kněze nejvyššího, pána našeho Jezu Krista, o němž jest v podobenství psáno v knihách Mojžíšových: kněz nejvyšší pojme pannu, nepojme vdovy, ani té, ješto j' ji jiný muž odehnal od sebe, ani zlé, šeredné kóže. I slušie nám tuto znamenati, co j' k tomu úmyslu vdova, co od muže odehnaná, co zlá kóže, ješto těch nepojme kněz nejvyšší, a co panna, ač jest kto v těle i porušen, ješto však pojme jej neb ji kněz nejvyšší.

Najprvé vdovú jsú ty znamenány, ješto moc jim umřela k skutku hříecha, ale žádost neumřela; neb hříech jich ostal, ale ony svú myslí hříechu neostaly. Kdyby mohl takový, rád by zlý byl a túží jako vdova po muži, ež nemá té moci, aby zle činil.^k Proti takým die Hospodin [11v] v proročství, ež zahladí amalechitské. Amalech tolik se die výkladem, jako by řekl krvoliz, točíš ješto krev líže, a ty znamenává, ješto nemohú skutkem tělesné žádosti syti býti, ale jen jako jich polizujíc, oblíbují to, k němuž táhne tělesná žádost, jako když někto líže rožeň, ač se jest pečeně jemu i nedostala, a jako by vlk lačný, jho nalezna, ješto jím voly spřahají, polzal jeho v té žádosti, ež by rád najedl se těch volův, ješto tiem jhem spřežení byli. Tiť nejsú důstojni Jezukrista. Druzí také mohú ke vdově připodobnání³⁸ býti, ješto mají vdov něterých v tom obyčej, ež vdova, jakž se jí malé nahodí protivenství, bude říci: Bych jměla muže, já bych tohoto netrpěla; a snad by s mužem trpěla více. Takéž někto pustiec od světa, chtiec neb nechtiec, budú po světu vzdy túžiti, a jakž je v čem potká malá nechut, bude se jim zdáti, by nic jich nechutného, by v světě byli, nepotkalo, aneb toho zapomněvše, co j' je dřeve potýkalo, aneb neměli li sú činiti s světem, nevědúc, co nesnadností bývá na světě. V tom podobenství lid židovský byv v Ejiptě v hoři, vyšed z Ejipta, majíc rozkošný pokrm mannu, vzeli k ní mrzkost a túžili po Ejiptu. Protož chcem li býti hodni Jezu Krista,

³⁶ mněl] nmyel

³⁷ duchovným] dochonym

^k nejisté čtení

³⁸ připodobnání] przypodobnanani

nejmějme těchto vdov nemůdrých obyčejův; zavrhuč to, co k světu slušie, táhněm se k tomu, bychom v milosti byli s Hospodinem.

Skrze tu, ješto j' muž ji odehnal od sebe a odlúčil, ty můžeme znamenati, ješto svět hrdá jimi a odlúčil je od sebe proti jich vůli. A ty, jako i ony, ješto se skrze vdovy znamenávají, budú li po světu vzdy túžiti a k Bohu se neobrátie, hubenějšie budú svého lidu, táhnú se k světu, an hrdá jimi. Ale obrátie li k Bohu všicku svú mysl, zčástné by bylo to jich nešťestnie, ež by tak svět hrdal jimi. Neb tak mnohé Bóh obracíje k sobě, ješto by v bujnosti, a svět majíc po své vůli, netbali Boha.

Skrze zlu, šerednú kóži ta se duše znamenává, ješto j' již tak ohýrala, ež hříechu neváží za hříech a k šeredství hříecha nemá studu, a hotova přijieti zlých duchův šepy, když ji k kterému hříechu podněcují, jakož jest to zlých kóží, nectných žen obyčej vláští. A to j' jisté, ež nemóž to nadlúze tráti, by mohla ctnú slúti, kteráž ráda slyší šepy [12r] a přijímá je od frejieřův, ač i nemyslí, by ovšem k šerednému skutku povolila. A bývá to, ež zacházejí v to šeredstvo, nechť se těch šeptův stíeci, ješto se jim nezdálo, by kdy na to přišlo. Týmž právě činem nenie to ovšem čista duše, ješto vše duši¹ dábelská pokušenje oblubuje, šepy jeho přijímajíc. Protož kteráž duše nechce takovú zlu kóži slúti a zajíti v taká šeredství, učín, jakož ctné ženy činie nebo dievky, ješto odrážie příkrú řečí a neochotenstvím od sebe takového nečistého pošepťace, a nepovolij, neoblubuj, ale protiv se zlého ducha podštívání! Die svatý Jakub: Protivte se dábłu a poběhneť před vámi. Jsúť také toho šeredné zlé kóže obyčeje, ež když ji urazí milovník jejie, zatají toho. Bude li šrám neb modřině, die: O stěnu sem se urazila; ale by muž jejie urazil ji, vyběhla by a volajíc na ulici, leckomus rány ukazujíc. Takéž duše cizoložná svět milujíc, ne tak vzžaluje³⁹, ne tak vzlostí, což ji od světa práce potká a nelíbosti; ale když ji co potká, ana v boží službě, nelibého, nestrpí toho tak s dobrou myslí, jako pro svět. Protož nejsúť takové hodny, byť je vzal Kristus za chot sobě.

Skrze pannu, ješto ji pojme nejvyšší kněz i král Kristus, oněch nechaje, rozuměti jest všelikú křesťanskú duši, ješto j' od porušení čista všeliké ohavy hříecha a jest pravé, čelě, čisté viery a v jedné milosti k Bohu. Ač jiného co miluje, to však pro Bóh. Toť jest duchovné panenstvo, k němužť mohú přijíti i na těle porušení. A jakož jsú zvláštie tři znamenanie pravého panenství tělesného, takež jsú tohoto duchovného v témž podobenství. Prvé jest, ež panny pravé jsú stydlivy. Takež duše čistá má stud před Bohem a v svém srdci za každý hříech. A kteráž nemá toho studu, nenie podobné, by pannú byla, ješto slušie k boží milosti. Druhé znamenanie panenstva bezpeněžie. Neb kteráž má penieze v své moci neb takové klénoty, strach jest, by od milovníkův nebrala toho. A darové člověka oslepují, a ktož dává, pro něco dává. I jest příslovie mezi Němci, ež říekají: Chud jsem jako děvečka. Takež veliké znamenanie panenství duchovného po velikém nestáti sboží, majíc pokrm a oděv, v tom dosti jmieti. [12v] Ktožť mnoho chťie jmieti, strachť jest, byť světa tohoto nemilovali a hříechem nebyli porušení. Neb jakož die svatý Pavel: Ktož chťie bohati býti, ve mnohá padají pokušenje a v škodná a v osídla, ješto topie lidi v zatracenie. Třetí znamenanie panenstva hlas čistý; neb porušené bývají hlasu hrubějšieho. V tomto pak duchovném panenstvu čistým hlasem můžem sladké řeči o Bohu a o nebeském královstvu rozuměti a slova k Bohu čisté modlitvy. A ež nebeský chot rád ten hlas slyší od své choti, die k ní v kantikách: Vzní hlas tvój v mů uší, hlas tvój sladký. A proti tomu, ktož jen o zemských světských a tělesných mluví věcech, znamenanie jest, ež jsú jich duše porušeny milostí těch hrubých věcí. Jakož die Izaiáš: O zemi mluvíš a tvá řeč vzdy hlas vydává, jako vól myče jen k zemi. A zdali to ten hrubý hlas nenie, když kto vzdy jen mluví o dědinách, o penězích a o jiných světských věcech neb tělesných?

¹ zjevně chybný zápis

³⁹ vzžaluje] wzaluje

Ano j' to pověděl i sám Kristus, ež ktož jest z země, o zemi mluví. Neb z toho usta, jehož jest plno srdce, řeč dávají. A to sem řekl na ten úmysl, aby každý, ktož slyší to neb čte, opatřil se po těch znameních, jest li hoden, by jej Kristus v svú milost přijal jako chot svú chot. A uzří li, ež nenie toho všie věcí hoden, učisť se a připrav s pomocí daru božie milosti, donidž jmá čas, donidž nás nevytáhne na břeh nevod onen. Neb takť jest, jakož die svatý Řehoř, ež mezi duchovným nevodem a mezi rybím tělesným jest taká proměna, ač i táhne každý k břehu svému, ež tělesný nevod, jakéž ryby zachytí, zlé neb dobré, vytáhne k břehu, ale nevod duchovný zajde nás, a my zlí, a dřeve než nás vytáhne na břeh, můžem, obrátiec se k Bohu, dobrými býti a k věčnému královstvu hodni nebeskému. Jehož dopomoz nám, Hospodine. Amen.

[...]

V čtvrtú neděli řeč.

V dnešní neděli ponúká nás svatý Pavel v své epištole, abychom se spolu milovali, a die, ež, ktož bližnie miluje, zákon jest naplnil. Neb ten [92v] ani zabíje, ani cizoloží, ani krade, ani povie svědečstva křivého, ani bude žádati čeho, ješto jest bližního jeho; a kteréžkoli i jiné jest přikázanie, vše j' v tom slovu rozuměti, ješto j' řečeno: Budeš milovati bližního svého jako sám se. A tak plnost zákona jest milost. Aj, kakť jest milost veliké dobré! Ale to j' slovo také znamenati, ješto die svatý Pavel: Milost bližního nečiní zlého. K tomu j' podobné, ješto die Tullius: Ne každý jest přítel, ktož miluje; kakžkoli miluje, zlé čině tomu, kohož mní, by miloval, nemilujeť a neníeť přítel. V těch, ktož se chtějí právě a přátelsky milovati, má býti Bóh najprv a šlechtnost základ milosti mezi nimi, aby pro Bóh a pro šlechtnost se milovali, ež jsú dobří a milí Bohu, aneb nejsú li, aby byli. Protož pravé, přátelské milosti nemóž býti mezi zlými, ješto i zlé protiv Bohu, protiv úlohu pravdy a šlechtnosti učiní jeden pro druhého. Ale nechaje nyní té zvláště přátelské milosti, o té řku obecně něco, ješto má najprv hříech nenávisti a závisti vypuditi, a potom přivesti mezi bližnie milosrdné slitování v nedostatcích leč v duchovných leč v tělesných a štedrú pomoc v tom, ješto móž, a veselé a útěchu v tom, což vidí hodného bližním.

I svědčí svatý Jan, ež jest to božie přikázanie, aby ktož miluje Boha, miloval i bratra svého. A kak móž to říci, by miloval Boha, jehož nevidí, když vida bližního nemiluje? Však všichni jsme svatého kostela tělo jedno, a Kristus hlava těla toho, a náš každý úd něterý aneb stránka. Zdaliž údové těla jednoho nemají se spolu milovati? Zdali kterého údu nenie třeba? Móž li oko noze říci neb noha oku: Netřeba mi tebe? A tak i o každém údu jiném. Neb vieť stvořitel všeho, proč jest vše stvořil, ono ku potřebě, ono k osdobě. A tak, jakož se milují údové těla a pomáhá jeden druhému, tak [93r] by i mezi námi býti jmělo. A urazí li jeden úd druhý, nemstí sebe úd uražený nad tiem, ješto j' jej urazil. Velí nám také přirozený zákon milost k bližnímu; neb přirození ukazuje v srdci, aby, jehož by nechtěl od jiného, nečinil jinému toho, a což by chtěl od jiných, aby to učinil jiným. A v jiných zvířatech můžem toho příklad jmieti nebo vzieti. Vidúc, ež každé zvíře miluje zvíře podobné k sobě, také se máme všichni spolu milovati a najviece jednoho Boha majíc nad sebou, k němuž by každý mohl přijíti a nalézti milost jeho, jenž chce to za právo jmieti, aby každý, ktož jej miluje, táhl i jiné k jeho milosti, a což on miluje, aby to miloval také. A tak i psaný zákon velí, aby nade vše člověk miloval Boha a svého bližního jako sám se. A nový zákon, zákon⁴⁰ milosti, když jsme všichni pozváni k jedné milosti, ovšem chce, abychom se čistě, ne v tělesné, smilné žádosti poprznění pořiedně [...], aby pořád byl v milosti, co prvé a co potom, co viece a co méně má mílo býti. Neb jakož die svatý Ambrož: Mnohých jest milost nezřízená; to položie

⁴⁰ zákon] zalon

na třetíem neb na čtvrtém místě milosti, ješto má na prvé m býti neb na druhém. Pořádť jest po Bohu otce a máteř milovati, potom děti, potom známé a přívuzné, a potom obecně vsecky, každému přejíc dobrého jeho, v nenávist nejmajíc ižádného. Máme také, jakož běch řekl, v šlechetnosti a v svatosti se milovati, aby zlého jeden v druhém nemiloval, ale co j' dobré a šlechetné, [k] křivdě⁴¹ jeden druhému nepomáhal, zlosti nechválil; ale kudyž mohúc, aby sobě pomáhali k šlechetnosti a k svatosti chváléc, co j' dobré. To j' pak beze lsti družce milovati i práce se neobinúti v potřebu jeho, nejen řečí, ale i skutkem milovati a v núzi i svým statkem spomoci jemu.

Pak sem se díval, proč s túto epištolú, v níž svatý Pavel mluví napomínaje, [93v] aby se lidé spolu milovali⁴², čtú to čtenie, ež Ježíš všel na lodíčku a za ním vešli mlazší jeho; pak usnul Ježíš a bůře se vztrhla, chtiec lodíčku překotiti; a mlazší Syna božieho ubudie, jej žádajíc pomoci jeho; jakž on svú mocí učinil ticho a pomohl jim. I vzal sem v úmysl, ež ta lodíčka móż snad milost znamenati, v níž všel Kristus s svými. Ktož tak pořiedně milují se v Boze, jakož sem dřéve mluvil o tom, jsúť v té lodíčke s Synem božím. Ale usne liť Kristus, ež nebude jim v paměti, vztrhneť se bůře, ežť bude ta milost nebezpečna, v níž se lidé milují spolu, jako j' byla ona lodíčka nebezpečna. Neb vztrhnúť se rozličné žádosti světské, tělesné, ješto budú chtietí vše věci svatú milost, ješto j' v lidech, převrátiti a v jinú ji proměnití. Neb patera j' milost mezi lidmi: jiná jest svatá duchovnie milost; ta j' vzdy dobrá. Jiná milost bývá přirozená, ješto bývá mezi přátely a těmi, ješto jsú podobného k sobě přirozenie. A jiná jest tovařišná, ješto ti spolu milují se mimo jiné, ješto jsú sobě v obyčeji. Tě obě milosti samě o sobě ani jsta zlé ani dobřie, ale když je zšlechtí duchovnie milost, dobřie budeta; a k těma snadně móż duchovnie milost. Jiná j' pak milost pro užitek. Ta nenie tak upřiemá, avšak móż býti skrze duchovní uskrovněna, ež móż se k ní i k oněma přimiesiti. A jiná j', ovšem jiná od těchto, tělesná milost. Ta j' vzdy zlá sama v sobě, ež jest již porušeno člověčie přirozenie. Ale ne vzdy j' hřiech, neb jest v manželstvě přezřiena; a dobré manželské vynímají z viny, když jest v svém řádu. Ale s duchovní spolu v jedné chvíli nemóż státi; jelikž se jedna rozmůž, s tolik mdlé druhá. Protož třeba j', aby byli opatrní lidé milujíc se; a ovšem ti, ješto jsú čistotu panenskú neb vdoví zalíbili, mají se tělesné milosti stříeci jako [94r] jedu duchovnieho. Neb chytrý ďábel ne inhedť ukáže zevně zlého v tělesné milosti; bude menšieho vprvé podávati. A někdy užře něteré, ež jsú v duchovní milosti, bude krýti, by tělesná byla, a podá jie v podobnosti, jako by duchovnie byla, aby tělesnú poznajíc, inhed jie neodehnali, dřéve než by se rozmohla. A kdyžť umie črt pod duchovní postavú podati tělesné milosti, tehdyť umie i pod postavami přátelské neb tovařišné, neb ješto bývá pro užitek, také vzbuditi tělesnú milost, až pak, ač již poznají, ež se j' vlúdila ta tělesná milost, ale dějí: Budem mūdři, nezajdem dále; toto nám nic neuškodí; až se pak tak rozmůž ta milost mezi milým a mezi milú, ež nebudeta bez túhy, když nejsta spolu; až někdy ďábel připósobí, ež súkromě budeta někde, a zajže jich srdce, ež povolíta k šeredství sobě, jeden druhého ztratiti nechtě. A někdy s žalostí to jednomu bude, avšak to přemůž zajženie té zlé milosti.

Protož ež stává se, a neostražitým i pod duchovnie milosti postavú vluzije se tělesná, chci znamenie položití, po nichž by, ké jest která, brzo poznal a zlé odskočil, dřéve než by se rozmohla, jako plevel vyvrha z božie zahrady. Veliká j' šlechetnost duchovnie milost a rozkošná, ale jakž k ní bude tělesná milost připuštěna, tak pohyne, jako když k vínu přimiesie vody, zemdlé víno. A toho j' pohřiechu mnoho, jehož žalostě Izaiáš die: Víno tvé namiešeno j' vody šenky vašimi. Né netolik příměšijí vody zlí šenkové k dobrému vínu, ale ovšem někdy u vodu je obrátie a v nečistú druhdy. Kristus lepší div učinil na tělesné

⁴¹ *křivdě*] krzywdy

⁴² *milovali*] mylowaty

svatbě, vodu u víno obrátiv; ale zlý div to, kdež víno dobré obrátie u vodu mezi těmi, ješto nemienie k tělesné svatbě manželsky, a duchovní slovú a mají býti. Znamenajte, znamenajte, ktož máte milosti, duchovní slovúc muže, s ženami neb se pannami! A snad mníte, by se v duchovní [94v] milosti milovali, aneb chtiec jiné zklamati, aby, ež to tak jest, za to jměli, sami sebu klamáte, ež jste milostí tělesnú oslepeni, a v túž oplatu omlúvate zlé mezi sebu. I řkuť řeč svatého Augustina: Mníte, by jiní vás neviděli u vašem oplzlstvie. Vidieť jistě, a nechažť by neviděli lidé, co diete před Bohem, ješto vše vidí, i to, co j' v srdci? Ješto beze všie záslony zří v mysl každého a vidí, o čem přemietá, co rozkládá v tajnosti srdce, v čem se kochá, k čemu táhne úmysl? Kdy vznikuje, odkud pochodí, sladký li jest kořen čili hořký, z něhož pochodí krásný list svrchu? A netolik zří na kořen, ale stržen vnitřní kořene v úmysle, z něhož který pocházie úmysl, rozeznalivú světla svého spravedlností znamenává v každého srdci projatě velmě, aby to bylo psáno v knihách jeho, aby dal pokutu zlému netolik skutku, ale také i tomu střeni vnitřniemu, z něhož zlý úmysl pocházie, aneb odplatu dobrému, když budú kníhy k sůdu jeho otevřieny. A protož, jakož die svatý Pavel, kdybychom se sami súdili, nebyli bychom súzeni. A když vzbúzie tělo, vzbúzie zlý duch rozličně búří, chtě lodíčku svatě milosti pohubiti. A Bóh přepúštie, aby člověk, bráně se pokušení, kryje se příčin k zlému, volaje ku pomoci, jeho zaslúžil chvály. Rozsuzijme se, když jest kto s kým v takovém něterém obyčeji, která je milost drží spolu. Svatěf duchovnie nehyzdím milosti, ale tělesné slušief se stříeci. I máf každá jí znamenie, po nichž móż, ké jest která, poznána býti.

Prvé rozeznánie mezi nimi jest, ež ta, ješto se v Boze milujeta, když jsta spolu, jen to spolu rozmlúvata, ješto j' potřebné k jich spasení, jímž by se vystřiehli bludův, rozum jměli v duchovních věcech, poznánie pravdy, potvrzenie v křesťanské víře a v naději a rozniecenie v milosti k Bohu; ale ne mnoho mluvíta spolu o tom, [95r] kak velmě on ji miluje, neb jej ona, aneb o marných novinkách tohoto světa. Ale mezi kterýmiž jest tělesná milost, ti málo o Bohu a o duchovních věcech a mnoho o lecičems marném, kdy jsú spolu, vydadie řeči, a kak jest míl jeden druhému a kak věren.

Druhé znamenie tělesné milosti, po němž móż poznána býti, ež když se sběřeta, ješto se tělesně milujeta, bývá při nich někaká oplzlost, aniť se k sobě usmievají, lizně po oku vzhledajíc na se, ruce sobě ohledují, a mohú li před lidmi ukrásti, budú s sebu pojhrávati, rameno k ramenu přitiskajíc, na nohu vstúpajíc jeden druhému; i slovce oplzlá budú někdy kaks z daleka vycházeti. Ale milost duchovnie střeže se kútův, když má mluvíti žena s mužem. A tu, ač by i lidí nebylo při nich, daleci jsú všie oplzlosti; nic by takého nelze se bylo tu dopatřiti, ani oni sami mezi sebu mohú co toho znamenati.

Třetíe znamenie tělesné milosti jest nepokoj mysli; když jsú rózno, ež bezpřémně túžie po sobě, a jeden o druhém vzdy myslí neb mluví, kde by byl, co by činil, kak jest slušné postavy. Ale duchovnie milost nečiní takého nemúdrého nepokoje, ež by nemohli pro své dobré pobyti bez sebe; neb věčně pak mají býti s sebu. Ani tělesné postavy milého přemietá v mysli, ktož tělesně nemiluje, ale miluje v milém šlechtnost a boží milost. Ani hlédá míl neb míla býti osdobami tělesnými, ale pravdú a boží milostí.

Čtvrté rozeznánie tu milosti, ež, ktož tělesně miluje, vzávidí, když uzří, ež onen miluje také jiného. Ale duchovní milost útěchu má, když jich jest vice v té čisté svatě milosti.

Páté znamenie tělesné milosti prchánie hněvivé, když co bude nelibého mezi nimi; a najviec, když k jinému milý ukáže milost, budú sobě hněvajíc se opakovati, co j' jeden druhému činil líbosti a viery ukázal, budú [95v] na se žalovati a svá tajemství pronositi, budú se sebe zaklínajíc odpoviedati. Ale ne tak jest bláznová duchovnie milost; trpedlivá jest, nemá závisti, nečiní zlého, strpí družci pro čáku polepšení, ač by co i bylo nehodného.

Šesté rozeznání milosti tělesné od duchovně, ež tělesně se milují přeliš sladokušně a pochlebně píší a šelí listy mezi sebu a dárky nepotřebně okrášlené. Ale svatá milost nehlédá těch přelišných okras, ale drží se prosté věci v napomenutí přiele a v pomoci potřebné kteréžkoli.

Sedmé, ež tělesní milovníci zlého sobě přehlédají, hřiech očitý jeden v druhém omlouvají, a zlosti sobě pomáhají. Ale ktož jsú spolu v svaté milosti, kakkoli všudy hřiechu nenávidie, však v sobě ovšem více mrzí hřiech v milém přiele než v kom v jiném. A tak i Bóh mstí na tomto světě tieže hřiechu v svých milých nežli v jiných. A tak ktož mají které milosti mezi sebu, sezřete se po znameních těchto, svatá li j' milost čili tělesná! A vizte, by bůře tělesné, nečisté milosti nezahubila svaté milosti! A spí liť Ježíš v srdcích vašich, é, probud'te jej modlitvú, ať upokojí pokušení a vyprostí z nebezpečenství všelikého a dovede nás tam, kdež bychom věčně v čisté, v pořádné, věrné milosti milovali se v milosti jeho, a jej chváléce v bydle královstva nebeského, kdež kralije s Otcem i s Duchem svatým v témž božství jednom! Amen.

Jan Hus: Dcerka nebo O poznání cesty pravé k spasení (úryvek)

Česko, Praha, Knihovna Národního muzea v Praze, signatura IV C 18; 1414. Editor: Barbora Hanzová.

[213r] Tuto se počíná o poznání cesty pravé k spasení

{Tractatus pulcher Husi de Castitate.}^m

Slyš, dcerko, a viz a přichyl ucho své! Slyš uchem, viz rozumem a přichyl volí ucho své pilně, aby slyšiec rozuměla⁴³, rozumějíc toho, co bude psáno, pilna byla, a jsúc pilna, aby naplnila, naplniec odplatu věčnú vzala a s chotem svým Ježíšem, pravým Bohem a pravým člověkem, přebývala, jenž jest panenství zvelebil nad jiné stavy, ráčiv se z čisté panny uroditi a panicem čistým býti, aby nám i panicstva i panenství potvrdil a nad jiné stavy zvelebil a povýšil. To slyš, dcerko, jenž si jemu panenství zaslíbila. Slyš, dcerko, a přichyl ucho své a viz{věz}ⁿ, žeť chci, aby poznala se věduc, k komu jsi podobná stvořena. Druhé, aby poznala své svědomie. Třetí⁴⁴, aby poznala nynějšího života biedu. Čtvrté, aby poznala zdejšího přiebytku pokušenje. Páté, aby poznala tři nepřiele. Šesté, aby právě se kála. Sedmé, aby dostojenství duše vážila. Osmé, aby k budúciemu súdu pilně hleděla. Deváté, aby život věčný vážila. Desáté, aby pána Boha nade všechny věci najvíce milovala. A v tom toto písemce konečně chci zavřieti.

Kapitola prvnie

Slyš, dcerko, a viz a přichyl ucho své, žeť sem řekl najprvé, aby se poznala, vidúc {vědúci}^o, k komu jsi podobná stvořena. Nebud' jako ti, jenž mnohé věci umějí, a sami sebe neznají; na jiné lidi hledie, a sami na se nepomnie. Ty od sebe počni, aby snad, sebe neznajíc, jiné věci daremnie chtěla znáti. Ty poznaj se; neb čím více se poznáš, tiem více Boha poznáš, a čím více Boha poznáš, tiem více k němu přistúpíš a více milovati budeš, a čím více milovati ho budeš, tiem více on tě zasě bude milovati.

Slyšiž, dcerko, viz a přichyl ucho své a poznaj se, že si člověk, a tak že máš tělo a duši. Tělo slove člověk zevnitřní, duše člověk vnitřní. Tělo tiehne k hříechu, a duše k ctnosti. Duše má tři věci v sobě, jimiž na Boha pomní, jeho zná a žádá: prvá věc pamět, druhá rozum, třetí⁴⁵ vôle. Pamětí na Boha vzpomíná, rozumem k němu hledí a volí se ho drží neb chápá. Když ty tři věci v duši své poznáš, tehdy shledáš, že jiná stvoření nerozumná přesáhla a k Bohu duší podobná jsi stvořena, tak že jakož Bóh, jeden duch, jest tři osoby, to věz Otec, Syn, svatý Duch, tak duše tvá jest jeden duch a tři tyto věci: pamět, rozum a vôle. A jakož Otec nenie Syn ani Duch svatý, též rozum nenie pamět ani vôle. A tak, jakož Syn ani Duch svatý nic nevolí, než což Otec volí, též tvá pamět [213v] a vôle nic nemá přijieti, než což rozum ukáže. A když se ty tři věci v duši tak sjednají, tehdy držíe v ní obraz a podobenství svaté Trojice, jenž jest tě podobnú k sobě stvořila, a to mocně, múdrě a dobrovolně. Pomniž na moc Otcě Boha, jemuž zvláště příslušie pro lidi moc, aby nemněli, by pro to, že jest Otcem, byl ne tak mocný jako Syn. Pomni na múdrot Syna Božieho, jemuž příslušie zvláště múdrot, aby nemněli lidé, by pro to, že jest Synem, nebyl tak múdrý jako Otec. Pomni na dobrovolnost Ducha svatého, jemuž zvláště příslušie dobrovolnost neb dobrotivost, aby nemněli lidé, pro to, že jest Duchem, by nebyl tak milostivý jako Otec a Syn. A z toho zběřeš, že rovně jsú tři

^m interlineární přípisek pozdější rukou

⁴³ rozuměla] rozumniela

ⁿ marginální přípisek pozdější rukou

⁴⁴ Třetie] Trietie

^o marginální přípisek soudobou rukou

⁴⁵ třetie] trietie

osoby v božství, v moci, v múdrosti i v dobrotě. A ty tři osoby stvořily sú každé stvoření, a zvláště člověka učinily k sobě podobného. A dal mu Otec moc, aby mocně stál proti zlosti. A Syn múdrot, aby uměl se vystřieci od zlosti. A Duch svatý vóli svobodnú, aby nevolil zlosti. A když ty tři věci člověk zachová, tak se znaje, tehdy drží obraz a podobenství svaté Trojice, k níž jest vnitřním člověkem mezi všemi věcmi stvořenými najvíce podoben. A v tom člověku vnitřním Trojice svatá přebývá milostí, když pamětí, rozumem a volí najvíce po ní tiehne. Protož ty pomni, že tě Bóh stvořil k sobě podobnú, rozuměj, že on jest všeho světa stvořitel, a tak se jemu samému klaněj; a žeť on jest nejlepší dobré, protož jeho najvíce miluj. Když na Boha vzpomeneš, nepójdeš daleko, v sobě ho nalezneš a v něm se pokocháš, jakož on ráčí pójčiti. A srozumieš, že Bóh v sobě jest neosažený rozumem; neb on jest prvý i poslední, počátek i konec všech věcí: počátek nepočatý, ale od něhož se všechny jiné věci počínají, a konec neskonálý, ale v němž se všechny jiné věci konají. A tím srozumieš, že není rozumem osažený, že on všechny věci osáhá a osáhl jest, a jeho nížádná; neb on jest nesmierný. Pomni také, že on, jsa věčný, stvořil jest anjely i jiné věci. A tak v anjelích jest žádúcí; neb oni žádostivě v něho rozumem hledie. V svatých jest utěšený; neb oni ustavičně v něm se radují. V stvořených věcech jest divný; neb všechny věci stvořil jest a činí mocně a zpravuje múdře a rozdává všem věcem potřebu milostivě. V lidech jest milovný; neb jest jich Bóh a oni sú jeho lid, on v nich přebývá jako v chrámu a oni sú jeho chrám. Nížádným nepohrzie; neb ktož kolivěk ho v paměti má, kto ho zná rozumem a miluje, s tím jest milostí. A má ho každý milovati; neb on prvé [214r] miluje nás a učinil jest každého k sobě podobného. On svatý, pro to, že, znaje všechny věci, nemóž býti hříchem zprzněný, a činí lidi svaté, že dal jest jim rozum, a pak zachovává je od zlosti konečně, a tak slove člověk svatý neb anjel svatý, když, maje rozum od Boha daný, zachovává se od zlosti, a zvláště od přivolenie k hříechu.

Protož ty, poznající se, žes tak od Boha svatého stvořena, buď svatá; nebť on toho žádá řka: Světí buďte; nebť já svatý sem, pán Bóh váš. Buď svatá, zachovaj se od smrtného hříechu a od všedního, jakož dále móžeš, a bude v tobě a s tebou Bóh přebývati. Znamenaj, kterak slavné stvoření jsi, k Bohu podobné, jemu velmě milé. Patří, aby nic zlého s přivolením v srdce nevpustila s libostí. Patří, co vypustíš z úst v řeči, aby nebylo nic marného. Každý den znamenaj pilně, kteraks podobná k Bohu, aby podobenství nezšeradila hříchem smrtným. Viz prospěch svůj v dobrém a raduj se, spatří nedostatek a pokoř se. Pomni, co jsi, odkud jsi a kam pójdeš; co, že Božie rozumné, slavné a krásné v duši stvoření; odkud jsi, že od Boha pošlý; a kam pójdeš, že k Bohu v radost věčnú, ač jeho obrazu konečně hříchem nepoškrtníš. Pomni, že učinil tě Bóh věčnú a v tobě chce věčně přebývati, věčnú, to věz nezhyneš; neb na věky nezhyneš. A aby nezhyneš byla v radosti věčné, dal jest Bóh Otec Syna jediného, Boha pravého, sobě rovného, a on, Syn, dal se sám za tě na smrt ohavnú a velmi ukrutnú, aby nezahynula na věky. On nejlepší, najkraší, námúdrější, najbohatější a tak najoslavnější. Protož to pomni a poznaj se v duši, zdas ho kdy rozhněvala, a pokoř se a pros milosti u něho; a on tobě buď chot najmilejší, jemuž jsi svú vieru slíbila: tu drž, té jinam neobracuj, k němu nadějí tiehni, žeť jest odpustil, cos provinila, že tě od hříechu smrtného zachová, ruky, to věz moci své od tebe neodtrhne a po smrti v život věčný přijme. Tak se poznaj, že jsi podobná k Bohu, aby pamatovala, Boha znala a milovala a tak s ním zde v milosti ustavičně přebývala.

Kapitula druhá

Slyš, dcerko, a viz a přichyl ucho své, žeť hodné jest, aby poznala své svědomie. Věz, že nemóžeš hříechův konečně skryti; neb musíš je všem lidem, anjelóm i d'áblóm v súdný den oznámiti. Tu viz a přichyl uši své, že kam se obrátíš, cos v duši, v svém svědomí položila,

bud' zlé neb dobré, svědomie chová tobě, dokud jsi [214v] živa, a vrátí tobě, když budeš mrtva. Neb ta jest každé duši položena úmluva, aby slib svůj Bohu držela: činí li zle, ihned přirazí se svědomie; pakli činí dobře a v tom nepýchá duše, nekárá pravé svědomie; ale když zle činí člověk, svědomie jest při živém a vleče se po mrtvém. A tak kam se člověk obrátí, vždy a neb chvála, a neb pohanění za ním jde. A tak člověk v domu svém, to věz v duši své čeledi má protivníky. Aj, žaluje na něho svědomie, svědčí paměť, soudí ho rozum. Rozkoš ukazuje, kterak má mučen býti, bázeň neb strach jest kat a rozkoši jsou mučení; neb koliko jest měl člověk zlých a kterak velikých zlých rozkoší, tolik a tak velikých má mieti utrpení, jakož die Písmo.

To slyš, dcerko, a viz a přichyl ucho své. Slyš také a viz, že svědomie jest své poznání, to věz, jímž se člověk sám zná, jest li vinen hříchem, čili není, a umie roztíkati, jest li hřích, či není. A bývá blud v svědomí: prvé, když člověk nevie, má li učiniti, či nemá. U příkladě když jest člověk nemocen a velé jemu v postní den jiesti mléčné, a on vrtká nevěda, má li to učiniti, aby neshřěšil, čili nemá. Druhé blud bývá v svědomí z netbání, jako když kto netbá sebe poznati, jest li v hříechu; a pakli tbá, ale nechce jiného otázati, neuměje sám sebe rozsouditi. Třetí⁴⁶ bývá blud z pýchy, když kto, přieliš doufaje sobě nad jiné, i neučiní sobě poznání v hříechu svém. Čtvrté bývá blud z nezřízené žádosti, jenž člověka odchyľuje od dobré věci, které on žádá, a tak činí, že poblúdí. Páté z přielišné bázni, jako když se kto bojí toho, což se nemá báti vedlé rozumu: jako činil li by kto sobě svědomie, že by chudému dal almužnu před lidmi dobrým úmyslem.

Protož aby člověk zpravil své svědomie i v minulých skutcích, i kteréž ještě činí a kteréž potom bude činiti, má vždy k Písmu hleděti. A má se varovati svědomie přieliš širokého i svědomie přieliš úzkého. Neb svědomie široké často má zlé za dobré, hřích za nehřích. A v tom svědomí jsou lidé zlořečení, jakož die Písmo: Běda těm, jenž řkú zlému dobré a dobrému zlé! Ó, co jest zlořečených v tom svědomí mnoho kněží, jenž smilstvie, lakomstvie a svatokupectvie svého za hřích smrtedlný nepokládají. Též v jiných stavích, jenž frejov, tancov, zabyľství, klásov, her, stříhanie rúcha a jiných zlých obyčejov za hřích nemají a tak svědomie sobě z nich nečinie. To také široké svědomie dává velikú všetečnost, to jest zľú přielišnú smělost, tak že člověk směle činí hřích a nechce mieti za hřích; a tak často položí člověka k spasení, [215r] an slušie k zatracení. A slove široké svědomie, že jakož veliký pytel slove široký, že veliké věci v se běře, neb dóm široký neb vrata široká, jimiž bez zavazenie⁴⁷ veliký kóň, velblúd neb vóz projede, též to svědomie běře v se veliké hřiechy, tak že nic se rozumem a volí nedostrčí v člověku, jenž taký hřích dopustí. A tak široké svědomie měli sú knězie a zákonníci za Krista, jenž jest řekl: Běda vám, mistři a zákonníci a pokrytci, jenž komára vycedíte a velblúda požieráte, to jest z malých věcí sobě svědomie činíte, ale Božie přikázanie přestupujete, z toho sobě svědomie nečiníte. A v tom Kristově zlořečení jsou všickni nyní ti, kteříž málo vážie přestúpenie zákona Božieho, a svá ustavenie a přikázanie mnoho vážie; jakož činie papeži, biskupové a jiní preláci a zákonníci i také kniežata, páni i měšťené. Také má se člověk varovati svědomie přieliš úzkého; neb to vede člověka k zúfalství. Neb die člověku, že jest přieliš zľý, že se hřiechov právě nekaje neb nezpovídal, že nic dobře nečiní, a tak že dobré položí člověku za zlé. A tiem úzkým svědomím klamá ďábel obecně ty, kteříž sú hřiechov hrubých se nedopustili neb kteří, dopustivše se, již se jich kají. A položí chytrý čert člověku i promluvenie za hřích, i jiedlo, i napitie, i jiné skutky. Protož má se ho člověk velmě ostřiehati, aby nepokládal za hřích, což není hřích; jako sú pokládali knězie a zákonníci, že jiesti, neumývajíce rukú, jest veliký

⁴⁶ Třetí] Trietie

⁴⁷ zavazenie] zavazanie

hříech, a pán Ježíš ukázal jest, že nenie hříech. Také věz, že svědomie sluhy Božie má býti pokorné a smutné, aby pokora zdržala od pýchy a múcenie od chlipnosti neb od marného veselé. To vše pilně má člověk znamenati, aby mohl duchovně vesel býti.

Kapitula třetí⁴⁸

Slyš, dcerko, a viz a přichyl ucho své, že potřebie tobě jest, aby poznala nynějšího života biedu. A věz, že bieda jest nedostatek dobré věci; a tak jest bieda v duši i v těle. V duši bývá bieda, když milosti Božie nemá a tak když Boha právě nezná. Protož hříech smrtedlný duši jest největší bieda, ač toho lidé biední neznamují. Pak nedostatek těla jest práce, žízení, lačnost, horko, studenost neb zima, nahota, opilstvie a jiné bolesti, jenž se drží člověka až do smrti. Toť jest li zdrav a nemá zboží, chudoba ho nuzí, jest li bohat, zboží ho mučí. Jest li nemocen, tož bolest hubí, jest li pánem, musí slúžiti sluhám, aby dal každému potřebu. A tak zboží dobývá s prací, drží je z bázní, aby neztratil, [215v] a konečně pustí je lakomý s bolestí. Pakli jest chudý, slúží li, tož biedy dosti: tu musí střepěti, aby pánu neb paní ve všem uhověl; a nelze vždy uhověti, ani dobré obrátie za zlé{ve zle}^p. Ani se zespí, ani právě odpočine. I kto by mohl vymluviti, neřku vypsati všechny psoty, co jich móż člověk v světě mieti? Jest li mlád, nutí ho žádost tělestná k smilství, ku pýše, k rozkoši. Nemá li toho, toť jest otrápený, pakli má, toť vešken jest poražený. A tak pravé jest Písmo, jenž die: Člověk, urozen jsa z ženy, krátký jsa časem živ, plní se mnohými psotami. Pakli přijde k věku starému, { ...vypisuje přirození ... člověka a hoře smrti }^q ihned srdce jeho bude tesklivé, hlava se jemu třese, truchlivá jest duše, duch smrdí, tvář se vráská, velikost se krčí, blíkáta i tečeta oči, z nosu chlípí, usta slinie, zuby pršie, rtové hníjí, vlasi^r lezú, uši hlechnú, hlas chřípí, srdce mdlé, chrop v prsech a hudci^s v hrdle. A co jiných po těle nedostatkův! A v duši kterak starý neduží? Shledám, že takto: starý, v zlosti zastaralý, nebrzo se polepší, jako křivé dřevo staré nebrzo kto napraví. Starý brzo se popudí a těžce a nebrzo se ukojí, brzo k zlému uvěří a nebrzo od toho odstúpí. Starý lakomý a skúpý, smutný a žalobný, brzký k mluvení a zpozdlý k slyšení a hotový k hněvu, má li peníze, těch tají, maje požívatí, se bojí, nerád dává, rád bere, když dadie; chválí lidi staré, zmlé, hyzdí živé, túží po času minulém, chlubí se dávními skutky, vzdychá po nich, zatřásá hlavú, sklesna zuby pořehtává, že nemóż hřešiti; již se mu srdce třese, plíce jedva vietř k dychání přijímají, pleci se nad hlavu pozdvihují, chřbet se krčí, tělo se třese, již na paty cítí a smrt u dveří stojí, a však šiet neb baba prokřikne: Hý, a Jan li mi nedá skočiti přes zahrádku! Ó túho veliká! Aj, neskrotí člověka tak psota rozličná! Aníž mladý kunštuj starým! Neb což sme, on jest byl, a budeme snad někdy, co on jest. A znamenajme ještě, co túhy jest v světě: péče nutí, pilnost práce mütí, strach smrti hrozí, bolest trútí, a bude li kdy svěcké veselíčko, tehdy ihned a neb po malém času mnohým pomine zamúcením. Neb die Šalomún, jenž jest v království svém všie libosti zkusil: Smiech s bolestí bude smiešen a konec radosti drží se lkánie. A tak jest pán Bóh způsobil, že nemóż nižádné veselé býti světské bez nějaké bolesti.

Aj, lidé svěští za najužitečnější věc pokládají libost v smilství krásných lidí. A písmo svaté i pohanské praví, že v té milosti jest nejvíce tesknosti. [216r] Die Ovidius: Ta milost vysušuje duši, ta milost jest tesklivost, rána, hanba i smrt. A jinde die: Kolik kvítekův na poli, tolik bolestí v milosti. A opět die: Ach běda, že nižádným milost nemóż býti uléčena

⁴⁸ třetí] třetí

^p marginální přípisek soudobou rukou

^q marginální přípisek pozdější rukou

^r psáno „wlaří“

^s lze interpretovat i „húdcí“

^t slovo mladší rukou upraveno na „najútěšenější“

kořením. A těchto bolestí a tesklivostí jsou prázdné čisté panny a čisté panice a svaté vdovy a také se nalézají svatí manželé. Pak co jiných psot a béd jest v tomto biedném našem životě, kdož mohl vypsati? Než toto vezme, že čím nás Bůh déle čeká, nepolepšíme-li se, tím nás ukrutněji souditi bude. Proč tehdy tak pilní sme, abychom dlouho byli živi, jsou v tomto životě tak mnohými bídami obklíčeni? A čím sme déle živi, tím více hříchův přibývá a také tím věčší muka nás čeká. Každý den zlosti přibývá a dobroty ubývá, vždy se člověk mění, i v zčestí, i v nezčestí, a neví, dnes-li se smrt přiblíží. Jako jiskra se ukáže, a ihned uhasne, tak člověk jedné chválu světskou poblyskne, a ihned zhyne. A když najraději chce býti živ a u veselí přebývá a mní, že má dlouho býti živ a klade před sebou, že mnoho způsobí, a ihned se ho nemoc chopí a smrt ho udává bez opatření. Duše s tělem se rozlučí a s velikou bolestí a bází. Neb die sv. Bernard, že příjduce anjelé chtějí ji vzíti a před soud vésti hrozného soudce. A ona, vzpomínají na své hříchy, kteréž jest i v noci i ve dne páchala, chce jich zniknutí. A hříchové jako by řekli: Ty si nás činila, tvoji skutkové jsme, tebe se nepustíme, s tebou budeme vždy. A ďáblé se také nezmeškají, hrozní se jí ukáží, a bude-li v hříše smrtedlném, ihned se jím chopí a do ohně věčného ji vzlúpie. Co prospěje krása, urození, co bohatství i umění, co dlouhá zde rozkoš i smilnění, co síla i všeho světa oslava a neb chvála? Již po smrti ukáže konec, kam chvála světa chýlí. Již pozná duše, že co bude kdo zde sieti, to bude po smrti žieti. Psota po psotě leze, a duše se do pekla veze. Brzky utěšení minulo, mladost, chvála, krása, bujnost i zbožie na smrti neutěší. Tak máme vážit tohoto života psoty a biedy, abychom se zde netěšili, bydlá dlouhého již nežádali, ale, znajíce tu biedu, domov k svému milému Otci, k věčné radosti statečně pospiechali.

Čtvrtá kapitula

Slyš, dcerko, a viz a přichyl ucho své a poznaj zdejšího světa pokušení. A věz nejprve, že jest pokušení jedno, jímž kdo pokouší jiného, a druhé, jímž kdo pokoušen bývá. Neb pokouší Bůh, pokouší člověk a pokouší ďábel. [216v] Bůh vždy pokouší dobře; neb když pokouší, tehdy pokouší spravedlivě. Člověk někdy pokouší dobře a někdy také zle. Ale ďábel vždy zle. Ale když člověk vezme sobě příčinu od které kolivěk věci, jenž není rozumná, aby ze vnitř byl pokoušen, ten sám sebe pokouší a neb ďábel ho pokouší skrze tu věc, ale ta věc ho nepokouší. Jako Evy jablko, neb které ovoce jest jedla, to jest jím nepokoušelo, ale ona sama sebe a ďábel skrze to ovoce. Neb každá taká věc nerozumná nic jiného nečiní, než což jí Bůh v její přirození rozkázal. Dále věz, že Bůh svého syna vyvoleného neb dcerky své vyvolené pokouší k zasloužení, jakož Písmo ukazuje; a o tom psal sem mnoho jinde. Ale ďábel, ten pokouší k zatracení. A člověk někdy k hříchu. Ale ďáblovo pokušení jest vždy zlé a najhorší. Protož toho se má člověk nejvíce varovati.

A tu věz, že člověk nemá pokušení s strany těla, by nebyla duše. Ale s strany duše; neb kdy tělo jest bez duše, tak právě ho ďábel málo pokouší, jako hovada neb kamene. A z toho ihned poznáš, že dietěte, dokud rozumu nepožívá, ďábel nepokouší, a též i blázna, jenž z mladosti dětinské jest bláznem. A tak, ač člověk od které věci čitelné, jako od té, již mohl viděti neb vidí, má některak počátek pokušení, od čichu, tak že čije viděním neb slyšením, povoněním, okušením neb dotčením, a však nikdy konečně nemá pokušení, jedné ač v rozumu, u vůli neb v žádosti duše bude pokoušen. A že v člověku vůle jest moc duše nejvyšší, tak že jest svobodná, že rozum, ač jí co mohl raditi k dobrému a táhnouti ji od zlého, a tak nemohl jím připuditi k dobrému ani odstrčiti od zlého bezděky, protože konečně každý hřích koná se volí a má hnízdo u vůli, jakož sám spasitel náš praví řka, že z srdce, to jest z vůle srdečné pocházejí myšlenie zlá, vraždy, cizoložstva, smilstva, krádeží, křivá svědectvie, rúhanie a tak i jiní hříši. Protož pokouší-li člověka ďábel kterým kolivěk hříchem, tehdy nikdy není hřích smrtedlný, když k němu člověk nepřivolí. Protož die sv.

Augustin, že hříech tak jest k vůli přiměřený, že nenie li volen, tehdy nenie hříech. A pohan Aristotiles die, že nižádný nebývá zlý bez vůle, to jest nevolí li hříecha. A nižádný nebývá blahoslavený bez vůle, to jest nechce li voliti, aby byl blahoslavený. A že lidé najtěžšie pokušenje mievají v myšlení, protož to mají pomnieti, že kterak kolivěk myšlenie zlé padne na mysl člověku, že nepřivolí li, ale brání se jemu statečně, tehdy jemu neškodí. Protož die sv. Řehoř: Myšlenie, [217r] buď kterak kolivěk nečisté, duše nepoškodí, když rozum nepřivolí. A svatý Augustin die: Nic mi nebude škoditi, když mám od hříechu pokušenje, když jedne prázdny budu přivolenie a libosti. A tiemto písmem má se každý zpravovati a ďáblu a žádosti zlé nepřivolovati. A má věděti člověk, že ďábel z pýchy své má žádost, aby člověka pokúšel konečně u vůli, to jest aby člověk k hříechu přivolí, a zvláště aby zúfal jako i on, a tak věčně byl zatracen. Protož najviece o to stojí, aby člověk konečně se hříechu nekál. A můž býti v tom pokušení tento příklad, že jakož dva člověky sědát o vítězství, až se jeden druhému dá, též ďábel tepe se s volí člověka dotud, až ji od dobrého odrazí a ke zlému přitáhne. A dotud člověka duší, až se přizná, že konečně nechce se hříechův káti; neb die: Čerte, již se dávám! A v tu dobu již čert má za to, že již jest ten člověk jeho usědanec. A má ďábel z svého přirození a z dávného zvykání a naučení mnoho vtipův a chytrostí, jimiž lidi pokúšie a svodí je a přemáhá. Protož jednoho člověka jedním a druhého jiným hříechem pokúšie, jakož se domnívá po přichylnosti a po znameních, kterým by, člověka pokúšie, zklamal. A toho jest důvod ve čtení, jenž ukazuje, že pána Ježíše pokusil jest trojím obyčejem: lakotú, znamenav, že zlačnĕl; pýchú, poznáv, že jest učným literátem; a lakomstvím, jenž učené velmĕ klamá. Aj, poňavadž o nejvyššieho pokusil se rozličnými obyčejí, ovšem též činí i na jiných lidech menších {ďábel}^u. A týž jest důvod o Evĕ, prvé ženĕ, a o svatém Job a o jiných, jichž jest rozličně pokúšel. A hledá pokušením, kdež by mohl najviece uškoditi. Protož prelátův a kniežat velikých viece jest pilen, aby je svedl s Božie cesty. Protož také najviece jest pilen mužův svatých, a zvláště těch, kteříž slovem Božím v cirkvi svaté prospievají; neb ti najviece rušie jemu jeho království. Protož velmi popúzie proti nim⁴⁹ svých údův, jako jest popudil biskupův a kněží i zákonníkův proti Kristovi, aby ho zamordovali, mnĕ, by tudy jeho moc přemohl. Ale zklamal se jest; neb by byl vědĕl, že Kristova smrt bude jeho poražení a duší vysvobození, byl by radĕj přĕkazil, aby byl Kristus neumřĕl. [217v] Protož, strachuje se již svého přemožení, byl jest ženu Pilátovu navedl, aby Pilát s Kristem nemĕl nic činiti; neb řekla jest, jakož die čtenie: Nic nebud' tobĕ do tohoto spravedlivého; nebť sem mnoho trpĕla skrze vidĕnie.

Dále věz, jakož sem řekl, že ďábel, najviece stoje o to, aby člověk konečně hříechův se nekál, má své důvody. Prvý tento, že namietá člověku řka, že Bóh ho předvědĕl k zatracení, a což Bóh jest předvědĕl, aby se stalo, to musí se státi. Což tehdy platno jest, aby hledal spasenie? Druhý důvod ďáblův jest z těžkosti hříecha, jehož se člověk dopustil, a dovodí takto: Poňavadž Bóh nemóž své spravedlivosti opustiti a Božie spravedlivost chce tomu, aby ty pro mnoho menší hříech byl zatracen, nežs jej učinil, protož musíš ty zatracen býti. Neb poňavadž já pro malé pomyšlenie, jsa anjelem, spadl sem s nebe a jsem zatracen, a diťky nekřtěné, nikdy nehřĕšivše, jsú pro hříech otcův zatraceny, a Kain a Saul vedlé písma sú zatraceni, jenž sú ménĕ hřĕšili než ty, kterak ty chceš spasen býti? Třetí⁵⁰ důvod ďáblův, že die člověku: Ty což učiníš, to vše zle činíš; neb jsi v hřĕše smrtedlnĕm. Ty mníš, by se ho kál, ale nekaješ se; nebs právé se ho nezpovĕdal, anis ho právé želel. Čtvrtý důvod, že die člověku: Jsi mlád, požívaj světa, ještě máš dosti času ku pokání; pakli budeš nemocen,

^u marginální přípisek pozdější rukou

⁴⁹ *nim*] nam

⁵⁰ *Třetí*] Třetí

ale v nemoci budeš želeť. Pátý důvod, že die: Oč máš péči? Však Bóh, za tě trpěv, dosti jest učinil a jsi Boží Syn vyvolený k spasení; jistě budeš spasen, buď živ zde, jakož chceš, u veselí, v libosti tělesné a v rozkoši. Šestý důvod, že die člověku: Á, kterak jest vám Bóh těžký⁵¹ zákon ustavil! I kto jej můž naplniti, an zapověděl každé utěšeníčko a velí kříž po sobě nésti a velí, aby člověk sám sebe nenáviděl? I chceš ty se o to pokusiti, a jsa člověk křehký? A má ďábel chytrý mnoho jiných lstí, ale těchto zvláště požívá, chtě člověka uvéstí k nekání konečnému; a některého člověka několika těmi důvody a některého jedním klátí a onoho jiným a druhého jiným.

Aby člověk uměl ďáblu k jeho důvodům odpověděti, musí znamenati: prvé, aby svého života přirození znamenal; neb člověka nezpůsobilého v přirození brzy ďábel zklamá, jako tesklivého, hněvivého a bláznivého^v. Protož, že omladné ženy v své bolesti [218r] a po porození dítěte⁵² mají veliké pokušení a strachy, že sú velmě hnuly svým přirozením a mokrost ta se v nich rozmnožila, protož i těm ženám, i tesklivým, i báznivým jest dobré, aby samy nebyvaly a temností aby se varovaly; neb ďábel, maje na nich ty pomoci, to věz nezpůsobnost přirození, spíše je poráží, jich rozum zavodí v zúfalství, že sobě život odjímají. Protož dobré jest člověku, aby se varoval temností, samoty i těch neduhův, a zvláště tesklivosti; neb tú velmě ďábel lidí k zúfalství zavodí. Druhé, aby mohl člověk státi nepřemožen od ďábla, jest jemu potřebie, aby věru, naději a lásku byl osviecen; neb k přemožení ďábla jest velmě člověku užitečné, aby z Božie milosti byl Písmem osviecen, jímž by se bránil ďáblu, jakož i Kristus bránil se jeho trojemu pokušení a přemohl ho Písmem, jakož ukazuje ve čtení sv. Matěj. Třetí⁵³ příprava proti ďáblu jest, aby člověk byl pilen ustavičně služby Božie, jednak se modle, jednak, umie li psáti, píše, jednak o něm pozpěvuje, jednak obcuje vesele s lidmi rozumnými, jenž Boha milují; a zvláště aby sám nebyval mnoho sůkromie v těch věcech, jenž nejsou mnoho potřebné k spasení; neb samého člověka nalezna ďábel, rád ho láká pilně. A tak nalez Evu samu, i zklamal ji i pána Ježíše také v samotě pokúšel. Tyto tři věci když člověk bude mieti, s Boží pomocí, již on hotov jest dáti i jeho anjelé, když jedne člověk sám se přihotová, přemóž ďábla i jeho důvody. A jakož die sv. Pavel, že Bóh nepřepúští člověka pokúseti nad jeho moc, aniž můž to býti, by Bóh tak milostivý a spravedlivý přepustil na člověka přes jeho moc ďáblu pokušení. Ale milosrdný spasitel činí z pokušení prospěch, když jedne člověk nezatvrdí sebe temností hřiechův.

Protož stójme v světlosti viery, lásky a Božie milosti a odpovězme ďáblu k jeho důvodům. {K prvnímu}^w Když nejprvé die ďábel člověku: Bóh tě předvėděl k {zatracení}^x, rceme: Ďáble, vieme, že jsi lhář a svú lží mnohé si zklamal; protož lžeš, bych já byl předvėděn k zatracení, však si ty nebyl v radě Boží aniž vieš jeho tajemství, jakož nevieš i dne súdného a jiných budúcích věcí; a Písma Božieho nemáš, jímž by mi mohl dovésti, bych já byl předvėděn. {K druhému}^y K druhému důvodu, když die ďábel: Bóh nemóž své spravedlivosti opustiti, toho jemu pójčme, a když dále [218v] die: A Bóh tomu chce, aby ty pro mnoho menší hřiech byl zatracen, nežs jej⁵⁴ učinil, tu dieme: Ďáble, lžeš! A když dieš, ďáble: Já pro malé pomyšlení, jsa anjelem, spadl sem s nebe a jsem zatracen, tu dieme, ďáble, že ne pro to samo pomyšlení, které učinil v nebi, ale pro tvé nekání, jenž jest najvėččí hřiech, jsi

⁵¹ *těžký*] tiežko

^v mladší rukou „l“ škrtnuto

⁵² *dítěte*] dietete

⁵³ *Třetie*] Trietie

^w marginální přípisek soudobou rukou

^x interlineární přípisek soudobou rukou

^y marginální přípisek soudobou rukou

⁵⁴ *jej*] giei

zatracen. Protož kaj se hříechu s pravú pokorú, a pán Bóh bude tobě hotov odpustiti, jenž die a selhati nemóž, že „když hříešný učiní pokánie ze všech svých hříechóv a učiní súd a spravedlivost a zachová má přikázanie, já na všechny jeho zlosti nevzpomenu, živ bude a neumře“. A d'áble, když dále dieš, že dietky nekřtěné, nikdy neshřěšivše, jsú zatraceny pro hříech otcóv, tu miesíš lež s pravdú; neb lžeš, by dietky nikdy neshřěšily: však svatý Pavel die, že všichni sme v Adamovi hřěšili. A pravdu dieš, že pro hříech otcóv jsú zatraceny. Ale d'áble, přidaj, že i pro svůj; neb ten hříech jest i jich i otcóv. A by se kály, nebyly by zatraceny; ale nekánie konečné, jako i tvé, to je⁵⁵ ztratilo^z. Ale my se chceme káti. A když dále dieš, že Kain a Saul jsú zatraceni, jako die Písmo, toho pójčieme. A když dieš, že jsú ti méně shřěšili než já, toho přím; neb oni sú shřěšili hříechem nekánie konečnieho, tak že sú se hříechu konečně nekáli. A ten hříech jest věččí než jiní všichni hříechové; neb by člověk měl kteraké kolivěk hříechy, jedne že toho nemá, tehdy nenie zatracen; a nebude li ho mieti, nebude zatracen. A ten hříech, d'áble, jest tvój hříech! {K třetímu}^{aa, 56} Pak třetí⁵⁷, když dieš, d'áble, člověku, jenž do sebe nevie hříecha smrtedlného: Ty což činíš, to vše zle činíš, d'áble, toho příme. A když dovodíš řka: Neb jsi v hříeše smrtedlném, d'áble, lžeš! Nemóžeš toho dověsti. A což potom dieš, lžeš: neb já kaji se, želém hříecha a zpovídal sem se ho pánu Bohu i vždy zpovídam, dávaje se jemu vinen, kterak sem kolivěk shřěšil. Aniž mne, d'áble, na to navedeš, abych vždy v tesklivosti z nova se zpovídal a všechny příčiny a okolky hříecha knězi pravil neb všechny zvláště hříechy jmenoval; neb viem, že pánu Bohu netřeba jich vyčítati, an všechny zná; a já dávám se jemu ve všech vinen a želém jich. Toho ty, d'áble, neučiniš, protož věčné zatracenie trpíš. {K čtvrtému}^{ab} Pak čtvrté, d'áble: Jsi mlád, požívaj světa! D'áble, chci požívat, jako Bóh velí, ale ne, jako ty. A kdy dieš: Ještě máš dosti času ku pokání, **[219r]** ó d'áble, již tě tvým šípem zastrělím. Aj, prvé si řekl, že nelze mi se pokáti, a tuto dieš, že mám dosti času ku pokání. I kteraks brzo zase svůj lež obrátil! A však, d'áble, z tvé řeči chci póžitek sobě vzieti; neb když dieš takto: Ještě máš dosti času ku pokání, d'áble, z toho chválím Boha, že jest tak milostivý, že člověku dal času dosti ku pokání, tak že dokud duši má v prsech ještě, dotud vždy má času dosti, v němž móż mieti skrušenie, a tak móż se hříechóv káti. Ale, d'áble, protoť já nechci hřěšiti ani čakati nemoci, abych se v ní kál, aniž chci doufati mladosti, poňavadž ty, jsa jedne stvořen, potom velmě brzce jsi u věčné zatracenie svržen. A také, d'áble, vizi, že mladí tak obecně mrú jako staří a že tak mnoho prodávají koží telecích jako volových neb kravích. {K pátému}^{ac} Pak páté, když dieš, d'áble: Oč máš péči? Však Bóh, za tě trpěv, dosti jest učinil, d'áble, znám to, že milosrdný Bóh, za mě trpěv, dosti jest učinil. Protož o to mám péči, abych jeho svaté smrti sobě k spasení nezmařil, jako jsi ty zmařil hotové královstvie nebeské, o němž já mám péči. A když dále dieš: Jsi Boží syn, vyvolený k spasení, d'áble, ufám Bohu, že jsem. Protož, abych milého Otcě nehněval, nechci tebe ve zlém poslúchat. A když dieš: Buď živ zde, jakož chceš, u veselí, v libosti tělestné a v rozkoši, jistě budeš spasen, d'áble, lžeš; neb viem, že bohatec, jenž jest byl živ, tak jako ty velíš, umřel jest a jest od tebe pohřben v pekle. {K šestému}^{ad} A když dieš šesté: Á, kterak jest vám Bóh těžký zákon ustavil, d'áble, lstivě se divíš; neb on die: Jho mé sladké jest a břiemě mé lehké. I co slazšieho, d'áble, a lehčjšieho Synu pravému Božiemu než milovati

⁵⁵ je] jie^z nad původní „ztratilo“ nadepsáno „a“^{aa} marginální přípisek soudobou rukou⁵⁶ třetímu] třetímu⁵⁷ třetí] třetí^{ab} marginální přípisek soudobou rukou^{ac} marginální přípisek soudobou rukou^{ad} marginální přípisek soudobou rukou

ho nade všechny jiné věci a svého bližního jako sě? A to když člověk {má}^{ae}, tehdy svůj kříž nese po něm. A když dieš, že: i kto můž ten zákon naplniti?, d'áble, diem, že každý, ktož chce. A kdy dieš: an zapověděl jest každé utěšeníčko, d'áble, lžeš. An sě velí svým všem veseliti a radovati. Ale zapověděl jest každé veselé zlé, marné, jenž v pravdě nenie veselé, ale marnost, jakož svědčí Šalomún Duchem svatým, jehož ty si zklamal veselím marným, a zvláště utěšením a veselím v smilství, pro něž ty si zavedl Davida, ale ten z tvé moci vyšel, a Šalomúna, jenž sě jiným bohóm modlil, a tak tobě, zapomenuv svého stvořitele. **[219v]** Ty snad vieš, kde jest Šalomún, jest li v tvé moci, ale jáť Písma svatého o tom nemám. A když dále dieš, d'áble, že Bóh velí, aby člověk sám sebe nenáviděl, rozuměj, d'áble, žeť jest lehké; neb sebe člověk nenávidí, když zlé vůli nepřivolí a tělo své od hříechu drží a tak v pravé pravdě miluje sě k věčnému životu. Aj, d'áble, tvoji dówodové za nic nestojie, nemáš li jiných, lepších, jakož i nemáš. Protož jdi ote mne; nebť tebe lháře poslúchati nechci, ale milého Otcě svého a spasitele Jezukrista, jenž jest věčná pravda.

Kapitula pátá

Slyš, dcerko, a viz a přichyl ucho své a poznaj tři nepřitele každého člověka v světě, jenž chtěie jeho duši poraziti. Tiť sú: tělo, svět a d'ábel. Pro něž každý člověk, v smrtedlném jsa zde životě, má řka Bohu volati: Pomož mi, pane Bože můj! Nebť jsú nepřitelé obklíčili duši mú. Tělo mé z bláta jest; protož blatná, nečistá a rozkošná myšlenie ot něho mám. A marná a divná od světa. A lstivá a zloštná od d'ábla.

Aj, ti třie nepřitelé, tělo, svět a d'ábel, obklíčili sú duši mú. Od těla utéci nemohu ani ho od sebe zahnatí mohu, ale musím je tiepati; neb jest přivázáno. A zabiti ho neslušie, živiti je musím, a když je vypastvím, že ztučnie, tehdy svého nepřitele proti sobě krmím; neb jakž dosti jie a pie, tak sě proti mně vzbujě a jeho síla a zdravie mně sě protivie.

Svět pak, ten mě všudy obklíčil a oblehl na všechny strany a pěti branami mě raní. Pět bran jest pět smyslów v člověku, kterýž je má: zrak, sluch, okušenje, povoněnie a dotknutie. Aj, těmi mě raní branami svět a smrt vcházie oknami mými v duši mú; neb hledí oko, a smysl myslí převrátí. Slyší ucho, a úmysl srdečný zkřiví; voněnie dobrému myšlení překážie; usta mluvie a lží jiné hanějí, kláasy i jiné škodlivé a marné řeči vydávají. A dotýkanie k smilství popúzie, a nebude li brzy odvrženo, ihned pálí tělo a pudí mysl, aby přijala libost a vóle aby k libosti přistúpila, a tak aby sě hříech dokonal.

Pak d'ábel, jehož viděti nemohu, ten napal jest lučiště své v temnosti. Protož těžko mi jest sě ho vystřieci! A zlěcel jest všudy osídla svá v zlatě, v stříebře i v jiných věcech, abychom jich neřádne požívali a tak v jeho osídlách zvázi. Aniž tolik osídla svá zlěcel jest, ale i lepem nastražil jest. Lep jest **[220r]** žádost bohatstvie, příchyllost tělestná k přátelóm, milovanie cti světské a rozkoš tělestná. Aj, tiem lpem duše jest v svém peří lpena, že nemůž vysoko létati. Peříe duše jest myšlenie o radosti nebeské, o Božiem milosrdenství, o věčném ztracení. Kterýmžto peřím jednak by sě vznesla v nebesa, jednak sě spustila do pekla; onde by spatřila veliké utěšení, a tuto velikú biedu. A tak by právě po velikém orlu letěla, po Kristovi, jenž, sstúpiv⁵⁸ do pekla, vzletěl jest na nebesa, jehož křídle jsta spravedlnost a milosrdenstvie. Pak střely d'áblovy jsú hněv, závist, pýcha, smilstvie; a slovú, jakož die sv. Pavel, šípové ohniví, jež můž uhasiti, ktož má štít viery, to jest věř^{af} li, že Otec i Syn i Duch svatý jsú tři osoby i jeden Bóh, a věří li, že božstvie, duše a tělo, jsú jeden Kristus, pravý Bóh a pravý člověk. Neb die svatý Jan v své epištole, že ta viera přemáhá svět, to jest všicku zlost v světě, jenž

^{ae} marginální přípisek soudobou rukou

⁵⁸ sstúpiv] ftupiw

^{af} původně „nevěří“, záporka je přeškrtnaná

jest všudy své šípy rozpustila, tak že všudy člověku boj jest, všudy pokušení, všudy hnutí, tak že kam se obrátím, nikdež bezpečnosti nemám; neb i těch věcí, jenž mě těší, i těch, jenž mě mütie, lekám se; neb i lačnost, i sytost, i spánie, i bdění, práce i odpočinutie bojují proti mně, i hněv, i veselé, vše mě móż raniti. A tak zčestie s jedné strany a nezčestie s druhé strany móż mě raniti. Zčestie svú sladkostí mě klamá, že pokládám bezpečenstvie sobě, a nezčestie mě svú hořkostí straší a vede mě v netrpělivost. A co ďábelských myšlení!

Aj, takť ti drie nepřítelé proti mně bojují, jednak zjevně, jednak skrytě, ale vždy zlostně. A ďábel najvíce doufá pomoci od těla; neb tělo s ďáblem proti mně sú se spikli. Protož tělo vždy se protiví mému duchu, vždy repce proti němu a nechce⁵⁹ ho poslúchati; neb jest sobě jiný zákon i obyčej položilo nežli duch. Protož těžký jest boj, tak že statečný bojovník, svatý Pavel křičí řka: Vidím jiný zákon v údech mých, jenž se protiví zákonu mysli mé a jenž mě jímá v zákoně hřiecha, kterýž jest v údiech mých. Nezčastný já člověk, kto mě vysvobodí z těla smrti této? Aj, tak sobě stýskal jest svatý Pavel, trpě od těla pokušení. A řek: Kto mě vysvobodí?, ihned dále [220v]^{ag} přidal: Milost Božie skrze pána Jezukrista našeho. Protož má volati člověk s Davidem a řeci: Vysvobod' mě z nepřátel mých, Bože můj, i od těch, jenž sú mě nenáviděli; nebť jsú zsilněli proti mně.

Kapitula šestá

{O kání}^{ah} Slyš, dcerko, a viz a přichyl ucho své. Slyš, že se máš káti, a viz, z čeho se máš káti; a přichyl ucho své vnitřnie a slyš těleštným také, že právě se káti jest minulých hřiechův želeťi a již mieti vůli jiných se nedopúšťeti. A tak pravý kající jest ten, kterýž tak želé minulých hřiechův, že se jiných volně nedopúštíe, tak že nižádného hřiecha nelíbí, ač bez všednieho nemóž v tomto biedném životě býti. Pravý kající, drž Božie přikázanie, jest v zamúcení pro hřiechy, že se jich dopustil, a jest v utěšení, že se jich kaje a že jich ostal. Pravý kající pracuje o radost nebeskú a netbá utěšení tohoto světa. Ale ten, ktož činí ještě to, čeho má se káti, neb miení učiniti, čehož by se měl káti, ten jest posměvač kánie. Protož ty, chceš li se právě káti, želej hřiechův minulých, měj v mrzkosti všechny hřiechy, již neroď více hřešiti. Nebť die svatý Augustin, že daremné jest kánie, kteréž potomnie škvrní hřešení. Tak rozuměj, že by se tisíce krát kál, a potom vždy shřešil, vždy by kánie tak zrušil, že nekál li by se konečně člověk, tak aby želeje již nikoli nechtěl hřešiti, tehdy všechna kánie prvnějšíe by k spasení zmařil. Neb die pán Bóh: Odvrátí li se spravedlivý od spravedlnosti své a učiní li zlost, všechny spravedlnosti, kteréž jest učinil, nebudú jemu vzpomenuty, ale v hřeše svém umře. Tak die Bóh. Protož, jakož konečné kánie to samo jest plné a dokonalé, jenž člověka, kterak kolivěk byl jest hřešný, spasí, tak konečně nekánie, kterak kolivěk byl jest člověk dobrý, toho zatratí.

Protož ty, jakož ufám, žes kajície, ostřiehaj se od hřiecha, pilnost přilož a rozuměj, že sama sebe neostřěžeš, než s Boží pomocí. Protož na jeho zpoléhaj pomoci, k němu volaj, ať tě zbaví zlého a nedá padnutí v pokušení. Také pros svatých, ať sú pomocni. Ostřiehaj všech čichův svých, život svůj každý den aspoň kratičce převrz v mysli své a pilně znamenaj, již li prospieváš, čili hyneš v ctnostech, kteraká jsi v žádosti a v obyčejích, kterak si podobna k svému choti Kristovi v skutciech a kterak nepodobna; neb máš pilna býti, aby se s ním, jakož najdále móžeš, sjednala v skutciech. A tak zřěď své žádosti, myšlenie i skutky, aby nic ohavného se nedopustila. Postav se [221r] sama před sebu, jako by jiného postavila, a vidíš li co nehodného, želej sebe, jako by jiného želela, a ještě více; plač na své hřiechy {a}^{ai}

⁵⁹ *nechce*] nehce

^{ag} na foliu jsou nečitelné přípisky mladší rukou

^{ah} marginální přípisek pozdější rukou

^{ai} interlineární přípisek soudobou rukou

srdce ukazuj Bohu. A potom vezmi posílení, pojez⁶⁰ chleba živého, těla pána Ježíše, aby lačností nezamřela, jehož ten lépe požívá, ktož ho více miluje. Ty sama sebe zkus, jako svatý Pavel velí. A tak, jsúci od hříechu smrteľného v naději čista, želejíc hříechův minulých, varující se, aby v nižádný neupadla, majíc žádost, aby již vždy dobře živa byla, a ostřiehajíc se i všedních lehkých hříechův, na památku pána Jezukrista a k svému prospěchu přistúpaj k jeho svatému tělu. Miery tobě dáti neumiem, jakož nemohu tobě dáti žádosti dobré, ani daru Ducha svatého; protož tvá viera, naděje a láska a tak žádost má tě vésti k tomu chlebu. Protož die svatý Pavel: „Zkus sebe sám člověk, a tak,“ to věz, jsa pevný u víře, v naději a v lásce a tak čist od hříechu smrteľného, „ten chléb jez“, buď to každý den, neb ob den, neb jednu v týden, neb v neděli toliko, neb jednu u měsieci, neb jakož Bóh obdaří. Jedne hříechu se varuj pilně a miluj Boha velmě; nebť to jest jeho jiesti: velmě ho milovati a tak v něm milostí přebývati a v tom pokání konati. Jenž má tyto kusy: želenie, vyznání a dosti učinění. Želenie hříechův do smrti, vyznání Bohu jich do smrti a dosti učinění modlitbů, postem, almužnú duchovní, jako dobrým naučením, radů, tresktáním, viny odpustěním, a těleštnů, jako nakrmením lačného, napojením žieznivého, oděním nahého, navštievením nemocného neb žalárního. A tak i jinými svatými činy. Tak sú se káli hříešníci, jenž sú již velicí světí; neb takým pokáním duše bývá d'áblu odjata a Kristovi navracena. Také kání nižádného nezamietá, nižádným kterak kolivěk zlým nehrzie. Také kání na hříešnici Magdalénu plačtivú, na pohanku kananejskú pilnú vzezřelo jest. Také pokání cizoložnici v hříeše popadenú vysvobodilo jest. Také pokání zjevného hříešníka, jenž se modlil, nad zákonníka pyšného spravedliva učinilo jest. Také pokání Davida cizoložníka a vražděníka očistilo a velikým prorokem učinilo. Také pokání Mathea, zjevného hříešníka, apoštolem učinilo a písařem syna Božieho. Také kání Pavla, cierkvi svatě násilníka, a Petra, nevěrného přísežníka, milostivě k Ježíšovi navrátilo. Také pokání [221v] lotru zlému rúhavému, na kříži poslední hodinku volajícímu: Vzpomeň na mě, pane, když přijdeš v své království, ráj jest otevřelo; neb řekl jest jemu umučený na kříži spasitel: Věru pravi tobě, dnes budeš se mnú v ráji. I proč se to tak stalo? Jedne aby všem byl dán příklad, že nižádný nebude od nebeského království zavržen, ktož bude káním na poslední hodinku navštieve. Ó divná Božie dobroto, ó převeliké Božie a nesmierné milosrdenství, že jenž se zlosti smrti hodné dotřel a svému spasiteli rúhal, brzce, jsa káním obrácen, slyšal jest: Dnes budeš se mnú v ráji! Ó lotře⁶¹, kdes to vzal, žes najprvé tomu vítězilému králi v radosti přísazen? I kdes to vzal, že najprvé tak slavně jsi pasován? Jistě divná moc jest pravého kání, že tak brzo [...]aj jest ráj lotrovi, že dává živým posílení, mrtvým živost, slepým prozření, že vracuje naději zúfalým, že z synův hněvu činí syny lásky a z d'áblových slůh činí Božie sluhy, že pokáním se člověk pozná, jenž jest sebe neznal, a hledaje sebe zatraceného, nalézá se již s Bohem smieřeného, a shlédna se prvé syna d'áblova mrzkého, nalézá se syna Boha nejvyššího a spolu dědicem s Kristem království nebeského.

⁶⁰ pojez] pogiež

⁶¹ lotře] lottie

aj] zde nečitelný text

Jan Hus: Jádru učení křesťanského

kolem roku 1414

Rakousko, Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, signatura Cod. 4557; 1432/1433. Editor: Kateřina Voleková.

[225r] Bóh jest dobré, nad něž nemóž býti pomyšleno lepšie. Boha milovati jest přikázanie Božie plniti. V Boha věřiti jest Boha najviece milovati. Bóh jest duch věčný, to věs bez počátka i bez konce. Bóh jest všemohúci proto, že což by ráčil učiniti, to by inhed mohl učiniti. Bóh jest vševědúci proto, že vie a zná všecky věci, {i ty, kteréž sú nám minulé}^{ak, al}, i ty, kteréž nám sú budúcie. Bóh jest každé věci dobré milovník, tak že vše, což on jest stvořil, to miluje. Bóh jest tak dobrý, že nemóž býti zlý, a nemóž hřešiti ani lháti, neb jest nesmierně dobrý a nesmierně dobré miluje. Bóh jest všudy bytem, mocí, dobrotú i múdrostí. Bóh jest v nebi s svatými radostí, s dobrými v zemi milostí, v pekle se zlými pomstú. Bóh jest jediný v bytu a trój v osobách. Bohu nemóž nižádný uškoditi. Bohu nenie nic potřebie. Bohu musí každý slúžiti, a neb čině, co se Bohu líbí, a neb {trpě}^{am, an}, jakož se Bohu líbí. Bohu nemóž nižádný dosti rovně odplatiti. Bóh súdi jedne vedlé skutkův. Bóh božstvím netrpí bolesti.

Trojicě svatá jest Otec, Syn, Duch svatý, tři osoby, jeden Bóh. Ač jsú tři osoby, Otec, Syn, Duch svatý, a však jest jediný Bóh, jediný Stvořitel, jediný Pán a jediný Vykupitel.

Kristus Ježíš^{ao} jest pravý Bóh a pravý člověk, rovný Otcí i Duchu [225v] svatému božstvím v moci, v dobrotě i v múdrosti, ale menší člověčenstvím^{ap}. Kristus Jezus jest věčný božstvím, ale nevěčný člověctvím. Kristus Jezus jest stvořitel i stvoření, stvořitel vedlé božstvie, jenž jest nepočalo býti, stvoření vedlé člověctvie, jenž jest počalo mocí Ducha svatého v životě Panny Marie. Kristus Jezus má v sobě božstvie, duši a tělo, ty tři věci, a však jest jediný pravý Bóh a pravý člověk.

Cierkev svatá obecná jest sbor všech vyvolených k spasení a ta se na věky ot Boha neodlúčí. Cierkev svatá na tré se dělí, tak že jedna strana slove cierkev svatá svítězilá, a ta jest sbor svatých všech s Kristem v nebeské radosti, jenž sú již svítězili nad diáblem, nad světem a nad tělem. Druhá strana slove cierkev svatá odpočívajících neb spících, a jest sbor všech blahoslavených v očistci, jenž slovú proto odpočívající neb spící, že již sobě skutečně blahoslavenstvie nezasluhují, ale čekají, aby pomocí svatých, jenž sú živi, byli vyzvobození. Třetí strana slove cierkev svatá rytěřijící neb bojující, a jest sbor vyvolených, jenž sú živi v světě a bojují proti diáblu, proti světu, proti tělu, a tak proti hříechu. A proto každý z té cirkve bojovník slove rytíř krále velikého, Pána Jezukrista. Cierkev [226r] svatá obecná ještě nebyla jest aniž jest, ale bude plná, když v súdný den všichni světi vstanú z mrtvých, jsúce oslavni i na duši i na těle bez poskvrny, bez hříecha smrtného i bez všedního; a v tu dobu již bude všěcka svítězilá chot Kristova, s nímž bude na věky večereti, to jest radosti věčné požívati, po niež nebude jiná radost. Cierkve svaté hlava jest Kristus proto, že jest najdůstojnější a že ji zpravuje a živí, dává⁶² jí⁶³ i každému údu jejímu duchovnie hnutie k dobrému, jakož hlava tělečná dává zprávu údům těla, kterak mají činiti, a dává jim živost,

^{ak} marginální přípisek soudobou rukou

^{al} připsáno stejnou rukou na horním okraji

^{am} marginální přípisek soudobou rukou

^{an} připsáno stejnou rukou na levém okraji

^{ao} původně bylo v textu zapsáno „gefus“, slabika „zifl“ je stejnou rukou nadepsána

^{ap} původně bylo v textu zapsáno „clowiectwim“, k slabice „ctwim“ je stejnou rukou na horním okraji připsáno „čenfwtwym“

⁶² dáváje] dawagie

⁶³ jí] gie

tak že nemohú bez hlavy živi býti vedlé obecného běhu. Neb mohlo by se státi Boží mocí, že by některý úd byl živ, jsa oddělen od hlavy. V cirkvi svaté ten jest najdůstojnější, ktož více má ne zlata ani stříbra, ale ctnosti, a tak ktož jest najpokornější a nejvíce Boha miluje, toho Pán Bůh nejvíce povyšuje. Neb die Spasitel: „Ktož se níží,“ – to vš pokoren činí – „ten bude povýšen.“ A Panna Maria Bohorodice^{aq} die: „Ssadir jest mocné s stolicě a povýšil jest pokorných.“ V cirkvi svaté jest jeden pokrm, t. tělo Boží, jeden nápoj, t. krev Kristova, jedno rúcho obecné, t. láska, jedna kúpel, křest neb pokání, [226v] jeden Pán i Otec, Bůh, a tak všichni světi sú synové Boží a cirkve svaté a jsú v duchovenství vlastní bratřie a sestry a všeho sbožie duchovně spolu, ač rozličně požívají.

V cirkvi svaté třie jsú světi stavové: manželský, vdovský a panenský. A čtvrtý změtencův a změtenic, ale již kajících.

Pět jest čichův tělestných, t. zrak, sluch, vonění, chut a dotknutí. A tak celý v čichu člověk móż hřešiti zrakem, sluchem, voněním, chutí a dotknutím.

Sedm jest darův Ducha svatého: múdrosť, rozum, rada, síla, umění, dobrotivost a bázen.

Sedm jest milosrdenství, jenž k tělu příslušejí: nakrmiti lačného, napojiti žieznivého, přijeti pocestného, odieti nahého, navštíviti nemocného, jíti k vězni a pochovati mrtvého.

Sedm jest milosrdenství duchovních, jenž k duši zvláště příslušejí: naučiti hlupého, zpravit pochybujičieho, treskati hřešičieho^{ar}, těšiti zamúčeného, odpustiti vinnému, trpěti míle protivnosti a modliti se za přátely i za nepřátely.

[227r] Osm jest^{as} blahoslavenství: prvé chudoba duchu^{at}, druhé tichost, třetí lkání, čtvrté lačnost spravedlnosti, páté milosrdenství, šesté čistota srdce, sedmé pokoj v duši, osmé trpení protivnosti pro spravedlnost.

Sedm jest smrtedlných hřechův, jenž slovú hlavní, proto, že všechny jiné hřechy v sobě zavierají, a jsú tito: pýcha, lakomství, smilství, závist, lakota, hněv a lenost.

Sedm jest posvátných věcí: prvá jest křest, druhá biřmování, třetí manželství, čtvrtá kněžství, pátá kánie, šestá svátost těla Božieho, sedmá poslední olejování.

Šest hřechův jest z^{au} přivolení k ciziemu hřechu: prvý bránění cizieho hřechu, druhý pomoc cizieho hřechu, třetí rada k hřechu, čtvrtý potvrzování cizieho hřechu, pátý nepomáhání^{av} staviti cizieho hřechu, šestý netreskání cizieho hřechu. A ktož těmi šesti obyčejí přivoluje k ciziemu smrtedlnému hřechu, ten smrtedlně hřeší. V příkladě: ktož komu k smilství pomáhá vědomě neb brání ho v smilství neb radí jemu k smilství [227v] neb potvrzuje ho neb moha staviti smilství, nestaví a^{aw} neb maje a moha treskati, netreske, ten jest vinen smilstvím. Neb die sv. Pavel k Římenínóm, že netoliko ti, kteříž činie, t. hřechy také smrtedlné, ale i ti, kteříž přivolují těm, jenž činie, hodni jsú smrti.

Tři jsú částky^{ax} svatého kánie, to vš skrušenie, to jest hřechu srdečné želenie, druhá zpověď, to jest hřechu vyznání před Bohem z pokory a před knězem, když móż kněz {jmien}^{ay} býti. Třetí dosti učinění, kteréžto záleží na modlitbě, na póstu, na almužně a na

^{aq} škrtnuto „ne“ a „cie“ připsáno stejnou rukou na levém okraji

^{ar} původně bylo v textu zapsáno „hrziefneho“, slabika „ne“ je stejnou rukou nadepsána „ici“

^{as} „geft“ je stejnou rukou nadepsáno

^{at} původně v textu zapsáno „ducha“, stejnou rukou je nadepsáno „v“

^{au} nadepsáno

^{av} původně v textu zapsáno „nepomahati“, na pravém okraji je stejnou rukou připsáno „nie“

^{aw} nadepsáno

^{ax} původně v textu zapsáno „czafiti“, slabika „ti“ je nadepsána „ky“

^{ay} marginální přípisek soudobou rukou

jiných dobrých skutciech. Modlitba jest zvláště proti pýšě, puost proti smilství, almužna proti lakomství a spolu ti skutkové jsú proti všem hřiechóm.

{ O člověku kajíciem, jenž srdečně želé svých hřiechów. }^{az} Kající pravý jest, ktož srdečně želé minulých hřiechów a má pevný úmysl, aby nehřěšil, a ufá Bohu, že jemu jest hřiechy odpustil, a již plní všěcka Božie prikázanie. A posměvač jest kánie, ktož se v hřiech smrteľný navracuje. Protož ten nenie pravý kající. A že lidem má najprvé ku pokání příležití hřiechów veliké žělenie a druhé nechietí hřěšiti, protož Spasitel milostivý, znaje srdečné žělenie cizoložnicě, již sú chtěli ukamenovati, řekl jest jí⁶⁴: „Jdi, nerod' viece hřěšiti.“

Dajž ten milosrdný Spasitel tomu, ktož [228r] bude toto písence krátké čísti, aby je i spamatoval i skutkem, což jest dobrého, naplnil. Neb tak { učině }^{ba} věrně do smrti přebýval by zde v Božie milosti a po smrti v věčné radosti. Amen.

^{az} marginální přípisek soudobou rukou

⁶⁴ jí] gie

^{ba} marginální přípisek soudobou rukou

Povídka o Bruncvíkovi (úryvek)

2. polovina 14. století

Česko, Praha, Národní knihovna České republiky, signatura XI B 4; 1. polovina 15. století. Editor: Alena M. Černá.

[204r] A když Bruncvík odtad devět⁶⁵ dní a devět nocí běžíše a vdycky do větších a pustších hor jdíše, i uda se jemu do jednoho údolě hlubokého vjíti, tu zaslyši zvuk a hřmot veliký, zastaví se poslouchaje, ano hřmot vždy větší. A přistúpiv blíže, i uzře, ano lev a san přeprudce se tepú. Thedy^{bb} Bruncvík, stoje i poče mysliti, řka takto: „Nuž, milý buože, kterémuž [204v] pomoci? Pro to zvíře, pro lva, vyjel sem z své země i veliký strach mám, a ješče neviem, kterak mi se stane. Protož nelzeť jest jinak, než lvu pomoci, dějž⁶⁶ se, jak se děje.“ I dobyv svého meče, přiskoči k sani i poče s ní bítí, lva zastúpiv, neb bieše lvovi velmi těžko. A ten drak jmějše devět hlav, z každé oheň jako z výhně vycházíše. Opět Bruncvík velikú nebezpečnost mějšíše, nebo san je velmi pálěše. A z druhé strany také lva se báše a tak dvénásob⁶⁷ více sebú nebezpečen bieše. Vida lev velikú vieru Bruncvíkovu, padl na zemi i odpočinul sobě, neb je san velmi bieše ubila. A Bruncvík se vždy [s] saní tepíše, že již šest hlav z ní obrubal bieše. Tu se tepru san rozhněva i poče Bruncvíka až k zemi⁶⁸ mnohokrát⁶⁹ plamenem porážeti, že jej byla převelmi umdlila, že již s velikú nůzí se bránil. I vida to lev, rozběh se i roztrže ji velikém hněvem na poly a na malé kusy ji rozmeta. Vida Bruncvík sílu do něho tak velikú, poče [se] lva velmi báti, aby jemu též neučinil, i šel jest přeč, chtě lva rád zbýti. Ale lev pro nic nechtěl ostati, nebo kamžkolvěk Bruncvík se obrátil, za sebú vždy lva viděl. A několika dní šel vždycky ve dne i v noci, zdali by kde mohl odbyti toho lva. I nabra⁷⁰v s sebú žaluduov a bukvic v nádra, neb stravy tu jiné žádné nemějše, i vstúpil jest na velmi vysoké dřevo, zda by v té chvíli⁷¹ lev kam odšel, aby on, sejda doluov, přič odšel. Tu na tom vysokém dřevě seděl jest tři dny a tři noci. A lev vždycky sedieše pod tím dřevem na nohách, hledě nahuoru. Tomu lvu velmi toho žel bieše, že jemu Bruncvík nevěříše, i zařva v té žalosti lev tak silně, že se pod ním země velmi zatřásla. A Bruncvík velikém strachem z dřeva doluov upadl, stlúkl se velmi. Vida to lev, odběhl rychle i nařípa kořeníe i přinesl jest v ustech a obkládal jest Bruncvíka, tak, že v malé chvíli se zhoji. Tu opět Bruncvíka zlé bylo potkalo, neb jest z vysokého dřeva doluov upadl, ale jakž jemu lev pomohl, tak ho velmi miloval. A ješče jemu právě nikdy nedóvěřil. A když bieše po tom úrazu, sede Bruncvík u veliké mdlobě od hladu, nemaje co jísti. A vida lev na něm hlad, běžev i uhoni srnu a přinese i roztrže⁷² ji na poly i vloži v usta, poče srnu tu tak horce pěci jako v najhorčejší⁷³ peci, a vyňav i položi předeň. Vida již Bruncvík velikú vieru lvovu i milováše⁷⁴ jej opět převelmi. A lev poctivě přilehna, hlavu svú jemu na lóno položi. Tu⁷⁵ Bruncvík poče jeho hladiti a krotiti. A potom posilniv se Bruncvík, vstav i jide mezi veliké

⁶⁵ *devěti*] dewied

^{bb} specifický zápis, objevující se v rukopise opakovaně

⁶⁶ *dějž*] Diefs

⁶⁷ *dvénásob*] dwienasob

⁶⁸ *zemi*] zemie

⁶⁹ *mnohokrát*] mnoklat

⁷⁰ *nabra*v] Nabram

⁷¹ *chvíli*] chwile

⁷² *roztrže*] roztzne

⁷³ *najhorčejší*] nayhorczegffie

⁷⁴ *milováše*] milowawffe

⁷⁵ *Tu*] ta

lesy z hory na horu. A tak opět poče blúdití plné tři léta po těch vysokých a pustých horách. A lev vždycky za ním, stravu jeho obmyšluje. A když se jemu uda na jednu horu převelmi vysokú jíti, všed na dřevo, zdali by kde [205r] hrad a nebo město uzříeti mohl. A patře na vše strany i užře jeden hrad v moři velmi daleko, a zšed dolů, poklek na svá kolena, i prosil pána boha, aby jemu ráčil pomocník býti z toho blúzení, nebo jiného nic nevědě, než kam jej oči nesly a mysl vedla, tam šel. I umieniv sobě cestu k tomu hradu i jide tam. A když patnácte dní jide i vyšed jest z těch pustých hor k moři pustému. A stoje nad mořem, poče mysliti, kterak by k tomu hradu mohl přijíti. A nevěda jiného vymysli, i poče mečem^{bc} kuolé⁷⁶ a prútie rubati a lev na hromadu smýkati. I upletl jest sobě lésu širokú a vloži ji na vodu i vsede. A v tu chvíli lev, stravu honě, omeška se málo. Thedy Bruncvík, chtě lva zbýti, odstrči se od břeha. A v tu chvíli lev, nesa vepř divoký v ustech, rozhněva se i vskoči po Bruncvíkovi, nesa vepř v ustech, ledvy že předníma nohama doskoči. A tak lev dvěma nohama drže se lésy, i plul dobrú chvíli. Vida opět Bruncvík, že ho vždy lev ostatí nechce, i poče mu pomáhati s velikú nesnadností, až jemu na lésu pomůže. Tu opět Bruncvík velikú nebespečnost mějšíe, tak, že se jedva na té lése obdržal, že do moře neupadl. A jakž koli se obdržel, však vždy u vodě jednak do hrdla, jednak do pasu sedíše. A tak v té vodě osmnácte dní plúval jest, lev z jednoho konce a on z druhého seděl. A tak jeden druhému utonúti⁷⁷ nedal. Devět dní a devět nocí moře s nimi hráše a druhých devět dní a nocí u veliké tmě mezi horami se viděli⁷⁸, když přijede k jedné hoře, zdaleka užře, ano se ta hora svítí jako plamen, i dobyv meče a podplynuv pod ni, udeři silnú ránu, že jí⁷⁹ utě kus jako člověčí hlava. A ta hora karbunkulus převelmi čistá bieše a to světlo od té hory jest svietíše, až z těch hor a miest tmavých vyjeli. A když se k tomu hradu blížíše, poče se diviti, ano rozličné proměny mořské okolo něho biechu. Hrad převelmi krásný bieše, ale na nim potvory mořské všecko biechu. I vece sám k sobě Bruncvík: Bud' zlé, nebo dobré, mněť jest na tom hradě býti, bych měl, neviem co, trpěti. A když již bieše na tom hradě, tu opět jej veliký strach podjide, i užře, ano král toho města Olibrius mějšíe oči napřed i nazad a prstuov na každé noze 18 i na rukú tolikéž. A okolo něho⁸⁰ mnoho rozličných lidí viděl, jedny o jednom oce⁸¹ a jiné o jedné noze a mnozí rohatí nad očima, jiné o dvú hlavú, jiné s psíma⁸² hlavama, jiné polovice šedivé a polovice bílé, jiné herbovaté jako velblúdové, jiné jako lišky červené⁸³. Thedy poče Bruncvíka strach podjímati, ano křik a zvuk od nich veliký, nebo jedni [205v] vyjí, druzí vrčie, třetí skučie, tak svému králi slúžíc. I poče Bruncvík zpět postúpati, chtě z toho hradu sjeti. Vida to Olibrius, promluvi k němu: „Bruncvíče, tvé jméno dobře viem, ač toho se v našich vlastech nikdy nepříhodilo⁸⁴, by takový člověk mohl mezi námi viděn⁸⁵ býti. A protož z vuole li jsi sem přišel, čili z núze?“ Bruncvík vece: „Králi milý, i ovšem po vuoli jsem z své vlasti ven vyjel, a již mi se pohřiechu tato má nešťastná příhoda z veliké núze děje.“ I vece král Olibrius: „Bruncvíče, věziž to, že s námi musíš v núzi přebývati, avšak chceš li se v jednu věc uvázati a mé dcery Afriky dobyti, kteráž mi jest vzata třetieho léta

^{bc} m- nadepsáno za původní p-

⁷⁶ kuolé] kuolie

⁷⁷ utonúti] vtunuti

⁷⁸ viděli] wiedieli

⁷⁹ jí] ge

⁸⁰ něho] neho

⁸¹ oce] oczy

⁸² psíma] fpima

⁸³ červené] czerwe

⁸⁴ nepříhodilo] przeprzihodilo

⁸⁵ viděn] Wieden

od draka Baziliška na hrad, jemuž říkají Arabia, na pustém moři ode mne tři sta mil, věziž, žeť chci pomoci k tvé zemi⁸⁶ a pustiti tě skrze železná vrata.“ Jichžto bieše mocen ten král Olibrius, a jinudy nebylo lze Bruncvíkovi jíti než skrze ta vrata. Theda vece⁸⁷ Bruncvík králi: „Toto mi jest najprvé divno, že nevidávše mne, jmenuješ mě. A to jakož o dceři mluvíš, v nesnadné⁸⁸ mě věci poddáváš, avšak chceš li to plniti, což mi slibuješ, chciť se o to pokusiti, vezma na pomoc pána buoha svého.“ A král poče jemu slibovati a jeho velice ctíti.

Bruncvík káza třetí den připraviti korábec, na který nabrav stravy, aby mu za pět měsícuov trvala, vsed se lvem, i jel jest. A když přijel pod ten hrad velmi krásný, přivázav koráb, i šel a lev za ním. A když biechu u prvních vrat, tu uzře⁸⁹ ukrutných dvě zvířat, any na stříberných řetízích ležích, střehúc toho hradu. Ta zvířata slula monetrus. Veliké potvory biechu, nebo každá mějšíe hlavu jako člověk, tělo jako kuoň, ocas jako svině. A ta velmi silná biechu. Uzřevši Bruncvíka se⁹⁰ lvem, hněvive^{bd} se třesěchu, až se veškern hrad hýbáše. Vida to Bruncvík, dobuda svého meče, musky se s nima o ty vrata tepíše. Vida to lev, že pán jeho mdlěše, rozběhna se, jedno na pravé⁹¹ poly⁹² hněvy velikými roztrže a potom i druhé. Tak první vrata obdržavše, i jidechu dále. A když u druhých vrat biechu, opět uzře dvě silnější, a těm říekáchu glato. Každé mělo dva rohy na dva lokty dlúhá, ostrá jako břitva. Ta zvěř i podnes, když se s⁹³ kým svadí, jedním rohem seče a druhý na hřbet položí. A druhým, když jemu jeden ustane, tehda ten položí a druhém se brání. To zvíře nebojí se nic jiného než červené barvy. A jestiť tak udatné na vodě jako na zemi⁹⁴. S těmi opět Bruncvík práce mějšíe. Avšak dobyv meče, poče se opět s nimi bíti velikú chvíli tak prudce, že se hrad třesíše. Tu ovšem lev jemu vděčen bieše, nebo je opět hněvem roztrhal. A tak druhá vrata obdržavše, a jidechu⁹⁵ k třetím vratóm. Tu uzřechu⁹⁶ tepru strašlivá zvířata a veliká, jenž slovú sidforavé. Ta zvířata takových srstí biechu jako nedvěd a rohy jako díablové mějíchu a zuby černé jako konské. A každé z nich usta převeliká mělo^{be}, že pojednú člověka pohltilo. Těch zvířat všecka jiná zvířata zemská i morská se báchu, s nimižto se Bruncvík mějšíe bíti. Však bohu se poručiv, i bil se jest s nimi tak prudce, že zvuk u morských zátokách slyšěchu. Ale pohřiechu, [206r] by buoha napřed a lva nebylo, bylo by již namále zdravie Bruncvíkova. Tu lev všecku svú sílu sebrav, i poče se s nimi velmi bíti a je různu trhati, tak, že jim buoh pomóz, že všecky lev roztrha. A tak dobyvše všech vrat, jidechu do pravého hradu. Tu krásy mnoho vidiechu⁹⁷, ale žádného člověka na něm nebieše. Stříbra a zlata tu dosti bieše, a jiného nic nevidieše⁹⁸. A když přijidiechu na ten palác, uzře Bruncvík pannu velmi krásnú, její hlava a ruce až do pasu, a ocasové hadoví dva⁹⁹ miesto noh u nie biechu. Ona uzřevši Bruncvíka, i vece: „Mládenečku milý, tu se div nad divy stal! Pověz mi, kterak

⁸⁶ *zemi*] *zemie*

⁸⁷ *vece*] *wieczy*

⁸⁸ *nesnadné*] *neznadne*

⁸⁹ *uzře*] *Vzrzy*

⁹⁰ *se*] *ze*

^{bd} snad se jedná o nářeční jev – ztrátu jotace po retnici

⁹¹ *pravě*] *prawa*

⁹² *poly*] *pole*

⁹³ *s*] *z*

⁹⁴ *zemi*] *zemie*

⁹⁵ *jidechu*] *giedechu*

⁹⁶ *uzřechu*] *Vzrzewchu*

^{be} „usta převeliká mělo“ omylem zopakováno dvakrát

⁹⁷ *vidiechu*] *Wiediechu*

⁹⁸ *nevidieše*] *Newiedieffi*

⁹⁹ *dva*] *dw*

jsi se sem dostal, Bruncvíče?“ „Afriko, panno milá, otec tvůj Olibrius, ten mě jest sem poslal a slíbil mi skrze vrata železná popustiti, jestliže tebe budu moci dobytí.“ Afrika panna vece¹⁰⁰: „Ó, milý Bruncvíče, nesnadnáť jest věc to, by měl sílu tisíce mužův¹⁰¹, ješčeť bych se kázala s nimi se všemi radějí bítí nežli s těmito rozličnými a morskými potvorami. A protož, milý Bruncvíče, pověz mi, spí li ta zvířata u prvních trojích vrat, že si sem pro ně tak snadno přišel?“ Vece Bruncvík: „Afriko, panno milá, ovšemť spie a spáti budú.“ Panna vece: „Když spie, Bruncvíče milý, beřiž¹⁰² se z hradu a otcí mému pověz, že sem zdráva, a kterak mne choval, tak jemu děkuji.“ Bruncvík vece: „Afriko, panno milá, buď já živ nebo mrtev, staň se vuole buoží, zlé nebo dobré, bez tebe z tohoto hradu nepojedu.“ A když jest to slyšala panna, hlediece naň, i poče jeho velmi milovati. A posadivše jej vedlé sebe, s pláčem jej objevše, i vece: „Milý Bruncvíče, když nechceš beze mne jíti, nať prsten muoj. A prosím tebe, pomni na to, když tě bude kderý^{bf} strach podjímati a na tě počnú bítí, nemeškaj jeho na pravý palec vzéti. Ten prsten má 24 mužův sílu. Ale nic proti tomu není, by takových měl sto prstenův na každém prstu, nic nespomůžeš proti takové síle. Nebo otec můj na to několika tisícův naložil, chtě mě zase dobytí, nic tomu nemoh učiniti. Kterak ty pak, jsa sám jediný, chceš mě dobytí? Ó, zlý, nevěrný otče, mohl si mě téměř sám na svém hradě zahubiti, než si mi tu velikú žalost obnovil! Nebo pohled' a věz, můj milý Bruncvíče, těch mých zlatých pásův! Ted' dva ocasy hadové mé nohy obklíčily až do pasu a na kaž[206v]dý den odpoledne až do večera muoj pán Basiliscus těmi hady obklíčuje mě, a pak celú noc až do poledne čistá panna a krásná bez těch hadův jsem. A toť má za obyčej, že se přivalí ke mně s poledne tři hodiny a leží až do nešporův na mém luoně. Jiného nic, než se mnú utěšení má, a přes puol hodiny. Nebožčičku, nepuojdeš li ty přič, tvé se hoře a tvá bieda počne.“ Vsta Bruncvík, i poče [se] Pánu modliti, aby jemu z těch hruoz ráčil spomoci. A když přicházieše k tomu času, drak Basiliscus hne se v té své jeskyni¹⁰³, až se veškern hrad třesíše. Thedy panna Afrika vece: „Pomni se a nepostúpaj! Již máš v takém nebespečenství býti, jakéhož jsi nikdy neslýchal ani věděl.“ A v tu chvíli¹⁰⁴ vzejde křik, pískanie, zvuk od hadův, že kdyby čtyři trubači velmi silně trúbili, pro ten pisk a zvuk byl by jich neslýchal. A když se povali se všech stran mnostvie hadův a ješčerův velikých a jiných potvor jedovatých, chtěce Bruncvíka ubiti, tu se jim Bruncvík poče brániti svým mečem, že po padesáti poče jednu ranú přetínati. A čím jich více bil, tiem jich více přibývalo, a druzí tlustí jakžto břevno, a druzí d'ábelskými hlasy křičechu. Bruncvík na to nic netbáše, ale se musky s nimi potýkáše a až do pasu v jedu brodíše¹⁰⁵, a lev je převelmi trháše a okny z hradu metáše. Vida to drak Baziliscus, že sluhy jeho mordováše, tepru se sám [hne] hněvy velikými, chtě jich pomstiti, pod zlatú korunú se povali, tlustý jako drelink a mějšíe osmnácte ocasuov a obnoží hadových, a to tak ostrých, že jednu ranú veliké břevno přesekáváše. Tu tepru u boji Bruncvík veliké hoře mějšíe. Silně jej drak raníše, až k zemi častokrát na svú tvář padáše, a lev jej zastupováše. Tuť se s tiem drakem Baziliškem silně tepíše. Bruncvík zhůru vsta, k lvovi poběže, a tak jeden druhému věrně pomáháše, od nešporův celú noc až do poledne s ním se tepiechu. Bruncvík již vešken krvavý a velikú mdlobú na zemi letieše. Vida to lev, že pán již ležíše, žaloštěmi velikými zařva velmi, i poče se s drakem prudce bítí a ocasy okolo něho¹⁰⁶ rúbati a hněvy

¹⁰⁰ *vece*] Wiece

¹⁰¹ *mužuov*] muozuow

¹⁰² *beřiž*] berziť

^{bf} specifický zápis, objevující se v rukopise opakovaně

¹⁰³ *jeskyni*] geľkynie

¹⁰⁴ *chvíli*] chwile

¹⁰⁵ *brodíše*] prodišfe

¹⁰⁶ *něho*] neho

trhal, že všecky obnože z draka obtrhal bieše. Bieše Bruncvík s velikými bolestmi, avšak zhuoru skoči, i tu [se] tepru udatně s drakem tepiechu, neb jich již nemohl čím raniti. A na kusy jej roztrhachu, až z něho pramenové jako potokové tečiechu. A když drak zabit bieše, od velikých ran Bruncvík k zemi letíše. Tři dny a tři noci slova nepromluvil [207r] a lev nad ním vždy žalostivě stáše. Afrika panna velmi jeho želěše a smutně nad ním stáše. Nevěda lev, co tomu učiniti, nemeška z hradu po koření běžeti. Nařiv koření, v ustech přinese a panna Afrika lékařství učini¹⁰⁷ jemu, že jej v devieti dnech zhojí. A potom Bruncvík k té panně vece: „Nuže, Afriko, panno milá, mělť sem pro tě veliké nesnáze, protož nemeškaj k otci svému radostně jeti.“ A ona, objevše Bruncvíka, vece: „Ó, najmilejší muoj Bruncvíče, chci vesele s tebou jeti.“ A tak nabravě stříbra a zlata a drahého kamenie a klénotův za několik tisícův, i šli sú k králi.

¹⁰⁷ učini] vcziniti

Noci milá

polovina 14. století

Česko, Třeboň, Státní oblastní archiv, signatura A 7; 2. polovina 15. století. Editor: Alena M. Černá.

(1) [154v] Noci milá, proč [s] tak dlúha?
Po mé¹⁰⁸ milé¹⁰⁹ jest mi túha,
že mi s ní nelze mluvíti,
komu se mám utěšiti?

(5) Již mé srdce bydlí v strasti,
v smutku, v túžebné žalosti.
To vše činí nebývanie
u té najmilejší panie.

(10) Milý Bože, nedaj dlúze
po mé milé býti v túze.
Brachku milý, nestyšť sobě,
nad jiněť chci přieti tobě.^{bg}

¹⁰⁸ *mé*] mem

¹⁰⁹ *milé*] mylem

^{bg} Na editování básně spolupracovaly studentky FF UK Praha Tereza Kozubíková, Lucie Marková, Veronika Tichá a Anna Zitová

Latinsko-český slovníček nečistých zvířat

Česko, Praha, Národní knihovna České republiky, signatura VI E 14; 15. století. Editor: Kateřina Voleková.

[FS] *Levitici XI*^{bh}

Ciogrillus ježek

Grifo noh

Alietus sahan

Vultur sup

Strucio^{bi} pstros

Larus chřiestel

Bubo výr

Mergus křekař *vel* bukač

Cignus labut

Ibix čáp

Onocraclus sojka *vel* volavka

Porfirion šediper *vel* *pelicanus*

Erodius raro

Calandrius kalandr

Cocodrillus jezvec

Mygale hranostaj

Camaleon křeček *vel* sysel

Talpa krtice

Stellio kolčava *vel* pavúk

Citropes čberové^{bj}

Retorta přesúkaného^{bk}

Mergulus křekař^{bl}

Lanugo pýřeník, *Sapiencie* 5^{bm}

^{bh} Lv 11,5–30

^{bi} špatně čitelné

^{bj} špatně čitelné; Lv 11,35

^{bk} špatně čitelné; Ex 26,31

^{bl} špatně čitelné; Dt 14,17

^{bm} špatně čitelné; Sap 5,15

Povídka o Alexandru Velikém (úryvek)

2. polovina 14. století

Česko, Praha, Knihovna Národního muzea v Praze, signatura II C 10; okolo roku 1445. Editor: Štěpán Šimek.

[28r] Tuto se počíná celá kronika o Velikém Alexandru

Najmúdrejší zajisté Ejipští, umějíce mieru země a vody mořské a znajíce řád nebeský, točíšto hvězdný běh a hnutie oblakův, vydali jsú se všemu světu skrze výsost umění a skrze známost umění hvězdářského, neb tak pravie o Anaktabovi¹¹⁰, králi ejipském, že jest byl člověk vtipný v hvězdářství anebo v čarování a u měřství a u počitedlném umění dospělý. Ale jeden den, když jemu bylo zvěstováno, že Xerses, král perský, s mocnú rukú nepřátelskú na něho tiehne, nehnul jest se s svým rytieřstvem ani vuojsky pripravoval, ale šel jest sám do ložnice, sieni své. A vzem rakvici měděnú, vlil jest v ni vodu dšřovú. A drže v ruce prut měděný, skrze kúzedlné čarovanie svolal jest diábly. A v tom srozuměl jest na té rakvici, že množstvie lodí a bárek na něho tiehnú. A biechu posazeni v stráži kniežata rytieřstvie Anaktabova na pomezí perské vlasti. I přijide jeden z nich a řka: Najvětčí cesaři Anaktabe, povstal jest proti tobě král perský s množstvím lidu nepřátelského bez čísla, nebť jsú tu také Partové, Médští, Perští, Syrští, Mezopotonští, Arabští, Argvétští, Kaldejští, Darští, Sateští, Uriánští, Agosajští a mnozí jiní lidé od východu slunce vycházející. A když to uslyše Anaktanabus král, zasměv se vece tomu, jenž tu řeč na něho vznesl: Stráži, kterúť sem tobě poručil, té buď pilen. Ale pravím tobě, však ne jako statečný rytieř dal jsi nám odpověď, ale mluvíš jako člověk báznivý, nebť moc nenie v množství lida, ale v síle umův. I zda toho nevíte, že jeden lev mnoho jelenův zapúzie a zahánie a na útok obrátí? A to řek Anaktanabus, šel jest sám do ložnice, sieni své i učinil jest tu lodičku [28v] u vuoštěné rakvici, jenž bieše plná vuody dšřové. A tak, drže v své ruce prut palmový a hledě na ten prut, i poče tu všemi silami kúzlití. A v tom vidieše, kterak Ejipští biechu velmi poraženi nátiskem těch mnohých králův barbarských. A tak inhed tu Anaktanabus promění rúcho své, a oholiv sobě bradu i hlavu, vzal jest s sebou zlata, to, což jest mohl unéstí a což bieše potřebie jemu k hvězdářství a k zvykání řemeslům čarodějným. I utekl jest z Ejipta blíž do vlasti, jenž slóve Pelazius. A přišed do múřenínské země, oblékl se v plátennie rúcho jakožto prorok ejiptský. A tak po nevelikém času přišel jest do Macedonie i sede v neznámosti zevnie všem, jenž k němu chodiechu, kúzleše. Ale Ejipští, když jsú viděli, že Anaktanabus nemůž nalezen býti, brali jsú se k bohu svému největčému, jemužto jméno bieše Serafis, prosiece, aby jim o jich králi úplně dal odpověď. Ale Serafis odpovědě: Anaktanabus, král váš, bral se z Ejipta pro Xersa, krále perského, jenž vás všechny svému ciesařství podrobí. Ale po malém času vrátíť se k vám, svrha s sebe starost, a pomstíť vás nade všemi nepřátely, podrobě sobě je i vás. Tu odpověď příjemše Ejipští, inhed jsú učinili královský obraz z černého kamenie ke cti Anaktabově a napsali sú k jeho nohám ty odpovědi, aby věčně u budúcích časiech bylo pamatováno. Ale Anaktanabus bydlěše ústavně v Macedoní v neznámosti.

Kapitola II.

Mezi tím král macedonský Filip vyjel bieše na vojnu. Tehdy Anaktanabus všel jest na sieň, aby viděl královnu. A spatřiv její krásu, inhed jest zastřeleno srdce jeho a tak se zapálil v její žádosti. A drže ruku jejie, pozdraví jie a řka: Zdráva, královno macedonská. A nerodi ji¹¹¹ nazvati paní. K tomu odpovědě královna a řkúc: Zdráv, přístup blíž a sed'. A když sede, otázá jeho královna Olympias: Pravda li jest, že jsi Ejipský? Odpovědě jí Anaktanabus: [29r]

¹¹⁰ Anaktabovi] Nattanarobow

¹¹¹ ji] gye

Královno, přepěkné a králové slovo jsi pověděla, když jsi Ejipt jmenovala, neb jsú Ejipští múdří i sny vykládají a zázraky ukazují a pťactvu rozumějí, tajnosti zvěstují a znají osudy těch, jenž se narozují, pravě. Ano, já smyslem vtipným jako prorok o těch znaji. A když to povědě, zhlede na ni žádostným přívolením. Tehdy vidúc Olympias, že tak na ni vzhlede, vece jemu: Mistře, co myslíš, na mě tak hledě? Odpovědě Anaktanabus: Zpomenul sem přepěkné odpovědi bohovy, neb jsem přijal odpověď, že mám hleděti na královnu. A to řek, inhed jest vyňal z svých nader dvornú dsku z drahého dřeva ebena a slovem zlatým ozdobenú a stříbrem, jenž mějieše na sobě tři okršlky. Prvý okršlek držěše na sobě dvanácte rozumností. Druhý okršlek mějieše dvanácte zvířat, v třetiém měsiec a slunce stáše. Potom otevřel jest konvici slonovú a vyňal jest z nie sedm hvězd přestkvúcích, jimižto mohl hodiny rozeznati a narozenie člověčie. A sedm kamenův rytých a dva kameny ustavena k zdraví lidskému. Vidúc ty věci králová Olympias, vece jemu: Mistře, chceš li, ať¹¹² bych věřila, pověz mi léto, den a hodinu narozenie králova. A když to povědě, vece jí: Královno, chceš li ode mne ještě jiné slyšeti? Odpovědě králová: Chci, pověz mi, co se má přihoditi mezi mnú a Filipem, mým králem. Neb pravie lidé, že vrátí li se Filip s vojny, zažene mě a jinú pojme¹¹³ sobě za ženu. Vece jí Anaktanabus: Křivěť mluvie, ale dřeve, nežliť mine nemnoho časův, staněť¹¹⁴ se to, co jsi řekla. A mezi tiem, chtěj nebo nechtěj, bude tě mieti Filip za ženu. K tomu vece králová: Prosím tebe, aby mi zjevil všicku pravdu. Odpovědě Anaktanabus: Jeden z najmocnějších bohův ožení se tebú a pomóžť tobě ze všech protivností. Vece Olympias královna: Prosím tebe, mistře, kterou způsobu má ten buoh. Odpovědě Anaktanabus: Ani jest mladý, ani starý, [29v] ale středmého jest věku, maje na čele dva rohy beranie a bradu s šedinami ozdobenú. A protoť pravím, líbí liť se jemu, buď jemu tuto noc hotova, neb uzříš jeho ve snách a lehneť¹¹⁵ s tebú. Vece královna: Uzřím li to, ne jako proroku, ale jako bohu chci se klaněti. A inhed Anaktanabus, požehnav královú, šel jest z sieni, a vyšed z města, jide inhed na pusté miesto, nabrav koření a zetřev je, pobral jest jich tuk a smiesil kúzlováním skrze diábelské potvory, aby tu noc Olympias boha Amona viděla s ní ležícíeho a k ní mluvícieho a řka: Ženo, počala jsi obranitele svého. A když by ráno, procítivši králová Olympias ze sna, zavola k sobě Anaktanaba i povědě jemu sen, jenž bieše viděla. Tehdy on vece: Dáš li mi miesto na své sieni, toho boha tváří v tvář uzříš, neb ten buoh v uosobě drakové přijde a potom, člověčí tvárnost přijma, v mém podobenství ukážeť se. K tomu vece Olympias: Dobřes řekl, mistře. Vezmi sobě komoru na mé sieni a budeš moci právě toho dolíčiti a jakožto otce toho dietěte¹¹⁶ budu tě mieti. A to řekši, káza jemu dáti komoru na své sieni. Tehdy u první súmrak noční poče Anaktanabus skrze čarodějná kúzla proměňovati se v způsobu v drakovú a sípě proti komoře králové přeletovati. A všed do komory, vstúpi na její lože i poče ji silně objímati a líbati a potom ji pozna. A když vsta od nie, udeři ji¹¹⁷ po bříše i vece: To početie zkurvilé od ižádného nebud' dovedeno nikoli. A tak jest zklamána Olympias, že jest s člověkem jako s bohem ležela. Ale ráno šel jest¹¹⁸ Anaktanabus z^{119, bn} sieni a králová by těhotna. A když se poče břich její nadýmati, zavola k sobě Anaktanaba

¹¹² at] at¹¹³ pojme] pogmye¹¹⁴ staněť] ltanet¹¹⁵ lehneť] lehnet¹¹⁶ dietěte] dyetete¹¹⁷ ji] gye¹¹⁸ jest] giest¹¹⁹ z] s^{bn} v písmu zachováváme psaní s-, z- vzniklé spodobou podle originálu jen v rámci hranic slova, tj. zvl. u předpon; předložky emendujeme

i vece k němu: Mistrě, chciť, aby mi pověděl, co ze mne učiní Filip, až se vrátí. Odpověď Anaktanabus: Neroď se lekati, pomůž tobě buoh Amon. A řek to, vyjde z sieni a z města na pusté miesto, a vyryv kořeníe, ze[30r]třel jest je a vzal tuk z nich a popad, poče z nich čarovati nad ní, maže to tukem z kořeníe. A to činieše skrze diábelské stroje, aby oklamal krále Filipa skrze sen, a stalo se jest. A protož té noci zevi se králi Filipovi Amon buoh ve snách leže s Olympiadú, jeho ženú. A po skutku jako by viděl břicho zašívati a prstenem zapečetiti. A v tom prstenu bieše kámen, na němžto bieše ryta hlava lvová a běh sluneční a meč ostrý, i vece k ní: Ženo, počela jsi obránci svého. A procítiv ze sna Filip, zavola k sobě hadače i pověď jemu sen. Odpověď hadač: Filipe, ne od člověka, ale od boha počela jest chot tvá, neb hlava lvová, běh slunečný, meč ostrý takto se vykládá, že ten, jenž se z nie má naroditi, sáhne až do vschodu slunečného a mečem porobí sobě všecky krajiny i národy.

Kapitola III.

Ale v ta doby král Filip bojoval jest i svítězil, nebo v tom boji zevil se jemu drak, jenž chodieše před ním a jeho nepřátely porážěše¹²⁰ před obličejem jeho. A když král Filip vrátí se do Macedonie, střete jeho Olympias a pocelovala jest jeho. A vzhled na ni Filip i vece k ní: Komus se dala oklamati, Olympias? Pravíť, shřešila jsi i nezhřešila, neb jsi násilí od boha trpěla. Ale jáť¹²¹ sem to všecko, což se nad tebou dalo, viděl, protož ote mne i ote všech jiných nebudeš jmieti ižádného porokováníe.

Kapitola IV.

Jeden den hodováše král Filip s svými kniežaty a s Olympiadú, ženú svú. Tehdy Anaktanabus, oblek se v způsobu drakovú a jda skrze sieň hodujících, tak velice sípieše, že všickni hodovníci velikým strachem byli jsú omámeni a zamúceni. A přiblíživ se k Olympiadě, položil na jejíem lóně hlavu svú a poceloval jest ji. Uzřev to Filip, i vece k Olympiadě: Toběť pravím i všem hodovníkóm, tohoto draka viděl sem v boji v tu chvíli, když sem potřel své ukrutné nepřátely.

Kapitola V.

[30v] Po nemnohých časiach sedieše král Filip na sieni své. I zjeví se jemu malý a krotký ptáček, a letěv do lóna jeho, urodil jest vajce. A to když pade na zemi, rozbi se a inhed vyleze z něho malitký hádek, a otočiv se okolo vajce, chtieše do něho jíti, a dřeve nežli do něho učini hlavu, inhed usleče. Uzřev to král Filip, zamúti se velmi. A zavolav hadače, jemu zázrak viděníe pověď. A on odpověď a řka: Králi Filipe, narodíť se tobě syn, jenž kralovati bude po tvé smrti, a ten obejde veškeren svět a obdrží sobě všecky lidi. A prvé nežli se vrátí do země královstvíe svého, smrtí rychlú on umře. Ale přiblížováše se den narozeníe jeho. Tehdy Olympias poče stonati, neb se hýbáše břich její. I káza přijíti k sobě Anaktanabovi i vece jemu: Břich muoj velikými mukami se mútí. Tehdy vece Anaktanabus: Pozdvihněte královny málo s jejíe stolice, neb v tuto hodinu od slunce živlové zamúceni jsú. A po malém času vece Anaktanabus: Sed', královno. A sediec porodila jest. A inhed, když dítě padlo na zemi, třásla se jest země mocně a také hrom, blýskanie a zázrakové byli jsú po vší zemi i po všem světě. Tehdy v ta doba rozšířila se jest noc daleko na den, tehdy u Vlašiech opuky z oblakův padaly sú. Viděv král Filip ta znameníe, lekl se jest a třásl se. I vjde k Olympiadě královně i vece jí: Myslíl sem, aby toto dítě nikoli nebylo zachováno, neb neníe ote mne počato. A urozuměv, že je¹²² od buoha stvořeníe, aneb v jeho narození vidím živly změněny, však buď chován, jako by syn muoj byl, a na miesto syna, jehožto měl sem z jiné ženy, vzejdi. A když to vece, tehdy se vší pilností to dítě bylo jest chováno. Způsobu jeho ani otcova, ani

¹²⁰ porážěše] porazěfye

¹²¹ jáť] yat

¹²² je] gye

mateřina, mějieše obraz: kštice jeho ostrá jakožto lvová zdá se, oči jeho blýskáchu se [31r] jako hvězdy, barvú rozličnú se stkvieše, jedno oko bieše žluté¹²³ a druhé černé, zubové jeho biechu ostrí, náhlost jeho horlivá jakožto lvová zpósoba, jeho moc a věhlasnost¹²⁴ ukazováše, kterúž jmějieše. A nazván jest od rodičov Alexander. Tehdy ve škole, kdež sedieše, vždy bojováše s tovaryši tak v učení, jakožto v řeči i v skutku a v chytrosti, vždy obdržuje kniežetstvie. A když bieše dvanácti let, uče se bojování a chodieše přede všemi v odění. Jehožto rychlost spatřiv král Filip, chválěše jeho a vece jemu: Synu Alexandře, rychlost tvú a rozum umu tvého miluji skrze skutek, ale smuten sem, že zpósoba tvá jest ke mně nepodobná. Uslyševši to královna Olympias, lekši se, zavola Anaktanaba¹²⁵ a vece jemu: Mistře, rozuměj, co o mně miení Filip, nebť jest řekl synu mému: Rychlost já tvú chválím a vtipnost, ale sem smuten, že zpósoba tvá nikoli ke mně se nepřirovnala. Anaktanabus poče mysliti a řka: Myšlenie královo nenie škodné ižádnému ani tobě. A obyčejně patře na nebe, znamenáše hvězdu, jenž lúčieše žádost Alexandrovu od něho. Ale uslyšev to Alexander, vece Anaktanabovi: Hvězdu, kterou počítáš, vidíš li na nebi? Odpovědě jemu Anaktanabus: Ovšem, synu, vizi. Vece Alexander: Můžeš li mi ji pokázati? Odpovědě Anaktanabus: Jdi po mně hodinu noční, ukážíš ji tobě. Vece Alexander: Jest ten účinek tobě svědom? Odpověděl Anaktanabus: Jest. Vece jemu Alexander: Žádám ten běh věděti. Odpovědě Anaktanabus: Zajisté, viem, že od syna mého mám vziati smrt. A když to vece, jide z sieni a šel jest po něm Alexander v súmrak z města. A když jdiešta nad překopem městským, vece Anaktanabus: Patříš, synu, na hvězdu a opatř hvězdu Erkulešovu, kterak se zamucuje, ale Merkurius se raduje. Jováše [31v] vidím stkvúcieho a súdové moji mně od syna mého brzkú smrtí hrozie. A když tak Anaktanabus hledieše, přistúpil jest k němu blíže Alexander i vstrči jeho do hlubokosti překopa, tak jemu řka: Nešťastný, tak tobě slušie umřieti, poněvadž ty neuměje zemských^{bo}, o nebeské jsi se pokusil. Jemužto vece Anaktanabus: Znamenie jest bylo, že takú mukú měl sem umřieti. I zdaliť sem tobě nepověděl, že muoj syn má mě umrtviti? Odpovědě Alexander: Tehdy já tvooj syn sem. Vece Anaktanabus: Zajisté, jáť sem tě udělal. A to řka i pusti duši. Ale Alexander, jsa hnut otcovú dobrotivostí, zdvih hlavu jeho na své pleci, nese jeho na svú sien. A když uzře Olympias, máťe jeho, vece jemu: Synu, co jest to? Odpovědě Alexander: Tělo Anaktanabovo jest. Vece Olympias: Anaktanabus jest otec tvooj. Vece Alexander: Jakožto tvé bláznovstvo učinilo jest, takéž se jest stalo. I káza jeho v hrob položiti.

Kapitola VI.

Potom v těch časiach jedno knieže kapadocké přivedl jest Filipovi kón divuoký, života velikého a krásný přeliš. A bieše svázán se všech stran řetězy železnými, neb jedieše lidi. A řekáchu jemu Bucifal pro hroznost jeho zraku anebo pro znamenie, jenž jmějieše vyžženú hlavu býkovú a na čele miesta, jakožto rózkové vycháziechu. A protož když uzře král Filip toho koně krásu, vece sluhám svým: Uděľajte jemu mřeži železnú, at¹²⁶ lotrovstvo, jež podle zákona mají umřieti, od něho budú zahubeni.

Kapitola sedmá, VII.

Mezi tím vzal jest odpověď ve snách král Filip, že po smrti jeho ten bude kralovati, ktož na tom ukrutném koni bude jezdiť. Ale když bieše Alexander ve dvanácti letech, byl jest

¹²³ žlutě] zlute

¹²⁴ věhlasnost] wihlafnoft

¹²⁵ Anaktanaba] Actanaba

^{bo} chybějící text (?), sr. variantní rukopis Národní knihovny České republiky XVII B 6: „věcí“; tento rukopis též v edici Kolár, J. – Nedvěďová, M. (eds.): *Próza českého středověku*. Praha 1983

¹²⁶ at] at

silný, udatný, múdry a rozumný, neb se byl naučil úplně sedmeru svobodnému naučení Aristotilešovu a Kas[32r]tariášovu, těch mudrcův. Ale jeden den, když jdíeš Alexander mimo místo, kdežto stáše ten kuon divuoký a mezi železnými mřížemi uvázán a před ním nohy a ruce člověčie ležie, divil se jest velmi. A inhed vskytl jest ruku svú skrze mříže. Ale kón, ztáh šíji svú, poče rukú jeho lízati a položi se před ním, složiv své nohy a pozdvih hlavy, poče silně hleděti na Alexandra. Srozuměv Alexander vuoli jeho, otevřev mříže, šel jest k němu a poče po jeho hřbetu hladiti pravú rukú a inhed poče jemu kón krotek býti a jakožto pes před pánem svým též kón před Alexandrem poče krotek býti. Potom Alexander vsed naň i vyjede na něm ven. A když to uzře král Filip, vece k němu: Synu Alexandře, všecky odpovědi bohův dokonány jsú na tobě, že po mé smrti všechna království panováním tvým budú zpravována. Vece jemu Alexander: Otče, můž li to býti, ať sedu na voze mistrovském. Odpověděl král Filip: Vděčně to učiním. Vezmi sobě sto koní a sedmdesát šilinkův zlatých a jeď u mocném rytieřství, jsa obklíčen. I sta se a vyjev Alexander s Efezem, mudrcem, přetelem svým, a se dvanácti učedníky a s služebníky svými, kteréž on bieše zvuolil. A vza s sebu rúcho a klénoty drahé, zlaté i přikáza svým rytieřóm, aby o koních svých pilnú péči měli. A když přijede Alexander do polopenské země, potka jeho Mikuláš, král té země, s vojskem, aby s ním bojoval. A přiblíživ se vece jemu: Kto jsi ty, pověz mi. Odpověď Alexander: Já sem Alexander, syn krále Filipa Macedonského. Vece král Mikuláš: Koho ty mieníš? Vece jemu Alexander: Ty jsi král aridonský, avšak srdce tvé nepozvihuj se v zpupnost, žeť sem královskou čest dal, neboť mají vysoké věci obyčej padati do hlubokosti a úzké a malé věci až do nebe [32v] se pozdvihují. Odpověď Mikuláš: Dobře pravíš, spatř sám se. Vece Alexander: Odjed' ote mne, ó člověče, neb nic nemáš proti mně jednati. A uslyšev tu řeč Mikuláš, rozhněval se velmi a vece tak Alexandrovi: Hledte¹²⁷, komuť mluvím skrze zdraví otce mého. Jestliže na marnost sliny mé v jeho tvář upustím, umřeť. A když to vece Mikuláš, plinu proti Alexandrovi a řka jemu: Vezmi, co na tě slušie, aby měl, štěňátko, styd¹²⁸ se. Ale Alexander, podlé naučení urozenie svého čině, vece jemu: Že si mú malostí zhrdal, přísahámť skrze dobrotivouost otcovu a skrze břicho mé mateře, v němžto sem byl od buoha počat, že užříš mě v své vlasti a jáť válku vedu a království tvé mému přikázání porobím, anebo sám budu poroben. I ustavili jsú mezi sebu den bojování a tu jsú se rozjeli.

Kapitola VIII.

I vrátil se jest Alexander k králi Filipovi, a připraviv vojsku den ustavený, jel se jest s králem Mikulášem u pobitie. A protož, trúbiece v trúby vojenské s uobú stranú, zběhli sú se nepřátelsky a ukrutně počechu bojovati. Potom obdrže Alexander a stě mečem hlavu krále Mikulášovu. Ten den doséhl jest Alexander převelikého vítězství. A tu podrobiv sobě království Mikulášovo, chtěl odtud pryč jeti. Ale rytieři Alexandrovi vstavili jsú koni jeho korunu vítězství jeho a tak s vítěznú chválú vrátil se jest k otcí svému. A naleze jej na svatebném hodování sediečého, neb bieše král Filip vyhnal Olympiadu a přitovařišil sobě byl Kleopatru. A protož všed na svatbu Alexander, takto promluvi: Otče, přijmi první korunu vítězství mého, avšak když¹²⁹ budu slaviti svatbu mateře mé, přitovařišuje ji jinému králi, tebeť nikoli nepozovu, nebo ty, svatbu stroje, mne jsi nepovolal. Uslyšev to jeden, jenž tu sedieše, jménem Lizias, vece králi Filipovi: Z Kleopatry syn, [33r] kterýžt¹³⁰ se narodí, budeť k tobě podobný a po tvé smrti budeť držeti tvé království. Tehdy Alexander zamútil se jest

¹²⁷ Hledie] hledte

¹²⁸ styd] styd

¹²⁹ kdyžt] kdyžt

¹³⁰ kterýžt] kterýžt

velmi, posunuv se na Lizia a udeři jej v hlavu holí, kterúž držěše. A inhed Lizias umře. Uzřev to král Filip, zámutkem vztyči se a posunu se na Alexandra a chtě jemu mečem dáti. A inhed jest klesl a čím více k němu se přibližováše, tiem více klesáše na zemi jakožto strachem omámený. I vece jemu Alexander: Filipe, jenž jsi sobě podrobil zemi řeckú, proč nestojí moc v nohách tvých? A inhed se zruši kvas svatební, neb Alexander všech hoduujících stoly jest vymetal a také Kleopatra hanebně z sieni jest vyhnána. A po několice dnech Filip král upadl jest v nemoc. Tehdy Alexander všel jest k němu, navštěvuje jeho. I vece jemu: Filipe králi, kakžkoli nedóstojno jest tě vlastním jménem jmenovati, avšak ne jako na syna slušie, ale jakožto na přétele tobě, přételi, mluvím. Směř se se mnú a s ženú a pro smrt Lizia nikoli se nezamucuj, nebť jest neslušalo tak nehodných a nešlechetných řečí přede mnú provolati. Nepodobněs učinil, chtě svooj meč vstrčiti u mě. A když to mluvieše Alexander, poče král Filip plakati, jsa pohnut dobrotivostí. A tak vyjide Alexander a šel jest k Olympiadě, mateři své, i vece k ní: Nerod' se lekati, aniž bud¹³¹ otci mému zlostna, neb poněvadž jest skryt hřiech tvooj, nemáš býti kárána. A to řek, i vede ji k králi Filipovi. A když ji uzře Filip, přituli ji k sobě a políbi ji.

¹³¹ bud] bud

Bible kladrubská, kniha Genesis (úryvek)

1. polovina 15. století

Česko, Praha, Národní knihovna České republiky, signatura XVII A 29; 1471. Editor: Jaroslava Pečírková.

[4v] A počínají se knihy Genezis

Na počátce stvořil bůh nebe i zemi. Ale země byla neužitečná a prázdná a tmy biechu nad tváří propasti a duch boží nosieše se nad vodami. I povědě bůh: Bud' světlo! I učiněno jest světlo. A viděl bůh světlost, že jest dobrá. I rozdělil světlost ode tmy i nazval jest světlost dnem a tmy nocí. I učiněno jest večer a jitro, deň jeden. I opět vece bůh: Bud' stvrzenie {neb obloha}^{bp} uprostřed vód a rozděleny bud'te vody od vód! I učinil jest bůh stvrzenie a rozdělil vody, kteréž biechu pod stvrzením, od těch, kteréž biechu nad stvrzením. I stalo se jest tak. I nazva bůh stvrzenie nebem. I sta se večer a jitro, deň druhý. Ale vece opět bůh: Shromažďte se vody, kteréž pod nebem jsú, v místo jedno a ukaž se suchost! I stalo se jest tak. I nazval bůh suchost zemí a shromážděnie vód nazval mořem. I viděl bůh, že by bylo dobré. I řekl: Vzplod' země bylinu zelenú a činijící siemě, a dřevo jablka nesúcie, čině ovoce podlé rodu svého, jehož siemě v sobě samém bud' na zemi! A stalo se jest tak. I vydala jest země bylinu zelenú a ještě nese siemě podlé plodu svého a dřevo čině ovoce a máje jedno každé siemě podlé tvárnosti své. I vidě bůh, že by bylo dobré. I sta se večer a jitro, deň třetí. I řekl jest bůh: Bud'te světla na obloze nebeské, aby rozdělily deň a noc, a bud'te na znamenie a časy a dni a léta a svěťte na obloze nebeské a osvěcujte zemi! I sta se tak. Učinil bůh dvě veliké světle, světlo větčie, aby bylo nade dnem, a světlo menšie, aby bylo nad nocí, a hvězdy. I ustavi je v óbloze nebeské, aby svietily na zemi a byly nade dnem a nocí a dělily světlo a temnosti. A viděl bůh, že by bylo dobré. I sta se večer a ráno, deň čtvrtý. Také řekl jest bůh: Vyved'te vody zemiplazy duše živé a létalé na zemi pod oblohú nebeskú! I stvoří bůh velryby veliké a všelikú duši živú i hýbající, kterúž sú vyvedly vody v tvárnosti své, i všeliké létalé nebeské podlé plodu svého. I uzře bůh, že by bylo dobré. I požehna jím řka: Rosťte a rozmnožte se a naplňte vody mořské a ptáci rozmnožte se na zemi! I sta se večer a ráno, deň pátý. Opět vece bůh: Vyved' země duši živú v rodu svém: dobytek a zemiplazy i zvěř zemskou podlé tvárnosti jích! I stalo se jest tak. I učinil bůh zvieraťata zemska podlé tvárnosti jích i dobytek i všeliký zemiplaz zemský v rodu svém. I uzře bůh, že by bylo dobré. I řekl jest: Učinme člověka k uobrazu a ku podobenství našemu, aby vládl nad rybami mořskými a ptactvem nebeským a zvieraťaty i všelikým stvořením i všelikým zemiplazem, ještě se hýbe na zemi! I stvoří bůh člověka k óbrazu a ku podobenství svému. K óbrazu božiemu stvořil jest jeho, samce a samici stvořil je. A požehnal jím bůh a řekl: Rosťte a rozmnožte se a naplňte zemi a podrobte jí a panujte rybám mořským a ptactvu nebeskému i všem živočichóm, ještě se hýbí na zemi! I vece bůh: Aj, dal sem vám všelikú zelinu, ještě nese siemě na zemi, a všeliké dřievie, ještě mají v sobě samých siemě plodu svého, aby byli vám v pokrm i všem zvieraťatom zemským i každému ptáku nebeskému i všem věcem, ještě se hýbí na zemi a v nichž jest duše živá, aby měli k krmení. I stalo se jest tak. A viděl jest bůh všecky věci, kteréž jest učinil, a byly jsú velmi dobré. A učiněno jest večer a ráno, deň šestý.

II

Tehdy dokonány sú nebesa i země i všechna okrasa jích a doplnil bůh dielo své dne sedmého, kteréž jest činil. I odpočinul deň sedmý ode všeho diela, kteréž bieše dělal. A požehnal jest

^{bp} marginální přípisek soudobou rukou

dni sedmému i posvětil jeho. Neb v něm přestal bieše ote všeho diela svého, kteréž jest stvořil bůh, aby učinil. Tato jsú pokolenie nebe i země, když stvořeny jsú v deň, který jest učinil pán bůh nebe i zemi i všecko plodictvo zemské, dřieve než [5r] jest vyšlo na zemi, a všelikú zelinu vlasti, dřieve nežli jest plod nesla. Neb nedštil bieše hospodin na zemi a člověk nebieše, ješto by dělal zemi. Ale studnice vzcháziese z země, smačujíc vešken svrchek země. Tehdy stvořil jest pán bůh člověka z hlíny země a vdechl v tvář vdešenje života, i by učiněn člověk v duši živú. A učinil bieše pán bůh ráj rozkoši od počátka, v němž postavil člověka, jehož bieše stvořil. I vyvedl jest pán bůh z země všeliké dřevo pěkné k vidění a ku požívání chutné, dřevo také života uprostřed ráje a dřevo uměnie dobrého i zlého. A potok vycháziese z místa rozkoši k smačování ráje, jenž se odtad dělí ve čtyři hlavné prameny. Jméno jednomu Fizon. Onť jest, jenž obcházie všicku zemi Eiulat, kdežto se rodí zlato, a zlato země té nejlepší jest. A tu nalézá se dřevo bdellium a kámen onychinus. A jméno potoku druhému Gion. Onť jest, jenž obcházie všicku zemi múřenínský. Ale jméno potoka třetího Tygris, tenť jde proti Asyrským. A potok čtvrtý Eufrates. Tehdy vzal jest pán bůh člověka a postavil jej v ráji rozkoši, aby dělal a ostřiehal ho, a přikázal jemu řka: Se všelikého dřeva rajského jez, ale z dřeva uměnie dobrého i zlého nejez. Neb v kterýžkoli deň jiesti budeš z něho, smrtí umřeš. A také jest řekl pán bůh: Nenie dobré býti člověku samému. Učiňme mu pomoc podobnú k němu. Protož stvořiv pán bůh z země všecka zvířata zemská i vše ptactvo nebeské, přivede je k Adamovi, aby viděl, co by nazval je. Neb všecko, což jest Adam nazval duše živé, toť jest jméno jeho. A nazval jest Adam jmény svými všecka zvířata a všeckna ptactva nebeská a všecka hovada země. Ale Adamovi nenalézáše se pomocník podobný jemu, protož vpustil jest pán bůh dřiemanie v Adama. A když byl usnul, vzal jedno z žebr jeho i naplnil masem místo něho. A vzdělal pán bůh kost, kterouž vzal bieše z Adama, v ženu i přivede jí k Adamovi. I vece Adam: Toť nynie kost z kostí mých a tělo z těla mého, ta slúti bude mužice, neb z muže vzata jest. Protož opustí člověk otce svého i máteř a bude se přídržeti ženy své a budeta dva v těle jednom. A bieše náh Adam, točížto i žena jeho, oba, a nestydíse se.

III

Ale i had bieše chytřejší všech živočichův zemských, kteréž učinil bieše pán bůh. Kterýžto vece k ženě: Proč zapověděl vám bůh, abyšte nejedli ze všelikého dřeva rajského? Jemužto odpovědě žena: Z ovoce dřievie, ješto jsú v ráji, jieme. Ale z ovoce dřeva, ješto jest uprostřed ráje, přikázal nám bůh, abychme^{bq} snad nezemřeli. I řekl jest had k ženě: Nikoli smrtí nezemřete, neb vie bůh, že kterýžkoli deň jiesti budete z něho, otevru se oči vaše a budete jako bohové, věduce dobré i zlé. Protož uzřela jest žena, že by dobré bylo dřevo k jedení a pěkné očima a hledění¹³² utěšené, i vze z ovoce jeho i jedla jest a dala muži svému, kterýžto jedl jest. I otevřely sú se oči obů a když poznašta se býti nahá, sšili sú listie fíkové i učiníšta sobě věníky. A když uslyšechu hlas pána boha chodícíeho v ráji ku povětří po polodni, skry se Adam i žena jeho od tváři pána boha uprostřed dřeva rajského. I povolal jest pán bůh Adama a řekl jemu: Kde jsi? Kterýž vece: Hlas tvůj slyšal sem v ráji a bál sem se, protože náh sem byl, i skryl sem se. Jemužto řekl jest: I kto jest ukázal tobě, aby náh byl? Jediné žes z dřeva, z kteréhož sem přikázal tobě, aby nejedl, jedl si. I řekl jest Adam: Žena, kteroužs dal tovaříšku mně, dala mi jest s dřeva, a jedl sem. I řekl jest pán bůh k ženě: Proč jsi to učinila? Kterážto odpovědě: Had zklamal mě, i jedla sem. I řekl jest Pán k hadu: Že si to učinil, zlořečený jsi mezi všemi živočichy a hovady zemskými. Na prsech tvých choditi budeš a zemi jiesti po vše dni života tvého. Nepřiezni položím mezi tebou a ženou a semenem

^{bq} chybějící text, homoioteleuton

¹³² hledění] hledení

tvým a semenem jejím. Onať potře hlavu tvú a ty budeš lstivě lákati chodidla jejie. Ženě také řekl jest: Rozmnožím biedy tvé a početie tvá. V bolesti budeš roditi syny a pod mužovou mocí budeš a onť panovati bude nad tebou. Ale Adamovi řekl jest: Že si poslušal hlasu ženy tvé a jedl si s dřeva, z které[5v]hož sem přikázal tobě, aby nejedl, zlořečená země v diele tvém. V úsilích jiesti budeš z nie po všechny dni života tvého. Trnie a hložie ploditi bude tobě a jiesti budeš bylinu zemskú, v potu tváři tvé požívati budeš chleba, doniž se nevrátíš do země, z niež vzat jsi. Neb prach jsi a v prach se obrátíš. I nazval jest Adam jméno ženy^{br} své Eva, protože by byla máte všech živých. Učinil jest také pán böh Adamovi a ženě jeho sukně kožené a oblékl je i vece: Aj, Adam učiněn jest jako jeden z nás, věda dobré i zlé. Protož nynie aby snad nepustil ruky své a nevzal také s dřeva života a jedl by a byl živ na věky, vypustil jest jeho Pán z ráje rozkoši, aby dělal^{bs} zemi, z niežto vzat jest. I vyvrže Adama a postavil jest před rájem rozkoši cherubín a plamenný meč na obě straně ostrý k uostřiehaní cesty dřevu života.

III

Ale Adam poznal jest Evu, ženu svú, kterážto počala a porodila Kaina řkúci: Jměla sem člověka skrze boha. A opět porodi bratra jeho Abele. Ale byl jest Abel pastýř ovcí a Kain oráčem. I stalo se jest po mnohých dnech, když jest obětoval Kain z úžitkov zemských dary hospodinu, Abel také obětoval z prvorozených stáda svého a z tukův jích, i vzhledl jest hospodin k Abelovi a k daróm jeho, ale k Kainovi a k daróm jeho nevzhledl jest. I rozhněval se jest Kain přielišně a svrášti se obličej jeho. I řekl jest hospodin k němu: Proč si se rozhněval a proč svráстила se tvář tvá? Však budeš li dobře činiti, vezmeš {t. odplatu}^{bt}, pakli zle, hned ve dveřích hřiech přítomen bude, ale pod tebou bude žádost jeho {t. hřiechu}^{bu} a ty panovati budeš nad ním. I řekl jest Kain k Abelovi, bratru svému: Vynděva ven. A když biešta na poli, povstal jest Kain proti Abelovi, bratru svému, a zabil jest jeho. I řekl jest hospodin k Kainovi: Kde jest Abel, bratr tvój? Jenžto odpovědě: Nevíem. Zdali strážce bratra mého jsem? I řekl jest k němu: Cos učinil? Hlas krve bratra tvého volá ke mně z země. Protož nynie zlořečený budeš na zemi, kterážto jest otevřela ústa svá a přijala krev bratra tvého z ruky tvé. Když dělati budeš jí, nedáť tobě úžitkuov svých. Túlařem a zběhem budeš na zemi. I řekl jest Kain k hospodinu: Většie jest nepravost má, než abych smilování zaslužil. Aj vymietáš mě dnes od tváři země a od tváři tvé skryji se a budu tulákem a zběhem na zemi. Protož každý, ktož nalezne mě, zabie mě. I řekl jest jemu hospodin: Nikoli, nebude tak. Ale každý, ktož zabie Kaina, sedmkrát více pomšťeno bude nad ním. I položil hospodin Kaina na znamenie, aby jeho nezabíjel každý, ktož by ho nalezl. A vyšed Kain od tváři Páně, přebýval jest na zemi zběhem na vzhod slunce u první vlasti od ráje Eden. A poznal jest Kain ženu svú, kterážto počala a urodila Enocha. A vzdělal jest město a nazval jméno jeho ze jména syna svého Enoch. Potom Enoch zplodil Irad. A Irad zplodil Maaiel a Maaiel zplodil Matusahel a Matusahel zplodil Lamecha, jenžto pojal ženě dvě. Jméno jedné Ada a jméno druhé Sella. I urodila Ada Jabal, jenž jest byl otec přebývajících v staniích a pastýřův. A jméno bratra jeho Tubal, ten jest byl otec zpievajících na húslech a na varhaniech. Sella také urodila Tubalkain, jenž jest byl klepař a kovář na všech dielech mědi a železa. Ale sestra Tubalkain Noema. I vece Lamech ženám svým, Ade a Selle: Slyšte hlas můj, ženy Lamechovy, pozorujte řečí mých, že sem zabil muže na jiezvu mů, mládence v hněv můj. Sedmkrát více pomsta dána bude z Kaina, ale z Lamecha sedmdesátkrát sedmkrát. Poznal jest také ještě Adam ženu svú

^{br} napsáno dvakrát

^{bs} zde navíc zapsáno „na“

^{bt} marginální přípisek soudobou rukou

^{bu} marginální přípisek soudobou rukou

a porodila jest syna i nazval jest jméno jeho Set řka: Položil mi bůh siemě jiné za Abele, jehož jest zabil Kain. Ale i Setovi narodil se jest syn, jehož nazval Enos. Tento jest počal vzývati jména Páně.

V

Toť jsú knihy pokolenie Adamova [v deň,] kterýž jest stvořil bůh člověka, k óbrazu a ku podobenství božiemu učinil jeho. Samce a samici stvořil je^{bv} a nazval jméno jích Adam v deň, který stvoření sú. A byl jest Adam živ sto a třidceti let a zplodil jest syna ku podobenství a k uobrazu svému a nazval jest jméno jeho Set. I učiněni sú dnové Adamovi, když jest zplodil Set, osm set let, a zplodil jest syny a dcery. A učiněni [6r] jest vešken čas, který jest živ byl Adam, let devět set a třidceti i umřel jest. Byl jest také živ Set sto a pět let a zplodil jest Enos. A byl jest živ Set, když jest zplodil Enos, osm set a sedm let a zplodil jest syny a dcery. I učiněni sú všickni dnové Set devět set a dvanáct let i umřel jest. Ale byl jest živ Enos devadesát let a zplodil jest Kainan. Po jehožto narození byl jest živ osm set a patnáct let a zplodil syny a dcery. A učiněni sú všickni dnové Enos devět set a pět let i umřel jest. Byl jest také Kainan živ sedmdesát let a zplodil jest Malaleel a živ byl Kainan, když jest zplodil Malaleel, osm set a čtyřidceti let i zplodil syny a dcery. I učiněni sú všickni dnové Kainan devět set a deset let i umřel jest. Ale Malaleel byl jest živ šestdesát a pět let a zplodil Jared. A živ byl Malalehel, když zplodil Jareda, osm set a třidceti let a zplodil syny a dcery. I učiněni sú všickni dnové Malalehel osm set devadesát a pět let i umřel jest. A živ byl Jared sto šestdesát a dvě léte i zplodil Enocha. I byl živ Jared, když jest zplodil Enocha, osm set let a zplodil syny a dcery. I učiněni sú všickni dnové Jared devět set šestdesát a dvě léte i umřel jest. Pak Enoch byl jest živ šestdesát a pět let a zplodil Matusale. A chodil jest Enoch s bohem. I byl jest živ Enoch, když zplodil Matuzale, tři sta let a zplodil jest syny a dcery. I učiněni sú všickni dnové Enochovi tři sta šestdesát pět let. A chodil jest s bohem a nezjevil se jest, neb vzal jeho bůh. Byl také živ Matuzale sto osmdesát sedm let a zplodil jest Lamecha. A živ byl Matuzale, když zplodil Lamecha, sedm set osmdesát dvě let a zplodil jest syny a dcery. I učiněni sú všickni dnové Matuzale devět set šestdesát a devět let i umřel jest. A byl jest živ Lamech sto osmdesát dvě let i zplodil syna a nazval jméno jeho Noe řka: Tento nás utěší od skutkův a od úsilí ruků našich v zemi, kteréž jest zlořečil hospodin. A byl jest živ Lamech, když zplodil Noe, pět set devadesát pět let a zplodil jest syny a dcery. I učiněni sú všickni dnové Lamechovi sedm set sedmdesát sedm let i umřel jest. Ale Noe, když pět set byl let, zplodil jest Sem, Cham a Jafet.

VI

A když se počechu lidé rozmnožovati na zemi a dcery zplodichu, vidúce synové boží dcery lidské, že by byly krásné, pojímachu ženy sobě ze všech, kteréž vybierachu. I řekl jest bůh: Nežóstane duch můj v člověku na věky, neb tělo jest. I budú dnové jeho sto a dvadceti let. A biechu obrové na zemi v těch dnech. Neb když sú vcházelí synové boží ke dcerám lidským a ony sú rodily. Tito jsú mocní od věku, mužie slovutní. A vida bůh, že by mnohá zlost lidská byla na zemi a všeliké myšlenie srdce bylo pilno ke zlému každý čas a šzelilo¹³³ se jemu, že by člověka učinil na zemi. A vystřiehaje se k budúciemu a dotčen jsa bolestí srdce vnitř, shladím, vece, člověka, kterého sem stvořil, od tváři země, od člověka až do zvířat, od zemiplazu až do ptákův nebeských, neb mi jest žel, že sem je učinil. Ale Noe našel jest milost před bohem. Totoť jsú pokolenie Noe: Noe muž spravedlivý a dokonalý byl jest v pokoleních svých, s bohem jest chodil a zplodil tři syny: Sem, Cham a Jafet. I porušila se

^{bv} chybějící text

¹³³ *šzelilo*] želilo

jest země před hospodinem a naplněna jest nepravostí. A když jest viděl bůh, že jest porušena země, všeliké jistě tělo porušilo bieše cestu svú na zemi, řekl jest k Noe: Konec všelikého těla přišel jest před mě, naplněna jest země nepravostí od tváři jích i já zatratím je s zemí. Učiň sobě koráb z dřevie oblovaného, přebyvadlka v korábu učiniš a klím zmažeš vnitř i zevnitř. A takto jej učiniš: Tři set loktův bude dlúhost korábu, padesát loktův širokost a třidceti loktův vysokost jeho. Okno v korábu učiniš. A v lokti dokonáš vrch jeho. A dvěře korábu učiniš z boku. Vdóle ponebie a trojnásobnie schrány učiniš v něm. Aj, já přivedu potopy vody na zemi, abych zahubil všeliké tělo, v němž jest duch života pod nebem, a vsecky věci, kteréž pod nebem jsú, pohynú. A položím slib můj s tebú a vendeš do korábu ty i synové tvoji, žena tvá a ženy synův tvých s tebú. A ze všech živočichův všelikého těla po dvěm uveďeš v koráb, aby živi byli s tebú, samcového¹³⁴ plodu a samičieho. Z ptákův podlé rodu svého a z hovad v rodu svém i ze všeho zemiplazu zemského podlé rodu svého po dvěm ze všech vendú s tebú, aby mohli živi býti. A protož vezmeš s sebú ze všech pokrmův, kteříž mohú jedeni býti, a sneseš u sebe a budú tak tobě jako jím v pokrm. Tehdy učinil jest [6v] Noe vsecky věci, kteréž přikázal jemu bůh.

VII

I řekl jest hospodin k němu: Vendi ty i vešken dóm tvój v koráb, neb tě sem viděl spravedlivého přede mnú v pokolení tom. Ze všech¹³⁵ zvířat čistých vezmi sedmera a sedmera, samce a samici, ale ze zvířat nečistých dvě a dvě, samce a samici. Ale i z¹³⁶ ptákův nebeských sedmero a sedmero, samce a samici, aby zachováno bylo siemě na tváři všie země, neb ještě a po sedmi dnech já dštíti budu na zemi čtyřidceti dní a čtyřidceti nocí a shladím všelikakú podstatu, kterouž sem učinil, se svrchku země. Tehdy učinil jest Noe vsecky věci, kteréž přikázal jemu bieše hospodin, a bieše šesti set let, kdyžto se vody povodně rozvodněly na zemi. I všel jest Noe i synové jeho, žena jeho i ženy synův jeho s ním v koráb pro vody povodňové. Také ze zvířat čistých i nečistých i z ptákův i ze všeho, což se hýbe na zemi, dvě a dvě vešli sú k Noe do korábu, samec a samice, jakož přikázal byl bůh Noe. A když sú přešly sedm dnův, vody povodňové rozvodněly sú se na zemi. Léta šestistého života Noe měsiece druhého sedmnáctý deň měsiece prodřely sú se vsecky studnice hlubokosti veliké a oblakové nebeští otevřeli sú se. I stal se jest děšť na zemi čtyřidceti dní a čtyřidceti nocí. Na úsvitě dne toho všel jest Noe, Sem, Cham a Jafet, synové jeho, žena jeho a ženy synův jeho s nimi v koráb, oni, i všeliké zvíře podlé rodu svého i všeliká hovada v rodu svém i všecko, což se hýbe na zemi, a všecko létajícíe podlé rodu svého. Všelicí ptáci i vsecky letky vešli sú k Noe do korábu, dvě a dvě ze všelikého těla, v němžto bieše duch života. A kteréž vešla sú, samec a samice ze všelikého těla vešli sú, jakož přikázal jemu bůh, i zavřel jeho hospodin od zevnitřka. I stala se jest potopa čtyřidceti dní na zemi a rozmnožily sú se vody a zdvihly sú koráb na výsost od země, neb prudce sú rozvodněly a naplnily vsecky věci na svrchku země. Jistě koráb nosieše se na vodách a vody přemnožily se přieliš na zemi. A přikryty jsú vsecky hory vysoké pode vším nebem. Patnást loket vyší jest byla voda nad hory, kteréž bieše přikryla. I zhynulo jest všeliké tělo, kteréž hýbáše se na zemi, ptactva, zvířat, hovad i všech zemiplazův, ješto se plazie na zemi, všickni lidé i vsecky věci, v nichžto dýchanie života jest na zemi, zemřeli sú. A shladil jest všelikú podstatu, kteráž jest byla na zemi, od člověka až do dobytčete, tak zemiplaz jako ptáky nebeské, i shlazeny sú z země. A zóstal jest sám Noe a kteříž s ním biechu v korábu. I zakryly sú vody zemi sto padesát dnův.

¹³⁴ *samcového*] famcowé

¹³⁵ *všech*] wffet

¹³⁶ *z*] yz

VIII

I rozpomenul se jest bůh na Noe i na všechna zvířata i na všechna hovada, kteráž biechu s ním v korábu, přivedl jest vítr na zemi i zmenšily sú se vody a zavřieny sú studnice hlubokosti a oblakové nebeští a zbránění^{bw} sú dšťové z nebe. I navrátily sú se vody z země jdúce a vracující se a počely sú se zmenšovati po stu padesáti dnech. I odpočinul jest koráb měsíce sedmého dvacátý sedmý deň měsíce na horách arménských. A tak vždy vody bráchu se a scháziechu až do desátého měsíce. Neb desátý mesiec první deň měsíce ukázali sú se vrchové hór. A když sú pominuly XLti dní, otevřev Noe okno korábové, kteréž bieše učinil, vypustil jest havrana, kterýžto vycházieše a nevracováše se, doňavadž neuschly vody na zemi. Vypustil také holubici po něm, aby viděl, již li sú přestaly vody na tváři země, kterážto když nenaleze, kde by odpočinula noha jejie, vrátila se jest k němu do korábu, neb vody biechu na všie zemi. A ztáh ruku a popadenu vnesl do korábu. A počakav více sedm dní jiných, opět pustil holubici z korábu a ona přišla k němu k večeru, nesúci větev olivovú s zeleným listím v ústech svých. Tehdy Noe porozumě, že by přestaly vody na zemi. A když počaka sedm jiných dnův, i vypustil jest holubici, kterážto nevrátila se více k němu. Protož šestistého prvního léta prvního měsíce první deň měsíce zmenšily sú se vody na zemi. A otevřev Noe střechu korábovú, vzhledl jest a viděl, že by vysechl svrček země.^{bx} I mluvil jest bůh k Noe řka: Vyjdi z korábu ty i žena tvá, synové tvoji i ženy synův tvých s tebú i všechna zvířata, kteráž sú u tebe, ze všelikého těla tak v ptáciech jako v hovadách i všech zemiplazech, ješto se plazie na zemi, vyved' s sebú a vejďte na zemi. Rosťte a rozmnožte se na [7r] nie. Tehdy vyšel jest Noe i synové jeho, žena jeho i ženy synův jeho s ním, ale i všechna zvířata, hovada i zemiplazové, ješto se plazie na zemi.^{by} I udělal jest Noe oltář hospodinu a vzem ze všech hovad i ptákův čistých, obětoval jest spálené oběti na oltáři. A povoněv hospodin vóně chutné i vece k němu: Nikoli více nebudu zlořečiti země pro lidi, neb smyslové i myšlenie člověčieho srdce ke zlému hotovi jsú od mladosti jích. Protož nebudu více bíti všeliké duše živé, jakož sem učinil, po všechny dni země setie i žni, studenost i vedro, léto i zima, noc i deň neodpočinú.

^{bw} přepsáno na „zbraniewafe“

^{bx} chybějící text

^{by} chybějící text

Vít Tasovský z Lipoltic: Z městského práva – o zlodějstvích a lúpežích (úryvek)

Česko, Praha, Knihovna Národního muzea, signatura IV B 10; 1468. Editor: Martina Jamborová.

[80v] Kapitola o zlodějstvích a lúpežích

Věci krádežem neb lúpežem jaté a potom nalezené ne hned na rychtáře příslušie, ale mají býti provolány, a nad to když rok a den budú chovány, budte rozděleny na tři strany.

Dvój jest krádež

Jeden slove zjevný, jako ač by kto lapen byl při skutku zlodějském, a nebo ač by vědomě kradené věci přechovával.

Druhý slove tajný krádež, když nebývá kto lapen v skutku, ale toliko obviněn z krádeže. Pro první skutek neb pro přítomnost ukradené věci bývá odsúzen, [81r] ale pro druhý nebyl li jest dříeve zlopověstný a nemohl li by se očistiti, musí sám sedmý přemožen býti; pakli jest prvé z krádeže neb z jiného zlého skutku byl znamenitě obžalován, takže jest zlé jméno měl, leč věrohodným svědomím nevinnosti svú okaž sám třetí.

O zlodějském přechovávaní {a spomáhaní} ^{bz}

Ktož by vědomě zloděje v svůj duom přijímal a hospodu jim dával, ten slove tajitel zlodějstva neb přechovávač. Opět ktož puojčí řebříka, opět ktož otvierá zeď nebo okno aneb co puojčuje, aby výše lezl k kradení, opět ktož střeže na ulici zloděje, aby lapen nebyl, opět ktož vědomě klíče kozí nohy neb jiné přípravy, jichž zloděje užívají, k tomu připravuje, všichni ti a těm podobné věci dělající slovú pomocníci zlodějští, a též ti jako i přechovávači zlodějov hodni sú šibenice jako zlodějie.

O krádeži ^{ca} {t. o ztracení} ^{cb} kúpené věci {kteráž byla ukradena} ^{cc} čie škoda bude

Ač co, budto kuon neb jiná věc, byla by kúpena a úplně zaplacena a ta věc prodaná v moci prodavače bez výmienky přes noc byla by a ztratila by se neb ukradena byla, čí jest otázka, komu by ztracena byla. A odpovídá se, že kupujícímu, a duvod toho jest, poněvadž ta věc bieše kupujícíeho, když ji kúpil a zaplatil, že se jemu tak ztracena přisuzuje, ač však prodavač tak komoru, v niežto ta věc neb kuon bieše, zavřel, jakož jest jiné časy činiti zvykl.

O žalobě z zlodějstva neb krádeže

Žádá li obžalovaný neb obviněný žalobník krádeže, [81v] lúpeže neb nápodobného zaviněnie, jednu žalobú má osáhnúti všecku škodu, nebo nebylo by slušné a veliké obtieženie bylo by obžalovaného ze mnohých žalob, z nichž každá šla by jemu na hrdlo, proti jednostajnému žalobníku v témž právé měl by se svědky očišťovati.

O lapení zloděje z podezřenie

Jestliže by rychtář kohokoli pro krádež, lúpež neb nápodobné proviněnie podezřenie jal, téhož najméně za tři dni v vazbě neb v kládě na rynku, kdež by od lidu mohl viděn býti, držeti bude, anebo aspoň jej v trhu provolá, dříeve nežli by z vazby puštěn byl neb z žaláře, ač by zavřien byl.

^{bz} interlineární přípisek pozdější rukou

^{ca} škrtnuto

^{cb} interlineární přípisek pozdější rukou

^{cc} interlineární přípisek pozdější rukou

O rozdielu krádeže

Veliký rozdiel jest krádež u někoho naleznúti a téhož v skutku zlodějském lapiti, rovně jakož rozdiel jest mezi krádežem zjevným a tajným, nočním a denním, protož jestliže žalobník u někoho zjevně nalezl by, an nese zlodějstvo, t. věc kradenú, a vedlé rozumných předkládaní duvoduov žádá, aby obviněný veden byl k súdu s krádežem naň zavázaným, ta jistá žádost obviněnému má býti do vazby vzkázána, a jestliže maje radu svých nic odporného nemluvil by skrze řečníka svého, jenž toliko k takové řeči učiněné muož jemu dán býti, žádost žalobníka staň se jemu, pakli by co k své straně požádal. Tehda přísežní vedlé toho obojeho stranu spravedlnosti opatříe.

O svědectví ženském pro krádež {že moci nemá}^{cd}

Při žalobách z krádeže ženy nemohú svědčiti, takové však svědectvie najviece při krádežích podezřeníe plodí. Avšak přísežní mají toho i druhého, jenž svú věc ztratil, tajně přeslyšeti, a osobu obžalovanú znamenati {t. zapsati}^{ce}, byl li jest snad dříve zlopověstný, a nebo přihodila li by se jemu potom příhoda takováž.

[82r] O krádeži kuřat, kačat, slepic, a zlé uctěníe

Jestliže by kto krádeže kuřat neb kačat nebo nápodobných věcí v něčem domu hledal, a od hospodáře domu před purkmistra pohnán, toho před týmž purkmistrem slovy neslušnými zle uctě a štrafuje jej pro takové ujítie neslušně učiněné, otázka jest, kterak taková slova nepoctivá měla by opravena býti. A jest odpověď: poněvadž před purkmistrem, jenž ten čas vedlé úřadu {purkmistr má moc dvou konšel}^{cf} purkmistrského moc a místo dvú přísežnú drží, slova neslušná sú propověděna, ten ktož je prořekl, zaplatí pokuty deset funtův, z nichž rychtáři dostane se dvě česti a třetíe městu. Ale oblanému nebo tomu, jemuž {práva člověka zle uctěného}^{cg} lál, nebud' placeno penězi, než toliko skrze poctivé muže jemu poctivost bud' ukázána, t. prosbú.

Muož li člověk hledati ztracené věci u súseda bez odpovědi

Znamenaj, že pro ztraceníe hová a jiných létavých věcí, jenž nemajíc rozumu, když nebývají ostříhány, běžie s místa na místo a letie, sluší^{ch} člověku do domu súseda svého vjíti k hledání, ačkoli toho bez odpuštění a vědomíe rychtárova pro jiné ztracené věci člověk činiti nemá.

O krádeži a lúpeži lidí odsúzených {na koho přísluší}^{ci}

Kradené věci a lúpežové odsúzených neslušie na rychtáře, ale mají býti jich vlastním pánóm vydány. Nebo jakož na rychtáře slušie nad zločincemi popraviti, též také dlužen jest spravedlivým jich statek navrátiti plným právem.

Žaluje li kto na druhého z zlodějstva

Obžalovaný jména dobrého a počestné pověsti, u něhožto ani lúpež ani krádež nebyl by nalezen, lépe muož se nevinného vymluviti, nežli by mohl přemožen býti skrze žalobci svého.

^{cd} interlineární přípisek pozdější rukou

^{ce} marginální přípisek pozdější rukou

^{cf} marginální přípisek pozdější rukou

^{cg} marginální přípisek pozdější rukou

^{ch} vyškrabáno

^{ci} interlineární přípisek pozdější rukou

[82v] O žalobě z krádeže od pána na čeledína

Ač by pán na služebníka dávno od jeho služby odešlého žaloval z krádeže dnes v domu jeho učiněného, samú neb jednu přísahú muož se očistiti, toliko ač by osvědčení z krádeže slušným časem nebylo předloženo, t. hned když se krádež stal, ač to není rychtáři zjeveno, anebo ač by na témž místě, kdež pán bývá nezdáleně nebyl přítomen, a má dobře přemýšleno býti, takový, jenž se po roce z krádeže má očistiti neb vymluviti, muož li mieti v přísaze *hollung*, t. {12 malých.}^{cj}

O narčení zloděje cajchovaného / bezuchého / bezrukého

Ač obžalovaný z krádeže ani při skutku krádeže ani s krádežem věcí ani utíkáje byl by lapen, uší nemaje neb cajchován jsa aneb jinak ochromený {ohavený}^{ck} byl by nalezen, tehda napřed má tázán býti, proč by se jemu to stalo, a dokáže li, že by skrze ukušení koně nebo v boji neb v jiné počestné příhodě uši ztratil aneb jináče údov zbaven byl, dvěma prsty se očistí.

Pakli by obžalovaný takového duvodu neučinil, tehda to znamení okazuje, že jest byl předtím krádež učinil, a tehda třmi svědky od žalobce muož přemožen býti, pakli toho ten žalobce neučiní, tehda opět obžalovaný samú rukú se očistí.

O narčení psance z zlodějstva

Ačkoli zloděj pro starý krádež byl by zapsán, avšak ještě v přítomném času muož býti za nevinného, z čehož jej viní, ale zloděje zapsaného prvé skutek druhého krádeže neb krádež, ačkoli byl by malý, aneb utíkanie po skutku jej přemáhá, a žalobce, jenž žaluje na zloděje prvé na úd ochromeného neb znamenáného, ačkoli při žalobě nebyl dostatečen, avšak proto [83r] pokuty nebude platiti.

O vedení zloděje k súdu

Zloděj v skutku neb v krádeži jsa lapen, jakž jest lapen, tak má před súd veden býti, ačkoli rychtáři polapen byl by, dán v sazení bez jistiny neb bez krádeže, avšak bez překážky toho, bude li lapen s krádežem, tehda i s tím krádežem nař zváným před súd veden bude.

O přísaze zloděje

Jestliže by po prvé obžalovaný z krádeže a nejza lapen při skutku ani znamenán neb zapsán má se přísahú očistiti pochybil by, a krádež byl by tak malý vedlé šacování, že by proto nebyl hoden šibenice, tehda zaplatie ten šacunek za pokutu rychtářovu a za provinění k slůpu přivázán jsa metlami skrovně mrskán buď, nebo víceť jest hoden milosti řečený obžalovaný, když v přísaze padne, nežli ač by krádež jakžkoli malý u něho byl by nalezen.

O zloději práva ztraceném

Když se obecně mezi lidmi díe, že zloděj nebo jiný zločinec zbaven jest práva svého, to nemá rozuměno býti tak, aby jemu nikdy nebylo dopuštěno očistění, nebo toliko tak jest zbaven práva svého, že svědectvie za právo jiného, poníž {když}^{cl} jest zlopověstný, vydati nemuž.

O zamlčení krádeže, že jest škodné

Ač by komu s cizími věcmi jeho vlastnie věci byly ukradeny a on by o tom mlčal a ani před susedy ani před uředlníky súdu v čas určený nezjevil by toho krádeže neb škody, ten cizí věci

^{cj} interlineární přípisek pozdější rukou

^{ck} interlineární přípisek pozdější rukou

^{cl} interlineární přípisek pozdější rukou

zaplat. Opět pozdné {lenivé}^{cm} zvěstování {vyznání}^{cm}, jenž kto potom činí o svých vlastních věcech ztracených, není jemu prospěšné, nebo zdá se, že by všetečně z osvědčení svědkův a nezvědění pravdy k tomu hnut jest. Prospěšné [83v] však jest prodlévání zvěstování neb oznámení, ač by sobě člověk prodlení uprosil, ač by přehlédl své vlastní věci, ztratil li jest z nich které.

O krádeži kola voznieho

Ztratil {koupil li}^{co} li kto kola voznie a obstaví li jemu je druhý, jestliže člověk věrný a ctný kola koupil, navrátí je tomu, ktož jest nařekl ta kola, ač toho přísahy potvrdí, a žádné pokuty rychtáři nedá.

O žalobě na čeledína z krádeže

Ač by sluha neb syn čeledín krádež učinil, žaloba bude na pána neb na otce, protože k nim krádež přišel jest; a žaloba z krádeže že jde na obžalovaného, protož i dědice obžalovaného zloděje vieže, a též má býti zachováno po smrti zloděje mezi jinými náměstky.

O rúchu z kradené vlny udělaném

Opět uděláš li sukno z kradené vlny neb rúcho, i to rúcho bude kradené a pán té vlny muož toho sukna neb rúcha požádati.

O krádeži omluvném

Bylo li by jich více obžalováno z krádeže a jeden z nich řekl by, že by při tom krádeži byl aneb při lúpeži, ale že by přítomen byl pro zbraňování lúpeže neb krádeže, tu jest otázka, jsú li taková slova dostatečná k jeho omluvě neb vymluvení. A odpověď jest, že takové vymlouvání jest všetečné, nébrž z jeho vlastní řeči, poněvadž řekl jest, že by přítomen byl lúpeži, a také proto, jestliže jest jmenoval snad ty některé své tovaryše, tehda zaslúžil jest proti sobě vynéstí ortelování smrtedlného.

O krádeži dítěte let nedošlého

Ač by mladší patnácti let krádež učinil, poněvadž člověk pod těmi lety plně rozumu neužívá ani plně mezi dobrým a mezi zlým dostatečně muož roze[84r]znati, tehda metlú kázně od rodičův neb svých poručníkův má tresktán býti a tak i žalobníku i rychtáři dosti jest učiněno.

Pakli zloděj sahá patnáctého léta, v němž léta rozumná docházejí, a sezna by se krádež učiniti, pro takové vyznání nemá býti odsúzen na smrt.

Opět potřebie jest, aby vyznavač před právem byl dospělého věku, tak aby v súdu mohl státi, nebo při vyznáváních postaven jsa ten, jenž jest let nedošel, zaplatě škodu, má jemu spomoženo býti, nebo jich věk při tom nerozumie. A jest vědomé, že při krádežích a při jiných prohřešeních člověk druhdy podlé zlého domnění k věře podobného súzen bývá. Ostatku o tom hledaj o zlém domnění neb o všetečnostech a dolejie o ranách.

O krádežích holomudců {t. let nedošlých}^{cp}

Otázáno jest: let nedospělí neb holomudci cizí věc berúce činie li krádež? A líbí nám se, že také, nebo krádež pocházé neb záleží z žádosti, pro takový však krádež nemá býti na hrdlo odsúzen, ale má tresktán býti, jakož se svrchu vypisuje.

^{cm} interlineární přípisek pozdější rukou

^{cn} interlineární přípisek pozdější rukou

^{co} interlineární přípisek pozdější rukou

^{cp} interlineární přípisek pozdější rukou

Ktož jest podvakrát z krádeže obžalován, nemuož svědčiti

Podvakrát z krádeže neb z zlodějstva obžalovaný, ačkoli krádež při něm nebyl by nalezen a také ač se jest i očistil, avšak vždy přes to od svědectvie zamietán bývá jako zlopověstný.

O ženě zlobivé

konec 14. století

Česko, Praha, Knihovna Národního muzea v Praze, signatura II F 8; 1459/1469. Editor: Jaroslava Pečínková.

- (1) [187r] Pakli kto má ženu zlobivú,
ale kup jí sukni novú,
a u vetchěj kaž vše dni choditi,
budeť sě daleko méně zlobiti.
- (5) Pakliť bude láti druhé,
a ty jí kup třěvíce nové;
kažiž vetché¹³⁷ dievce dáti,
vždyť již bude méně láti.
Pakli k ní který hněv máš,
- (10) kup jí měšec, nuož i nový pás,
a čímť bude viece rotiti,
máš ji vždy dary krotiti,
a čímť bude viece láti,
a ty jí máš vždy dar dáti.
- (15) Pakliť jest nemilá proč,
a ty k ní pak vesele kroč,
vždy s ní pěkně nakládaje,
netepa jie ani jí laje.
Když tě bude chtieti bíti,
- (20) nemáš nic pryč ustúpiti;
muožeš jie tiem pokusiti,
smie liť to pak učiniti.
Kdyžť dá dvě nebo tři rány,
ještě nehněvaj sě na ni,
- (25) zdaliť klamajíc to činí,
ještě nedaj jí v tom viny.
Bude liť velmi búchati,
tepruv hlédaj utiekati,
schovaj sě někde uteka
- (30) a svú duši v sě uvleka;
budiž tu, ažť ji¹³⁸ hněvy minú,
potom bude mysli jiné.
Chovaj sě pak na večeri,
ať tebe viac neudeří.
- (35) Mluv k ní velmi dobrotivě^{cq}
a čině k ní milostivě,
nehněvajě sě, ale směje
řci: „Máš zlé obyčeje;
milá paní, ostaň toho,

¹³⁷ vetché] wethchey

¹³⁸ ji] gie

^{cq} dotklivě – připsáno při okraji

- (40) škodíť tobě i mně mnoho,
ač ty se chceš vždy zlobiti,
hněvajíť se i mě bítí.
Včera s velmi provinila,
že si muže bítí chtěla;
(45) s právem by se tiem styděla!“
Dobrotú svú jejie viny
přemóžeš i ty zlé činy.
„Nezlosť se tak, ani hněvaj,
pokoj sobě i mně daj.
(50) Snad se já také rozhněvám,
i bude to škoditi nám;
že budevě zle bydliti,
budú se nám lidé smieti,
nebo že tě musím bítí.
(55) Potom se lépe pamatuj,
chceš li, sama sebe lituj.
Pomni, že jsi mě včera bila,
ty, má paní drahá, milá!
Jáť sem tebe nechtěl bítí,
(60) ani se tobě brániti,
vše sem to přetrpěl míle,
obrátil to v kratochvíle.
Potom toho nemysl sobě,
bych já se dal bítí tobě;
(65) ale já tě kázati mám,
[187v] to přikázal hospodin sám.
Již jsi střiedu vydržala,
že jsi mě včera kázala;
[jižť má střieda má nastati,]^{cr}
(70) chci tě do smrti kázati
hněvem, bitím i dobrotú,
chci tě tresktati tú rotú.
Když já se z čeho rozhněvám
řkúc: „Jižť já dosti jmám,“
(75) želej, žes to učinila,
a budeš mi tiem více mila.
Pakli tě kdy stepu z čeho,
řciž: „Ráda, milý brachku, všeho
chci se ráda uchovati,
(80) tebe na všem poslúchati.
Račiž mi to odpustiti,
chci se ráda polepšiti!“
Když pak pokornú řeč mluvíš,
milejší mi býti musíš,
(85) chci se lépe pamatovati

^{cr} verš v rukopise není

- a chci tě méně hněvati.
Když netepu ani se hněvám,
jedno k tobě dobrotu mievám,
pomni mne pak nehněvati,
(90) a to uměj zachovati;
když já mám milost k tobě,
nemievaj zlosti v sobě,
by proti mně chtěla zlostiti,
o vše se se mnú hněvati.
(95) Chci té řeči dosti mieti.
Jezukriste, rač nám přieti,
v dobrém stavu pevně státi,
potom se bohu dostati.“

Hynek z Poděbrad: Rozprávka o jednom kupci a o jeho ženě (úryvek)

2. polovina 15. století

Česko, Praha, Knihovna Národního muzea v Praze, signatura V E 39, I A c 100; konec 15. století. Editoři: Alena M. Černá, Martina Jamborová.

[162r] Jiná opět rozprávka o jednom kupci a o jeho ženě, urozené a velmi chytré, i o jejím milovníku a o příhodě jeho *uts*.

[162v] V městě Florencii přebýval jest jeden bohatý kupec, jménem Linhart, kterýž v své mysli vysoké, jakož i ještě zvyklost mnohých kupcův jest, že vo to stojí, aby povýšeni byli a řádu rytieřského dojít mohli. A z té příčiny hledal jest toho, že jest sobě pojal za manželku z řádu rytieřského pěknú, krásnú a ušlechtilú pannu za ženu, kteréž on jest hoden nebyl, neb jest přátelská byla, k tomu ctnostná i dobrá a znamenitého rodu a on ztolika kupec. A také ta dobrá paní manželka jeho žádné lásky jest k němu neměla, kterážto k jednomu jménem Robertus k němu u veliké lásce zapálena byla, kterýžto mládenec před tím dávno slúžil jí a jí frejoval jest, kteréhož ta pěkná paní dosti dobrou známost měla jest, kdež takové známosti obco**[163r]**vání spolu měli sú více snad, než jest toho potřebí bylo. A skrz takovou příčinu muž její, jakž jest koli se přihodilo, viděl li jest, čili se přihodilo, aneb zdali čemu porozuměl, veliký závistník a nevěřící ženě své byl jest, jako v světě jeden býti mohl. A skrze to svých všech vyjždění i kupectví na straně nechav, všecku pilnost svú na to vložil, aby své ženy hlédal a ji stíhl a nikdy v loži jest neusnul, leč jest prve uhlédal, že žena jeho na lože se položila. Kdež ta paní skrz takovou věc velmi smutna byla jest a skrze takovúto nevoli na svém srdci velikú žalost měla, neb již žádnú měru u svého milého Roberta nalézati se nemohla. Avšak myslila jest, kterak by tomu cestu najít mohla, neb jest ústavně od něho k přátelské **[163v]** lásce nabízena byla, až naposledy vymyslíla jest sobě, kterak v její komoře okna na obecní ulici a cestu jsú. A k tomu, že muž její velmi dlouho neusnul jest, než když jest usnul, že jest velmi tvrdě a dlouze spával, protož vzala jest před se, aby Roberta po puolnoci, když by muž najlépe spal, připravit k sobě přijít mohla [a]^{cs} svú kratochvíl s ním mítí podlé svého starodávního obyčeje. A tudy, aby jeho příští srozuměti mohla, když by od žádného slyšen býti nemohl, když by pod vokna k domu jejímu přišel, i spustila jest nit hedvábnú skrze okno, kteréžto niti konec až na zemi jest dosahal, a druhý konec té niti vzavši, na palec k své noze uvázala. A když jest Robertus přišel a nit zevnitř¹³⁹ domu na ulici našel, vzal jest ji a poznenáhlu k sobě ji potahoval. Byla li jest příčina, **[164r]** že muž jest její spal, tehda jest nit jemu doluov pustila, a pak tíše vod muže vstanúc, k Robertovi jest šla a byla jest s ním vesela. Pakli jest to bylo, že jest muž ještě nespál, tehda jest nit držela tuze a ji k sobě vtáhla. A skrz to znamenal jest Robertus, že tu noc toho nechati má a že domuov dobře spat jíti muož. A tak dlúhé chvíle takové veselé spolu měli sú a jim takové štěstí tak slúžilo a pomáhalo bez nedostatku. A vtom po některých časích minulých událo se jednu noc, že ta dobrá paní s tú nití usnula jest a muž její své nohy od sebe odtáhl jest, takže jest se jemu noha mezi tu nit zapletla, kdež on hned rukú po ní sáhl, sobě mysle, co by ta nit znamenávala. Takže jest tu nit našel u své ženy palce nožního přivázánu, kdež mu se dosti to neznámé zdálo, že hned sobě přitom nic dobrého **[164v]** nemyslíl a sám k sobě přitom řekl, když jest porozuměl, že nit z vokna ven na ulici visí: „Totoť musí veliké zlosynstvo býti, kteréž jest

^{cs} Antonín Grund v edici Boccacciiovské rozprávky, Praha 1950 na tomto místě doplňuje slovo „a“

¹³⁹ *zevnitř*] *zewnitrz*

žena má přistrojila.“ A hned vzal nit od palce ženy své nožního i přivázal jest ji k svému palci, chtě vyrozuměti, co by ta nit znamenávala. A když jest tak učinil, nedlúho hned potom že jest mládenec, té paní jeho frejieř, přišel a za tu nit podlé svého prvního obyčeje potahoval. Kdež muž té paní hned to jest ucítil, a niti té ne dobře k palci přivázav, Robertovi ta nit strhla se a do ruky jeho jemu přišla. A skrz tu příčinu mněl jest, že paní má čekat, až by k němu přišla, a jakož pak čkal jest. Ten jistý hospodář rychle vstav, k sobě meč vzal, ze dveří domových vyskočil jest, chtě přezvědět, kto by ten jistý býti měl, [165r] kto jest tu nit jemu s palce stáhl. A ač jest koli kupec byl, však proto byl jest muž silný a statečný. A když jest ke dveřóm domovým přišel, těch jest neotevřel tak tiše, jako jeho paní jest činívala, než s nějakým pokřikem chutně jest otevřel, kdež Robertus po takové věci porozuměl jest, že by to paní nebyla a že spíše její muž jest, a jakž najlépe mohl, počal jest běžeti a hospodář s nahým mečem běžal jest za ním. A když jest viděl Robertus, že hospodář vždy ústavně za ním běží a že má při sobě meč, obrátiv se proti hospodáři, dobyv svého meče, nic méně žádosti neměl hospodáře zbíti jako hospodář jej. A v té chvíli paní, žena Linhartova, procítila jest a našla, že nit od palce jejího odtržena jest a k tomu komorní dveře i tudiež domové že sú otevřené. [165v] Hned jest porozuměla, že by její tajné zjednání najevo vyšlo a že v tom jiného nenie, než že muž její za jejím frejřem běží, chtě jej zabiti. Ihned vstala jest a zavolala dievky své, kteréžto všech věcí svých vždycky tajných svěřovala jest se. Kteréž jest tak velmi prosila s velikými prosbami a sliby i darováním namluvila, aby se na jejím místě do lože jejího položila takovou měřú, aby muž mněl, jako by sama paní tu ležala. Více tak ta paní dobrá poručila jest jí, když by hospodář její zase přišel a s ní což by koli počínal, aby to strpěla a jemu se znáti nedala, by ji pak velmi zbíti měl, a že jí slibuje, že jí za tu práci chce hodnú záplatu učiniti. Kdež ta dobrá dievka k tomu ke všemu přivolila jest a na své paní místě na lože [166r] vlehla jest. A paní, hned světlo v komoře zhasivši, v domu se jest schovala čekající, když by muž její domů zase přišel, co jednati a počínati bude. A vtom byl jest křik a rozbroy veliký mezi Robertem a hospodářem, takže všichni sousedé v té ulici zhuoru vstali a k nim běželi a jim oběma láli velmi a domlúvali, že takový mord mezi sebou jednají. A tak v tom že je rozvadili a rozstrčili, že každý jeden od druhého přeč jest jíti musil, že jest hospodář proto nemohl seznati, kto by ten byl, koho jest honil. Přitom hned hospodář s velikým hněvem domuov šel a do komory vkročil a počal mluvit k ženě: „Kde jsi, ty zlá a falešná ženo, nebudeť třeba toho se žádnému knězi zpoviedati, sám já tobě za to pokání dám. A ty snad světlo proto zhasila, abych tebe neuhlédal anebo najíti nemohl, [166v] budeť se, shledáš, ta věc jinak jednati.“ A hned vskočiv na lože, vzal jest dievku za vrch, mněje, že by žena jeho byla, a což jest mohl, rukama a nohama bít, tlúci i tlačiti, to jest všecko učinil a tu dobrou dievku tak jest ubil, že jest více k čertu nežli k ženě podoba byla, a naposledy uřezal jí vlasy. Ta dievka dobrá plakala, želejíc takové své obtiežnosti, kteráž měla dobře z čeho, a druhdy již požádala jest milosti pro Pána Boha. Ale její hlas i řeč pro její veliký pláč i také pro veliký hněv hospodářuov dalo jest příčinu, že jest nemohl rozeznati, ženu li jest svú čili dievku její bil. A tak po velikém bití řekl jest k ní: „Aj, ty bezectná mrcho, shledáš, že nechci života tvého více užívati nikdy a chci hned k bratřím tvým jíti a tvé dobré skutky oznámiti a [167r] hned tě s nimi zase do jich domu vypraviti a chci tebe prázden býti, než věz jistě, že ty více nebudeš v mém domu se mnú přebývati.“ A tak s tú řečí s komory vyšed, dveří jest velmi dobře zevnitř zatarasoval domovní a k jejím bratřím a švagróm svým do jich domu šel jest. A jakž brzo tomu žena jeho porozuměla, že jest muž z domu vyšel, kteráž ty všechny věci viděla i slyšela jest, co je činil s dievkú, hned jest k ní do komory šla a světlo rozžehla, kterouž jest našla zkrvavenou a velmi ubitu. I počala jest ji těšiti, jakž jest najlépe uměla a mohla, a z své komory vyvedši do její uvedla, a tak ji vždy lísajíc, až jest ji od pláče jejího odvedla a ji upokojila, že jest mlčela. A potom paní zase do svého pokoje a své

komory šla jest, lože velmi čistě zase ustlala a přistrojila, tak [167v] jako by ještě nikdiež tu noc žádný na tom loži neležel a nebyl. Sama se také zase pěkně připravivši a oblekši, rovně tak, jako by ještě nikdiež lehla nebyla. A k tomu laternu a svíci v svém domu rozžehla a potom položila se nebo posadila na schodě, jala se jest šíti, čekající, kdy by muž přišel zase, co by ještě z toho dále státi se mělo. A tak, jakž ste prvé porozuměli, kterak hospodář, což jest najspieß mohl, k bratřím ženy své šel jest a tak dlúho na dveře tlúkl, až sú jej uslyšeli a jemu otevřeli. A když sú té paní bratří, kteříž tří byli, i s mateří svú, porozuměli, že by byl Linhart, švokr jich, všichni rychle vstavše, k němu sú šli a ptali se jeho, jaká by toho příčina byla, že by v takovou chvíli po noci sem i tam sám chodil, kdež jim Linhart, jich švokr, všecky ty věci, [168r] kteréž sú se staly, od počátku pověděl jest. Nejprvé, kterak jest nit u své ženy palce nožního přivázanú našel a kterak jest tu nit k svému palci přivázał, potom, že jest ta nit z vokna na ulici visala až na zemi. A tak pořád všecky věci jim oznámil, jak sú se dály, a k lepší vědomosti té věci, co jest učinil, aby to mohlo všecko v pravdě nalezeno býti, co jest se stalo. Ukázal jest jim vlasy, kteréž jest mněl, že jest své ženy měl a uřezal, a jim ty vlasy v jich ruce dal. A potom řekl jim, aby po ni přišli, že ji nechce žádnú měřú v svém domu mítí, a oni aby s ní nakládali, jakž se jim najlépe zdáti bude, ješto by s ní více cti dojítí mohli nežli on. Bratří té paní z míry hněvivi byli, proto, což jsú slyšeli a srozuměli o své sestře, tomu všemu za pravdu věřili, co jest jim švokr jich pravil. U velikém hněvu jsúc [168v] proti ní zapálení, rozkázali svíce rozžítí a pochodně, švakrem s svým do jeho domu šli sú, jiného úmyslu před sebou nemajíce, než že své sestře škaredú službu chtí učiniti. Kdež máte jejich s velikým pláčem za nimi jdúci, velmi mile jich prosila, aby se nad svú sestru neunáhlevali a jí také vyslyšenie dali a tomu tak dokonce nevěřili, co jim švokr jich o ní pravil, a že to muož snad býti, že spíše pro jinú příčinu hněv jest muž její k ní vzal a tudy že by chtěl na ni takovou neslušnost uvéstí a tudy aby mohl svú zlost proti ní přikryti. Více jest řekla ta dobrá matka, že by se jí to neznámé zdálo velmi a divné, neb ona jest velmi dobře svú dcerku znala a z mladosti vychovala, že o tom nikterakž nedrží, by se ona takové věci dopustiti měla. A [169r] v takových řečech bratří do domu sestry své vešli sú a hned zhuoru po vzhodě vešli; kdež paní sestra jich tomu porozuměla, tázala se, kto by to byli, kdež jeden z bratrův jejich k ní řekl: „Hned to máš zvědětí, ty zlá a nešlechtná ženo, kto jsme neb kto jest zde.“ I řekla jest paní: „I co se to znamená, pomáhajž nám Pán Buoh,“ a hned od svého šití vstala jest i řekla: „Vítajte, milí bratří! I co hledáte o těchto nočních časích?“ Kdežto bratří její vidúce ji, že jest šila a že v žádném zamúcení ani v protivenství nenie a že na svém obličejí a tváři veselé postavy jest, žádných bití ani rvaní na ní uznati ani vidětí mohli tak, jakž jest jim švokr jich a muž její pravil a jim rozumětí dal, kterak ji bil všudy po všem životě a tak zkrvavil, že by ztěžka po jeho [169v] zprávě měla k člověku podobna býti. Kdež bratří její v takovém příští v náhlém velmi se tomu divili a skrze to jejich hněv počal se obměkčovati a tu věc že sú s lepším rozmyslem počali jednati a ji s velikými hrózami počali se ptáti, jaká by toho příčina byla, že skrze svého muže těžce obžalována, kdež paní jim odpověděla a řekla: „Milí bratří, toť jest mně velmi neznámá věc, v tomž já vám povědětí a praviti nic neumím ani viem, co jest muž muoj žaloby vám na mě učinil.“ A vtom Linhart, muž její, přísně počal jest na ni hledětí a sobě mysliti, že jest nedávno ji v loži nechal a že jí dobře nastokrát pohlavkuov a políčkuov dobrých dal a k tomu že jí i tvář všecku zdrápal a že na ní žádného nevidí zdrápaní; velmi se [170r] mu to divné zdálo. A vtom bratří její počali sú jí praviti, co Linhart, muž její, na ni žaloval jest a zvlášť, což se niti dotýče, kterak jest nit doluov jeden stáhl skrz okno komorní, kteréhož jest našel před dveřmi domovými stojící, a potom že jest před ním prchl a on kterak jest ho honil, a když jest zase přišel, že jest ji zbil tak, jakož na takovou sluší podle vší potřeby. Paní o takových věcech o všech činila se nevědúci, obrátila se jest k muži a řekla jest jemu: „Ouvé, muoj

milý muži, co jest to, ješto já to slyším, proč ty to činíš, že mne chceš zlú ženú učiniti, jistě sem toho nezaslúžila, ano by dosti bylo nějakému tvrdému muži a nevěřícímu, aby takovou věc učinil, ješto já viem, že ty ten nejsi. Ba, milý muži, a když jsi byl tento večer doma, anebo tuto noc v tomto domu u mne [170v] anebo když's ty mne tuto noc bil anebo jedno nejmenší slovice řekl?" Kterýžto muž její řekl jest: „Ó, ty falešná žena, což jsme s noci nešli spat spolu, nepřišel liť sem zase do domu, když jsem tvého frejře, kterýž jest nit z okna doluov táhl, honil až na ulici? Což sem potom nedal dobrých pohlavkuov a bití za tvé dobré činy a k tomu což sem neuřezal vlasuov i s vrkoči přeč?" Paní řekla: „Dajžť Buoh rozum lepší, v tomto jsi ty domu tuto noc nikdiež do lože nevcházal. Nechme této vši věci na straně, ty by vždy říkal: takť jest, a já, že nenie tak; musíť k tomu jiný rozum býti, jáť tobě lepší svědomí okázati nemohu proti tvým řečem, kteréž jsi sám pravil. Pohled' sám i vy, bratří milí, jestli to pravda, jakož jsi sám oznámil, žes mne velmi ubil a vlasy uřezal. [171r] Nu, ohledaj sám, najdeš li kde na mém životě nejmenší bití aneb zdrápaní a modřiny, aniž toho rádím, aby směl tak smělý býti, aby měl jednu ruku na mě vložití ze zlé vuole, netoliko bítí. Neb jistě věž, že by musil sám ote mne umříti. Kaž mě ohledati, mám liť své vlasy, čili's mi je uřezal.“ A hned sňavši šlojier z své hlavy, své čisté vlasy okázala jest a viděti dala jemu i bratřím svým. A když to bratří její i mátě uhlédali, řekli sú k muži jejímu: „Švokře, již my budem praviti tolíkěž o tobě, což's ty o naší sestře pravil, neb se to tak nenalézá, jako's ty nám to věděti dal.“ Kdež Linhart, švokr jich, stál, jako by mu v hrdlo napískali, nevěda, co má činiti a mluvití, neb jest dobře viděl a znamenal, že což jest pravil, že jest to tak nenašlo, protož nevěděl, co proti [171v] nim odmlúvati. A vtom paní, obrátivši se k bratřím svým, řekla jest k nim: „Milí bratří, vidím dobře, že muž muoj toho hledá chodě, že bych to činila, k čemuž nikdy vuole neměla. Protož jižť toho také smlčeti nemohu, musímť vám jeho velikú zlost oznámiti, neb jinému nerozumiem, než což jest on na mě žaloval, že jest on to sám učinil. Ba znajte a znamenajte toho dobrého člověka, kterémuž jste mne ve jmě čerta za ženu dali, kterýž chce kupcem býti, že by měl skrze to stříezlivost míti, víc než který poustenník býti, aby své obchody a kupecké běhy tím lépe zpravovati mohl, ale řídko která noc jest, aby on s jinými ženami dobře s lehkými a zlými z jedné taberny do druhé nechodil a v své vožralosti s nimi své rozkoši neplodil a mne, chudé, siré ženy, až do puolnoci a déle, jakž teď vidíte, seděti nenechal. [172r] Protoť jistě nepochybuji, že v té své ožralosti žeť jest se k své některé lotryni položil a že jest u té nit přivázanú u palce nalezl. A když jest od vína a snu procítil, tu statečnost, kterúž jest vám pověděl, okázal, a ji ubil¹⁴⁰, vlasy uřezal, nejša sám při sobě a nevěda, co činí. A skrze to mněl jest, kdež v tom nepochybuji, že jest to mně udělal, což jest své některé lotryni udělal. A pohleďte jedné na jeho tvář, však ještě hledí jako ožralý beran. Protož, což jest vám pravil o mně, jináč nevěřím, než že toho od něho za jiné nepřijmete nežli jako od opilého přísluší. A když já mu to odpouštím, chci abyšte, i vy jemu to také odpustili.“ A když jest to stará její paní matka uslyšela, i počala se teprú búřiti podlé dcery a řekla jest: „Pravím to na svatý křiež, dcero, nemáš toho tak lehce [172v] vážití tomu vožralému a potvornému psu, než prostě ať jest hrdla zbaven, šeredný lotr, nebť jest dosti bylo, byť tě byl v tom tak našel, jakž jest pravil, neb jest on takové mé dcery, jakož jsi ty, k manželství nikdy hoden nebyl, bezecný padúch ožralý, i bóhdaj jej Buoh proklel na duši i na těle, že tě kdy směl tak zhaněti, nepotřebný, šeredný osel, kterýž ze vsi sem přilezl jest, nohavice pod koleny podvazuje. A když již má jedné se tři šilinky peněz, tehda hned chtí ve jmě čerta urození býti a dobrých urozených lidí děti za ženy míti a erby sobě jednati a potom rozprávěti: já a moji přátelé z takového a takového rodu jsme. Jáť bych to ráda byla viděla dávno, aby moji synové, kdež sú to mohli dobře učiniti a dáti tě hrabí Gvidovi

¹⁴⁰ *ubil*] ubils

s jedním kusem chleba v obvěnění [173r] raději, než tomuto psu steklému z mnoha peněz. Ale nechtěli sú^{ct} nikdy mé rady poslouchati, než vždy tě chtěli tomu šerednému lotru vecpati, kdež hřiech i hanba jest, neb jsi ty najurozenější dcera, kteráž v tomto městě býti muož, a on pak o puolnoci ještě v svém ožralství chce z tebe zlú a nešlechtnú učiniti, rovně jako by mi se zdálo, jako bychom tebe neznali, jaká jsi. Věru, věru, by mi chtěli folkovati, slušalo by mu ten jarmark dáti, aby naň, dokud jest živ, pamatoval.“ A hned obrátivši se k svým synóm: „Zdaližť sem vám na cestě jdúc sem nepravila, když jsme k ní do domu šli, že to možné není, by to mělo tak býti, což jest on vám pravil. Porozumějte vy tomu, jak švokr váš s sestrú vaší nakládá, ten pan kupec od čtyř peněz. Jistě bychť já byla [173v] mužem, jakož sem ženú, a on ke mně mluvil, jakož jest k vám mluvil, co jest na vaši sestru pravil, já bych jemu s tohoto světa vskuoře pomohla a žádnému bych toho nedopustila učiniti nežli sama.“ A když sú to ti bratří svú matku tak hněvivú viděli, všickni se proti Linhartovi, švokru svému, obořili a jemu domlúvali láním a zlými slovy, než jest kdy kterému zlému domlúváno bylo. Avšak po tom lání naposledy řekli sú jemu: „Toť již chcme odpustiti jako ožralému a nerozumnému muži. A protož na potomní časy hled' se takových věcí varovati, ať taková věc více před nás nepřichází od tebe ani od žádného jiného, jinak, stane liť se to, odplatíme jedno s druhým, tím se uměj zpraviti.“ Linhart jako blázen zuostal, sám nevěděv, co jest činil, byla li jest to pravda, čili se jest jemu [174r] snílo to, což jest pravil o své ženě. I slíbil, že na ni toho ani jiného žalovati nechce, kterážto svú chytrostí před takovou věcí s velikým neštěstím ušla a skrze to ještě svobodnější cestu sobě jest připravila, aby potom bez menší starosti a strachu od muže svého své věci volně jednala a své libosti a vuoli dosti činila, ač míti více mohla.

^{ct} v rkp omylem dvakrát psáno „ale nechtěli sú“

Chirurgické lékařství (úryvek)

konec 15. století

Česko, Praha, Národní knihovna České republiky, signatura XVII H 23; začátek 16. století. Editor: Alena M. Černá.

[237r] Jedovaté uštnutie

Tuto se pokládá naučení mistra Galiena, kterak máš pomáhati lidem, kteréžto had nebo štír¹⁴¹ nebo jaká jiná věc jedovatá uštnie, učíš takto: Vezmi verbenu a úpor i zvaž to s vínem a pí a věž sobě tiem to uštnutie, a toť z tebe ten všecken jed vyžene a vytáhne ven. Nebo učíš takto: jestliže se po tobě veliký votok rozlé, napiš na lístku tato slova a nos je na hrdle a říkej mu je nad ranú, a mineš ten votok jistě. Neboť to jest věc pokušená, neboť pravie mistři, že jest ta slova sám had člověku pověděl skrze zaklení a naučil lékařství [237v] tomu. A ta se menují takto: *Galgalice, fumise, celimie, mitemhane*. Nebo učíš takto: Vezmi truskavec, jakoť na cestě ruoste, i rozežviž jen dobře a přivěž sobě na to uštnutie, a toť ten všecken jed ven vytáhne. Nebo učíš takto: Vezmi múchy obecné a víno a máslo, i směs to spolu a přikládej sobě na to uštnutie, a toť každý jed mocně ven vytáhne.

Když koho had ukusí nebo štír¹⁴² nebo jakáž kolivěk věc jedovatá, kterážto se po zemi plazí, učíš takto: Vezmi kohúta živého i roztrhniž jen na poly a přilož sobě za horka na to [238r] uštnutie, a toť ten jed vytáhne a bolest rozžene a votoku se rozjíti nedá. Nebo učíš takto: Vezmi kohúta živého i voškubiž jemu řít voko a přilož jemu na to místo uštnuté holú řítí a zacpej kohútu usta a stiskni jemu hlavu, a vytáhneš z tebe zadkem svým všecken jed. Ale toto máš věděti, jakoť mistr Galien praví, že ihned, jakž budeš uštnut, že máš sobě zatáhnúti nad tiem uštnutím ten úd tuze řemenem nebo povrázkem, ať by dále votok jíti nemohl, a zvláště proto, ať by se ten jed nerozšel a nerozlil po všem těle a nepřišel do života.

[238v] Když koho uštnie co jedovatého, buď, což buď, učíš takto: Vezmi mozk kapúnový a přičiň k tomu málo pepře a vypíž to s sladkým vínem, pak vezmi skopové kopyto i spáliž je na prach a směs jen s stredem a maž sobě tiem tu bolest, a rozdavuje múchy, věž je na to uštnutie, a toť vytáhne ten jed a tu bolest ukrotí. Nebo učíš takto: Vezmi listie celidonové a zetři je čistě a rozpusť to starým pivem teplým, pak, procedě to skrze rúchu čistě, i píž ten nápoj ráno a večer, a toť z tebe všecken jed vyžene, neboť^{cu} [240r] ta věc sama spomáhá proti každému skousaní hada, štíra¹⁴³, pavúka, psa vsteklého, a zvláště spomáhá těm, kteříž se blénu najedie. A jesti¹⁴⁴ k tomu lékařství svrchované.

Hadové uštnutie

Když koho had uštnie nebo co jiného jedovatého, učíš takto: Vezmi jitrocel a ztluc jen s vínem a pí ten nápoj, věž sobě tiem ránu také, a toť léčí všeliké uštnutie a spomáhá těm, kteříž jsou tráveni. Nebo učíš takto: Vezmi mateří doušku a vař ji v kozém mléce a pí ten nápoj a věž tiem uštnutie. Nebo učíš takto: Vezmi vlaské víno, polej a volej dřevěný i zetřiž ten polej [240v] a rozpusť tiem vínem a volejem. Pak polož na tu bolest čistou bílou rúšku a na to ten polej tlucený i přivěžiž to jinú rúchu. A toť vytáhne všecken jed z té bolesti, a potom, vezma rútu, ztluc a klad' ji sobě na tu bolest, a budeš zdrav. Nebo učíš takto: Vezmi mouchy a víno čisté a máslo i zetřiž to spolu a věž se tiem, a toť z každého uštnutie jed ven vytáhne.

¹⁴¹ štír] Sftier

¹⁴² štír] Sftier

^{cu} po foliu 238 následuje omylem folio 240; folio 239 je vypuštěno

¹⁴³ štíra] ftiera

¹⁴⁴ jesti] geftyft

Když koho uštně had nebo což kolivěk jiného jedovatého, učiň takto: Vezmi hadové koření a česnek i ztluc to spolu a věž tiem uštnutie, a budeš zdrav. Nebo učiň takto: Vezmi bukvice a vař [241r] ji v starém pivě a pí ten nápoj často, a ztluka samu bukvice s olejem semenečným, věž tiem ránu ukušenu, a budeš zdrav jistě.

Pominulý pes

Tuto se pokládá naučení mistra Avicenna, kterak máš léčiti lidi, kteréžto pominulý pes skouše nebo což kolivěk jiného vsteklého, učiň takto: Vezmi púšťadlo a rozřež jím ty rány, kdežť jest skúsán, ať velmi krvaví. Pak posadiž mu baňky na ta místa, ať se ta zlá krev ven vytáhne jedovatá. Pak vezmi tvrdú kuoru chlebovú tak zvieci jako ty ranky, i namočiž ji v horký dřevěný olej. Pak ždmiž¹⁴⁵ [241v] mu z nich v ty rány ten olej, což nejhorčejší budeš moci, a polož na to kuoru. Pak, vezma bielek vaječný, i namočiž v něm koudeli a přivěž na to a nerozvazuj toho až do třetího dne, a potom jen věž touto mastí: Vezmi vosku libru a dřevěného oleje 6 lotuov a loje jelenieho nebo kozlového tolikéž. Pak rozpustiž to spolu na tichém vohni a potom stav doluov a přičiň k tomu kadidla bílého a schovej, když se zsadí. Pak věž se tú mastí, neboť jest převýborná ke všem ranám, a zvláště se hodí proti skúsání psa vzteklého¹⁴⁶. [242r] A při tom jemu dej dryáku kventin, rozpustě teplým vínem, v kterémž jest bobrový stroj vařen. A toť z něho všecken jed skrze pot vytáhne a tudyť zdrav bude.

Vsteklý pes

Když koho vsteklý pes skouše, učiň takto: Vezmi starček, jitrocel, polej, úpor, rútu a rozchodník i ztluciž to dobře spolu a přikládej to sobě na ty rány. A toť ten jed vytáhne a tu zlú krev nakaženú rozžene, a potom učiň takto: Vezmi bílé kadidlo, myrru, mastix a aloe a krve drakové i udělejž z toho prach a ten syp do těch ran, až se namiesto zhojíš. Nebo [242v] učiň takto: Vezmi rozchodník i s kořenem a ztluc jen dobře a rozpust to lýtým octem a udělej z toho jako varmuži i dejž se toho napiti a spomožť jistě každému, neboť to jest věc často pokušená, buďto člověku nebo hovadu všakému.

Když koho vsteklý pes skouše, učiň takto: Vezmi chrústy, kteréžto máje měsíce na jesenu bývají, aby se jich holú rukú nedotýkal, i nakladiž jich v dřevěný olej anebo pověs je, zavieže v rúšku, a kdyžť bude potřeba, nakladiž jich v teplé víno nebo u pivo i píz ten nápoj za sedm dní a maž sobě ty rány tiem olejem, a tak čině, [243r] budeš zdrav. A též muožeš učiniti, vezma májky, i pozřiž jich pět oblo a budeš tratiti, a tudy zbudeš štětec hrdlem. Nebo učiň takto: Vezmi bukvice a ztluc ji s vínem i přičiniž k tomu málo medu, pak, dělaje z toho flasty, i kladiž je sobě na rány. Nebo učiň takto: Vezmi čekanku a ztluc ji dobře s bielkem vaječným a věž sobě tiem ty rány, a budeš zdrav. Nebo učiň takto, a toť jest jisté a dokonalé. Napiš tato jména na síru nebo na chlebu a dej je nemocnému sniesti: *yan*, *kyran*, *kirian*, *kafratan*, *kastagan*, *skoroke*, a když to snie, vezmiž rozchodník a mák i zetřiž to spolu a rozpust, čím chceš, a dej nemocnému ten nápoj píti.

[243v] Tuto se pokládá lékařství velmi misterné mistra Anzhelma, lékaře krále uherského, kterak máš pomáhati lidem, kteřížto v sobě hada mají, učiň takto: Vezmi kozí krev a mléko kozie i píz to za nápoj ustavičně, a musíť ven. Nebo učiň takto: Vezmi koření, jakoť slove holubie nožka, i vařiž je u víně a pí ten nápoj často. Pak, vezma kus *sal* armoniaku, i vobaliž to v čistý vosk a pozři to vcele nebo nadělej malých kulek a pozři je, vobale u vosk, neboť to mistři pravie, když kterému hadu přijde do úst *sal* armoniak, že ihned každý had umře. Nebo učiň takto: Vezmi [244r] prach z hřebelce, kdyžť kuon cídíe, ten bílý, bez srsti,

¹⁴⁵ ždmiž] zdymz

¹⁴⁶ vzteklého] wztekkeho

i naspíž jeho do vína a dej jen vypiti nemocnému, nebo v octě, a umřiet ten had jistě v tom člověku nebo z něho ven vyleze, a umře liť v člověku, zaživeť jeho beze všie škody, jediné žeť od něho kosti v lejně odejdú, a potom užívej dryáku, jda do lázny, a vypoť se dobře z toho.

Ktož má hada v sobě

Ktož má hada v sobě, učíň takto: Vezmi vajec, cožť se zdáti bude, a vtluč je do teklika i přičiniž k tomu tak mnoho soli a tolikéž másla a směs to v hromadu, pak nedávejž tomu člověku jiesti¹⁴⁷ ani píti, což nejdéle budeš [244v] moci, ať velmi zlačnie, pak, připravě ty vejce, i dejž mu se jich najesti do sytosti a nedej jemu potom píti, cožť nejdéle bude moci strpěti, pak učiniž takto: Položiž toho nemocného na lavici a nalí kozého mléka do čberu a vlož do něho rozpálené železo a pusť mu tu páru do úst a ihnedť z něho ten had vyleze, pak dejž jemu potom dryák, ať se z něho dobře vypotí, a budeť zdrav.

Tuto se pokládá naučení mistra Galiena, kterak máš pomáhati lidem, kteřížto po nemoci schnú po všem životě a vadnú, učíň takto: Vezmi raky živé [245r] nové, nechovalé, a vsaď je do řešata, ať vosáknú a tu vodu z sebe vylkají, pak vezmi sladkú smetanu a vsaď do ní ty raky, ať se jíe napijí dobře. Pak, vezma je opět z té smetany, nechajť dobře osáknú na tom řešetě, pak zsekejž je drobně a napal z nich vody týmž obyčejem, jakoť ruoží pálé, a schovej ji do čisté sklenice, pak píz tu vodu ráno a večer, a to vždy jedinu lžičku. A tak čině, najdeš zase k svému zdraví.

Ktož schne po všem životě

Nebo učíň takto: Vezmi mandlí a připravíž je jako ku polévce, pak nadělejž z nich mléka a vař v něm čistou zelenú šalviji i píz ten nápoj ráno a večer.

[245v] Ktož schne po všem životě a nevie, co jemu škodí, anebo když v něm něco hnije, učíň takto: Vezmi yzop, řecké víno, šalviji, fíky, anéz, lékořici a skalný osladič¹⁴⁸, pak vaříž to u březové vodě a přičiň k tomu málo omanu, i píz ten nápoj, což nejhorčejší budeš moci, a to číň ráno a večer, a budeš zdrav. Nebo učíň takto: Vezmi kozlík, bílý benedikt, jazejček a starček, i vaříž to spolu v octě, pak udělejž mu láznu v kádi nebo u vanně i mej v ní toho nemocného, slije s toho kořeníe, a nechej, ať ten nemocný sedí v té vanně celý den. Pak dejž mu píti tento nápoj: Vezmi benedikt [246r] červený i s kořenem, šalviji, belšán a yzop, i vaříž to spolu v starém pivě a pí ráno. A potom pí, zvaře skořici a vystudě, ale píz to skrovně, a namoče v tom rúšku, i obiniž jí sobě hlavu a usni v tom. A když to všeckno učiníš, dejž jemu púšťeti krev z hlavné žíly z obú rukú, a dej jí dobře jíti, neboť to bude jeho počistěnie u všech úduov. A tu vannu máš sobě po několikrát činiti, prvé bez púšťenie krve, a vždy jemu máš mazati podešvi noh, zvaře lékořici a nastrože ji, a budeť zdrav.

Když kto ženského diela dělati nemuož^{cv} {Mistra Lotra a Rufiána, bratra jeho peského a sodomského, lékařství}^{cw}

Tuto se pokládá jedna správa a naučení mistra Galiena, kterak máš pomáhati [246v] těm, kteřížto ženského diela dělati nemohú, na kteréžto se ženy velmi hněvají a v nenávist je mají, učíň takto: Vezmi bílé horčice 4 loty, galgánu 3 loty, dlúhého pepře 3 loty, jelenie hubky, jakoť slove lanýž, 3 loty a poleje, cožť se zdá, pak ztluciž to u moždieři velmi dobře a přičiň k tomu strelu, cožť jest dosti, i vaříž to spolu na tichém vohni, až počne hústnúti, a potom čistě schovej, pak užívejž toho konfektu s dobrým vínem na noc a nepí po tom více, ani

¹⁴⁷ jiesti] gyefftie

¹⁴⁸ osladič] oľladyz

^{cv} škrtnuto (zřejmě stejnou rukou, jakou je psána poznámka na dolním okraji)

^{cw} marginální přípisek pozdější rukou

jez. A budeť pan tovaryš slúžiti, neboť jest to věc jistá a často pokušená. Nebo učiň takto: Vezmi [247r] jelenie ledvinky vnitřnie a zkrájej je na kusy a usuš dobře, pak ztluciž je na prach a ten pí s horkým vínem ráno a večer, a budeť vstávati.

Ženské dielo

Ktož nemohú ženského diela dělati, naučení mistra Křišťana, učiň takto: Vezmi posek býkový a vlož jen do horké peci po pečení chleba a nechej jeho tam schnúti přes noc. Pak, ztluciž jen na prach, a přičiň k němu dlúhého pepře a zázvoru i píz to s dobrým vínem horce na čítrobu a jez rád rejži. Pak vezmi bedrník a vař jen v dobrém víně a, procedě čistě, přičiň k tomu prachu, ztluka biely pepř, i píz to [247v] na noc a zmaž sobě lono i nároky olejem horčičným anebo žlučí kance divokého anebo sádlem jezevčím, a tak čině, budeť kokeš kokrhati a dobře pracovati. Nebo učiň takto: Vezmi lněné sémě a zsuše ztluc na prach a prosej čistě. Pak přičiň k tomu prachu z dlúhého pepře, z galgánu, zázvoru, i směs to v hromadu. Pak vezmi břechtan zemský a zvař jen u víně a procedě i vespiž toho pachu v to víno i píz to horké na noc a maž sobě nádobie vejci mravencovými nebo mozkiem z vranie hlavy, směse jen s medem. Nebo učiň takto: Vezmi vstavačové [248r] koření, polej a čibr, i udělejž z toho prach a směs jen s medem i užívejž toho na noc s vínem, a tak čině, budeť hahá.

Ženské dielo

Ktož nemuož pěkným slúžiti a má mdlého pomocníka, učiň takto: Vezmi ledvinky a mandy jelenie i vařiž to v dobrém víně i píz ten nápoj na noc horký. Nebo učiň takto: Vezmi několik vajčec mravencových u mravišti a rozeťri je čistě a rozpusť to vínem a vypí nebo v něčem sněž, a byť z mladosti nebývalo, musíť se pan tovaryš zbúřiti. Nebo učiň takto: Vezmi vstavač, to koření, lékořici, čibr, biely horčici, galgán, dlúhý pepř, peltram, bedrník, [248v] bobek a sémě kopřiv velikých, i ztluciž to všeckno na prach a směs se stredem a vař to spolu na tichém vohni a užívejž toho s dobrým vínem, a staněť pan tovaryš jako roh.

Také máš znamenati, jakoť mistr Křišťan vypisuje, žeť jsú mnozí nedostatci mužského přirození a žeť to pochodí rozličně, některým od přirození, žeť k tomu dielu za nic státi nebudú, a některým skrze rozličnú příčinu, že v sobě moc přirozeného údu a sílu pokazie, nebo máš znamenati a věděti, žeť síla a moc mužského konce nejvíce záleží na mužském semeni, neboť to úd mužský zdvihá a jím hýbá, a jakž jeho muž odbude, ihned ten úd sílu a [249r] moc stratí a zase zemdlé.

Ženské dielo

A některým také pokažení údu pochodí, kterýžto v sobě moc dlúho zadržují, neboť od toho úd velmi mdlé bývá, a některým také, kteřížto přes moc to dielo dělají, a zvláště z mladosti, a některým také, že v tom skutku často s ženami nebývají, majíce na sobě velikú chtivost a křechkost, neboť ta věc všeckny žíly zemdlí a nakazí, skrze to úd zemdlí na jeho přirození. A někteří jsú také tak chlípni a chtivi, jakž se jediné ženy dotknú, tak ihned semene zbudú a skutku nedokonají. A na tyť muže ženy nebývají laskavy, neboť nezasluhují¹⁴⁹ prebendy, i protož takový má užívati, zvaře mátu, rútu a oman, a to v čem chce, [249v] i píz ten nápoj, a staněť křechkost bezděčného semene tečení. A někteříť mohú toho diela dosti učiniti, jakožto pravokrevní a lidé studení a ozhříví, neboť ty mají v sobě semene dosti, lečť jim baby zadělají. A když by se to přihodilo, žeť by tě pan baba opravil, učiň takto: Vezmi hace, v kterých chodíš, a rozřež je naděl, od jednoho konce do druhého, i proleziž skrze ty hace tú dierú po třikrát, počna po hlavě, a potom jdi k vozu a u kteréhož kola nalezneš zákolník, ten

¹⁴⁹ nezasluhují] nezařluhy

přešti, a budeť tovaryš vstávati, neboť jest věc jistá a pokušená skrze pana Protivu Medka. Nebo učíš takto: Jdi ve čtvrtek do slunce k zvonu a struž z toho srdce, což na něm [250r] nalezneš, i vypíž to v teplém pivě. Pak, zvaře bedrník u víně, kterýžto na mezech roste, i užívej v tom nápoji bobrového stroje, a budeť dobře tvá věc státi a budeš moci hýbati. Nebo učíš takto: Vezmi rubáš a oblec se veň naruby a diž ve čtvrtek ráno do slunce na most dřevěný, pod kterýžto voda živá teče, štiž skrze ten most do té vody a učíš to pořád po tři jitra, ve čtvrtek, u pátek a v sobotu, a budeť.

Kterak máš ženu k smilstvu zbůřiti

Tuto se pokládá naučení mistra Křišťana, kterak máš pomoci ženám k smilstvu, kteréžto nikdy muže k skutku nežádají, učíš takto: Vezmi semene růtěného dvě česti a jednu hřebíčkuov, a ztluc to spolu na prach, i dávejž ten ná[250v]poj ženě píti. Nebo dej jí rútu s vínem vařenú, muožeš li mieti zelenú, neboť jest k tomu lepší nežli suchá. Ale to máš věděti a znáti, žeť ta věc mužom smilstvo uhašuje, a to proto, neboť jim přirozenú horkost odjímá a hasí. Ale v ženách ta věc mokrostí hýbá a onyť pro mnohé mokrosti mužuo v skutku žádají. Nebo učíš takto: Vezmi múdce liščie i zetřiž je čistě a rozpusť vínem i dejž jí ten nápoj vypíti a zbouřít¹⁵⁰ se v ní vseckny žíly, kteréžto smilstvo přinášejí. Nebo nadělej prachu z toho a užívej jeho s dobrým vínem, a budeš mieti chut smilstvo ploditi. Ale když by se žena smilná od přirození dostala, jiež, [251r] pane bože, zachovej, tať slove nesyt, učíš takto: Vezmi bzový květ a topolový, i zetřiž to na prach a pí po tři dni s studenú vodú, a toť v každé ženě vseckny smilné žíly vysuší. Nebo učíš takto: Vezmi ředkev a ztluc ji dobře, pak vložíš to sobě žena v hanbu a lehni s tiem, stisknúc nohy v hromadu, a staneť chtivost smilstva.

Ženský nesyt

Nebo učíš takto: Vezmi bukvice a zelenú pšenici i vařiž to u víně i píž ten nápoj, a uhasíť v tobě chlípnot smilstva. Nebo učíš takto: Vezmi čekanku a ztluc ji dobře a zvařiž to s bílým octem. Pak dejž jí ten nápoj píti, když jí jejie nemoc přestane, a staneť jí zapálenie smilstva jistě.

[251v] Když chceš komu učiniti, aby nikdy nemohl smilstva^{cx} ploditi, učíš takto: Vezmi 9 mravencuo v nebo 40 a zvař je u vodě, pak dejž mu to vypíti, a nebudeť moci ni žádného smilstva, dokud živ, ploditi s ni žádnú osobú.

Tuto se pokládá naučení mistra Křišťana, kterak máš pomáhati lidem, kteřížto klánie u bocích mají, učíš takto: Vezmi kuoru s melé dubového i nadělejž z nie prachu, pak, vezma toho prachu jako jádro malého ořecha, i rozpustiž jen z ženým vínem a vypí to na čítrobu, a toť stavuje a léčí klánie [252r] a odjímá trávenie a stavuje súchotiny a krotí závrat v hlavě a běhavku velikú a dnu mocně zahoní a jiné rozličné nemoci a neduhy léčí a stavuje a jest lékařství pokušené. Nebo učíš takto: Vezmi hadové koření a mateří dúšku i vařiž to u víně a pí ten nápoj ráno a večer, a toť staví v každém člověku klánie, pro kterýžto člověk mluviti nemuož, neboť v něm rozvieže vseckny speklé věci a učiní člověka zdráva. Nebo učíš takto: Vezmi vepřová lejna a zhři je dobře i kladiž to sobě na srdce, a mineť klánie jistě.

Klánie u bocích

Ktož má klánie u bocích, učíš takto: Vezmi mléko [252v] a med, zhřejž to dobře spolu, pak vomočiž v tom lněný rub a klad' sobě na bok. Nebo učíš takto: Vezmi vodnú mátu i močiž ji u vodě tři dni a tři noci. Pak píž tu vodu, a staneť každé klánie.

¹⁵⁰ zbouřít] zbaziet

^{cx} zde písař omylem začal psát „nemo...“

Tuto se pokládá naučení mistra Avicenna, kterak máš léčiti lidi, kteřížto vnitřnie votoky mají anebo kteřížto skrze otrávení velmi otekú, učíš takto: Vezmi petruželné koření a zvař je čistě v řiečné vodě. Pak užívejž toho koření ráno a večer, a budeš zdrav, neboť to jest věc pokušená na mnohých, i kámenť náramně lomí a mocně jen vyhoní.

[253r] Vnitřní votok

Pakliť kto velmi vokolo srdce oteče, učíš takto: Vezmi volej a máslo i mažiž se tiem a naspi na to popela z jívového dřeva, a budeš zdrav. Nebo učíš takto: Vezmi čtyři diely šalvijs a jeden hadového kořene, i stluciž to spolu dobře u moždieři, pak vařiž u medu, ažť bude husto jako kaše, i užívejž toho ráno a večer, a toť zahoní každý votok tělesný a jest tak užitečné jako dryák. Nebo učíš takto: Vezmi šalvijs a polej a rútu i zvařiž to spolu a užívej toho nápoje ráno a večer, a budeš zdrav, neboť ta věc léčí a hojí každého, komuž plíce a játry otekú. Nebo učíš takto: Vezmi rútu a vař ji v silném víně, smiešeje s vodú, i píž [253v] ten nápoj, a máčeje v tom plenku, i kladiž ji sobě na bolest. A toť každý otok zahoní, kterýžto pod žebry stojí, a hryzenie a vření u bříše staví.

Emigrania

Ktož má votok v hlavě u mozku, kterážto nemoc slove *emigrania*, totižto zlá pára, kterážto jde v hlavě a pochopuje svú nemocí hlavu na poly, učíš takto: Vezmi aloe a ruožený volej i smiešiž to v hromadu a maž sobě tiem hlavu. Ale nejprvé pusť sobě krev z hlavné žíly a potom se maž, a budeš zdrav.

Pakliť komu jazyk oteče, učíš takto: Vezmi miezku polyňkovú a směs ji s medem, pak mažiž sobě tiem jazyk často, a toť zažene každý [254r] votok z jazyka a uléčí jen rychle a uzdraví namiesto. Pakli budeš mieti nežit na jazyku nebo jakú neštovici lítú, učíš takto: Vezmi *sal armoniacum*, pepř, zázvor, peltram a horčici, i vařiž to všeckno spolu u vodě. Pak, vezma té vody v usta, i držiž ji sobě na jazyku, a toť ten otok splaskuje a nežity a neštovice na jazyku léčí. Ale nemáš té vody požérati, jediné v ustech držeti a ven vyplívati, a potom kaž sobě pod jazykem krev púštěti, a budeš zdrav.

Slezena oteklá

Když komu slezena oteče, učíš takto: Vezmi mateří doušku a vař ji s octem a pí ten nápoj, a toť zahoní každý votok slezeny. Nebo učíš [254v] takto: Vezmi kořen kopřivný a ztluc jen dobře a polož sobě na břicho proti slezeně, a mineť každý votok. A toť také zahoní tu nemoc, jakoť v nohách bývá, a sloveť *podagra* a česky hřeben.

Pakliť komu rameno voteče, učíš takto: Vezmi rútu, polynek, muškátový květ, suol, ječnú múku a mléko, i smiešiž to v hromadu, pak, zhřeje to na pánvici, i dělejž z toho flastry a klad' sobě na otok, a mineť každý jistě.

Tuto se pokládá jedno lékařství, kterak máš léčiti a odehnati otok žíly, kterýžto přijde po púštění krve, učíš takto: Vezmi miezku opichovú, bielú múku a stred i [255r] udělejž z toho flastr a klad' sobě na otok, a mineť jistě.

Spis o nových zemích Ameriga Vespucciho (úryvek)

Česko, Praha, Strahovská knihovna, signatura DR IV 37/a; tisk: Mikuláš Bakalář, Plzeň 1503–1504 (?). Editor: Pavlína Zápotocká.

[2v] Alberykus Vespucius Vavřinci Petrovi *de Medicis* pozdravenie. Již v minulých dnech psal sem dosti široce o navracení svém z nových zemí, kteréžto hodně mají nazvány býti Novým světem, nebo ani od Ptolomea, ani od jiného kterého starého mudrce jest o nich taková řeč ani památka učiněna. Ale zklamáni jsú všichni při svém domnění, neb sú všichni pravili a psali, že již tam žádné země ani světa více není. Protož o našem vyjetí do těch zemí a o mraviech těch lidí tutož chci psáti. Prosím, čti s pilností.

Léta božieho tisícieho CCCCXI. vyjeli jsme z země hispánské dne XIII. měsíce máje se třemi koráby, [3r] abychom ohledali ten Nový svět. A jeli sme k poledni ustavičně celých XVI měsiecuov skrze ostrovy Šťastné, jenž se již nynie jmenují ostrovové Velicí kanarytští. Potom sme jeli po moři na západ slunce až k hoře, kteráž od Ptolomea nazvána jest hora Múřenínská, ale již nyní od našich jmenuje se Hlava zelená a múřenínským jazykem Beseghyce. Potom, rozestřevše větrníky, i jeli sme s velikým úsilím a prací a s velikým nebezpečenstvím a s strachem LXVII dní. Potom líbilo se pánu všemohúciemu, i ukázal nám ty nové země. A přijeli sme k jejich břehóm sedmého dne srpna měsiece léta páně tisícieho pětistého druhého. A tu sme vpustili kotvy. I poradivše se jeli sme okolo toho ostrova k východu slunce, nedaleko od břehu odježdějíc, i přijeli sme k jednomu úhlu k poledni jako tři sta mil vlaských. A když jsme [3v] ten ostrov obježděli, mnohokrát jsme scházeli z korábuov na zemi a přátelsky sme s těmi lidmi obcovali. A tak od hory, jenž se jmenuje Hlava zelená, až do těch nových zemí jest více než sedm set mil vlaských, ale jakož se já domnívám, že sme my jeli více než tisíc a osm set mil vlaských. A to jedno proto, že sme blúdili, a druhé, že sme od povětríe a od větruov velikú překážku měli, jenž nás mnohokrát zase navracovaly. A tak, když sme vešli do těch zemí a na ty ostrovy, nalezli jsme tak mnohstvie lidu, že jest nepodobná věc k mluvení. A lid ten bieše tichý a přívětivý. I ženy i muži, všichni nazí chodiechu, žádnú stránku těla na sobě nepřikrývajíce, ale kterak se kolvěk narodie, tak až do smrti chodie. Těla sú velikého a dobře zpuosobilého a jsú náčervení, a to proto, jakož se já domnívám, [4r] neb nazí chodie a bývají od slunce spálení, a tak se zdají náčervení. Mají kštici a vlasy dlúhé a černé. V chodu jsú rychlí a svobodní a veselé tváři, ale tvář svú sami sobě kazie a škaredú činie, neb sobě provrtují líci, pysky, nos a uši, a nedomnívaj se toho, že by sobě malé dierky provrtovali anebo že by toliko po jedné dierce na tváři měli, neb sem já mnohé vídal, že na samé tváři měli po sedmi dierách tak velikých, že do každé prst vešel. A ty diery zacpávali sobě drahým kamením, mramorovým kryštalem a alabastrem mistrně připraveným. Kdyby viděl věc tak neobyčejnú a potvornú, člověka, majícíeho v tváři své sedm drahých kamenóv jako prst dlúhých a tlustých a v pysku sedm, zajisté by se podivil tomu. A tento jest obyčej toliko mužuo, nebo ženy neprovrtují sobě než to[4v]liko uši. Mají také jeden obyčej velmi mrzký a k věření nepodobný, nebo ženy jejich jsú nad obyčej smilné. Aby svú chlípnost nasýtily, umějí učiniti, že muži mievají konce nadobyčej tlusté, neb mají nějaká malá zviefata a ty prisazují k údóm muským, a tak, když to zviefie ukusí muže v konec, tehdy jemu nadobyčej velmi oteče a bude tlustý. Ti lidé nemají nic zvláštnieho, ale všeckny věci sú jim obecné. Bez krále sú živi, jeden každý sám sebe jest pánem. Toliko žen sobě pojímají, koliko chtie. A kolikrát chtie, tolikrát se s ženami rozvodie, žádného řádu nezachovávajíc. Žádných kosteluov nemají, žádného zákona, nejsú také ani modloslužebníci, ani litery mají ani kněh ani vědie, kterak do těch zemí přišli. Také se domnívají, že žádného jiného lidu na světě není kromě než o[5r]ni sami. Ale však protož

věrie, že po tomto životě budú mieti život nesmrtný. A když se jich kto otieže, od koho ten nesmrtný život očekávají, oni odpovídají, že nevědie. Pravie také, že na nebi jest všecko dobré. Není mezi nimi žádných kupcuov ani kupectvie kterého. Mnohé boje mezi sebú činie. Starší navodie mladších k boji a ukrutně se sami mezi sebú mordují. A vězně, kteréž z boje přivedú, chovají a bijíce jedie. A mezi jiným masem tělo člověčí jest jim obecné. A aby, což pravím, jistější byl, viděl sem, že jeden snědl syny své i ženu. Viděl sem také člověka a mluvil sem s ním skrze znamenie, kterýžto více než tři sta lidí bieše snědl. *Item* byl sem v jednom městečku XXVII dní, neb mají městečka a vsi dvema řady ustavené. A tu jsem viděl v do[5v]mích těla člověčí slaná visíce, jako u nás slaniny vešejí. A pravím více, že se oni divie, proč my nepřátely naše nejieme. Jejich braň a zbroje jestiť lučiště a mají střely z trstí na tlustšiem konci zaostřené. A když k boji jdú, ničímž svého těla nepřikrývají. Ale my, pokudž jsme mohli, namlúvali jsme je, aby ty své zlé obyčeje opustili, kteřížto i slíbili nám, že chtie to učiniti. Ženy jejich, jakož sme napřed pověděli, vždycky nahé chodie a jsú velmi smilné, ale však těla sú ušlechtilého a čistého. A nejsú tak mrské, jakož by se někto domnieval, neb poněvadž sú masnaté, z větší strany přikrývají hanbu svú. Byla nám to divná věc, že sme žádné neviděli, která by měla cecky slabé anebo břicho zvraskalé, ačkolvěk i mnohé děti některé mievaly, než každá měla i břicho i cecky jako panna. Jsú [6r] živi sto let a padesáte let, a ač kto z nich někdy bude nemocen, hnedky se sám nějakým kořením uzdraví. Pověťrie u nich vždycky jest povlovné a zdravé. Nikdá tam moru nebývá, ani která nemoc, jenž pocházie z porušeného pověťrie. A věřím, že tam neveje než vietr polední, a jest tak zdravý jako u nás puolnoční. Rádi na ryby chodie a jejich řeky velmi sú rybnaté. Nechodie rádi na lov, neb v jejich lesiech jest mnoho lvuov, nedveduov a jiných hrozných zvieřat, a tak ti lidé, nazí a nebrojní, nesmějí do těch velikých, širokých a hustých lesuov. Země jejich jest velmi úrodná a plodná, mající mnohé hory a údoly a veliké a utěšené řeky. Tam stromové bez štěpování utěšené ovoce nesú. A viděl sem tam mnohé ovoce k našemu ovocí nápodobné. Jsú také tam byliny a koření ro[6v]zličné, z něhož oni chléb pekú. Mají také mnohá semena, ale k našim semenóm velmi nepodobná. Žádného tam kovu není kromě zlata. A pravili sú nám, že u prostředku těch zemí jest velmi mnoho zlata. Mají také mnoho perel. Všichni stromové sú tam vonní a všichni z sebe gumi a olej vypúšťejí. A jejich polozenie jest k poledni. Tam nebe a pověťrie z větší strany vždycky jest jasné. Málo dště tam prší, a najvíce tři anebo čtyři hodiny. Den srpna měsiece jest tam XVIII hodin dlúhý. *Item* praví Arestotileš, i tudiež všichni jiní mudrci, že duha jest oblak mokrý, proti slunci stojící. Ta řeč Arestotilešova a všech mudrcuov jiných v těch zemiech miesta nemá, neb sem viděl já a mnozí jiní tam bílou duhu o puol noci. Viděli sme tam také ten den měsíc, kterýž byl nastal. Toto také zamlčeti nech[7r]ci, že když sú najprvé našli ty země a když přistáli s koráby k těm ostrovóm a když vyšli mužie zbrojní z korábuov, chtiec je mordovati, nepoddadiele se králi hispánskému, tehdy oni zstrašili se strachem velikým. A poddali se moci krále hispánského.

Kuchařka (úryvek)

Česko, Praha, Knihovna Národního muzea v Praze, signatura I H 51; začátek 16. století. Editor: Alena M. Černá.

[1r] Chceš li mieti červenú šalši, vezmiž šípky ruožené a ztluc v moždieři, rozpustě octem dobrým a naklada zázvoru a skořice, budeš mieti dobrou šalši. Ale proced' to skrze sítko nebo plátno, jádra vybeř, jediné kožky ztluc.

Počíná se spis o krmiech, kterak mají dělány býti, a najprvé o zadušenině

Najprvé odpéci a osoliti a jíchů z řeckého vína učiniti a z bílého chleba, usušiti čistě černě, pak ji tluci s řeckým vínem neb třieti, v pánvi rozpustiti s vínem a procediti, skrze hartuch protáhna, přistaviti k ohni a vložiti ty ptáky tam, aby vřeli, i dajž koření – pepř, zázvor, skořice, květu nemnoho. Dajž do nich cukru nebo medu, aby sladko bylo, a zdá líť se, maličko přisol. A potom povaře, coť by se zdálo, do nového hrnce vlož, aby čistě vystydlo.

Zadušenina z výmena

Vezmi výmena, přistav je, ať vrú. A když uvrú, namiesto přebeř je a [1v] zsekaj čistě kosěří, dajž koření všecka. Potom zsaď je s žlútky čistými, pak nařeže mandlov a řeckého vína zpera, dajž do toho, a zdá líť se, přisol. Peciz v másle neb v sádle. Potom udělati na ně jíchů z řeckého vína v moždieři a přidaj topénku z bílého chleba, pak rozpust' dobrým vínem aneb vlaským, protiehně skrze hartuch. Potom tam daj čistého medu nebo cukru, pak ta výmena zřezaná vlož tam, ať vrú, a zdá líť se, přisoliti. A když všecka koření dáš, krom šafránu, schovajž.

Zadušenina z rakuov

Najprv přistav je, ať zevrú, přisol je¹⁵¹, pak oced' je a oblup jim klepeta aneb samy kožky, sekaj to kosieřem, nařež k tomu mandlov, řeckého vína a zpec, směš to spolu, dajž pak koření všecka, dajž k tomu žlútkov surových, aby se mohlo držeti, a vespiz mandly a řecké víno, prosekajž to spolu, jest li v sobotu, pec v másle. Pakli jiného dne, tehdy [2r] v sádle, vypeka zřež na kusy, udělajž na to jíchů z řeckého vína, učině, jakož prvé o tom dotčeno, a rozpust' vínem dobrým, povařiz a daj studené neb horké, zdá líť se, přisol.

Kto by chtěl dělati hlavy skládané, takto

Přistav, aby zevřely, a potom obeř s nich srsti a potom přistav zase, máš li jíchů hovězí, přisoliž, pak aby vařil dlúho, že by rozvialy. Potom vyklada ven, odbeř všecko od kostí maso a mozk k tomu. A pak zsekaj na čistém štoku a, zsekaje čistě, vložiz medu do kotla čistého, vysmažiz, což najlépe muožeš, a zahřej med dobře, že by vřel. Pak vložiti ty zsekané hlavy tam do toho kotla a miešeti, aby nepřihořalo. Pak mandly, zlúpě čistě, zřež je dlúze a drobně. Pak řecké víno zpera, vlož je k mandlom, pak to vlož do těch hlav. Anězu, kmínu, cožť by se zdálo, pak koření – pepře, skořice, zázvor, hřebičky a květu málo, vlo[2v]žiti to čistě do rúchy plátna nového. A potom vložiti do presu anebo pod prkno a přiložiti kamenem, že by tuho bylo. Pak nazajtřie krájeti jako topenice a dávati to na mísu a udělaj na to jíchů týmž obyčejem jako na zadušeninu, nařeže madluov, též i z řeckým vínem udělati a tu jíchů vložiti do nového hrnce čistého, aby vystydla. Pak tu hlavu polej tú jíchú, aby vystydla, když by chtěl na mísu dáti.

¹⁵¹ je] gim

Kto chce dělati hlavu z srních hlav

Těž obrané vařiti je dlúho v hovězí jíše a též obrati z nich maso a mozk a vložiti do moždieře a tlúci. A dáti k tomu švestek nebo povidl, aby bylo černo. Pak to rozpustiti vlaským nebo jiným dobrým vínem, tak nevelmi hustě ani také žídce, protáhniž skrze hartuch a přistav k vohni. Pak daj medu neb cukru tam, aby bylo sladko dobře, pak vlož tam sádla a daj koření – pepře, hřebíčkov a málo květu, a nabití vajec, co by se [3r] zdálo, a vrtěti a procediti, aby bylo husto. Pak mandluov nařezati dlúze a drobně a vložiti do té kaše. Ale když budeš vrtieci létí, miechajž dobře, aby se nesrazilo. Pak když se koli zsadí, odstav ji od ohně a daj ji na mísu.

Vořechová kaše

Vybera jádra, aby je třel čistě, a přičiň k tomu jalovce, rozpustiž to dobrým vínem tak, jako by mohla býti jícha velmi hustá, protiehniž to skrze hartuch. Pak rejži, zpera i prosuši ji i ztlúci v moždieři, pak prosieti ji skrze sítko čisté, že bude jako mouka, i zavařiti je tou moukou. Do té kaše kmínu vsypati, dáti cukru aneb čistého medu, pak jader povařiti málo, že by se mohla s nich kuože doluov slúpati. Pak to oblúpe vlož do té kaše, a koření – pepř, hřebíčkov, zázvor, skořice a květu málo – a dřevěného oleje vlíti nemnoho, ať vře spolu, až bude husto. A potom daj na mísu.

Kaše vinná a černá

Vezmi čistého chleba bílého a jej usušiti černě, pak vařiti u víně a přiložiti švestek, jestliže by bylo v postný den, dajž tiem více chleba. I procediž skrze hartuch do čistého kotlíka, natluciž koliandru, anézu a kmínu loučnieho i vlaského, tluc to spolu v moždieři a prosej skrze sítko. Potom vsyp do té kaše^{cy} nemnoho, co by se zdálo, a medu daj, ať jest sladko.

Jinak s máslem

Vezmi vína dobrého, dajž koření svrchu psaného a vlož másla tiem drahnějie a medu, aby bylo dosti, nalíž vajec, což by se mohlo ssaditi, přispiž trochu mouky a protiehni skrze hartuch. A vlož řeckého vína a vlíž tam vajce ta, a když bude vřieti, miešej chutně, aby se nesrazilo. A jakž se ssadí, daj na mísu.

Kaše z suchých hrušek

Vypera hrušky, přistav je u víně aneb v čisté vodě, nech jich, ať vrú dlúhú chvíli, scediž s nich [4r] tu jíchu i ztluciž je v moždieři, a přidati topének z bílého chleba. Potom to rozpustiti dobrým vínem, pak protáhni skrze hartuch a daj medu i vař a daj čistého voleje nemnoho i vař a daj na mísu.

Jinak v den mastný

Udělej hustčí a přidaj čistého másla, přidada vína a natepa vajec, protiehni ji skrze hartuch. A když bude vřieti, miechaj chutně, ať nepřihorí. Potom, když se ssadí, odstav od ohně a vlí vajce tam a daj na mísu.

Kaše mandlová studená

Vezmi mandlov, co by se zdálo, a ztluc je čistě, obvaře v čistém moždieři neb zetři v pánvi. Když dobře budú, rozpust je čistú vodú, ať jsú málo hustčie než kravské mléko, pak protiehni skrze hartuch i vlíž je do čistého hrnce nebo kotlíka, nech, ať zevrú. Pak vezmi čisté rejže,

^{cy} „do té kaše“ zapsáno omylem dvakrát

přebera ji a zpera, protluciž ji v moždieři i prosej skrze sítko i zavař [4v] tou mukou tu kaši a vař, aby hustá byla, vložiž do nie cukru, vlíž ji na cínovú mísu. Nechaj jie, ať čistě vystydne, potom ji krájej a klad' na jinú mísu, udělajž mandlové mléko, dajž do něho cukru a nechaj, ať zevře. Pak vystud' je čistě, potom tu kaši řezanú polí tiem mlékem a daj na stuol.

Kaše maková

Zpeř jej čistě a zetři. A když zetřeš, rozpust' jej teplú vodú, ať bude jako mléko, udělajž toho, coť by se zdálo, nebt' jest nesporo. Protiehniž to skrze hartuch, vlíž do kotla a, přistavě k vohni, když bude zvierati, což se bude na něm srážeti, zbierajž to do sítko. Pak, když toho bude s mísu, nech, ať se vycedí, vondajž to do čistého kotlíka, dajž k tomu cukru anebo medu, dajž kořeníe – pepř, hřebíčky, zázvor, skořice a květu málo. Chceš li mieti žlutú, přidaj šafránu, nechť potom povře. A zdá liť se, vosol ji a daj na mísu.

[5r] Mazanec

Učině všecko dřieve řečené, přilíž trochu malvazie nebo vína, nasuše čistého suchého chleba, omáčeť v tom. A vezma čistý rendlík, nalí dřevěného oleje, zahřej jej dobře. I vezma řeckého vína, mandlov i zřež mandly čistě a zpeř u víně, směsiž to spolu, pokládaj vrstvu a druhú chleba sušeného. A když plnú nakladeš, zalíž vokolo krajiev volejem horkým, peciž to poznenáhlu na malém uhlí, aby toho nespálil, a přikryj horkú pokličkú na vohni rozpálenú. A když bude dobře, daj na mísu.

Kaše brunátná v mastný i v postný den

Vezmiž čistých jahod nebo višěň černých, vař v čistém víně. A zsuše čistých topeniček, vlíž tam, ať spolu vře. Pak protiehni to skrze hartuch, potom vondaj do čistého kotla a dajž do toho cukru nebo medu. Potom daj kořeníe svrchupsané, dajž voleje dřevěného, anézu tlučeného, a když [5v] uvře, daj na mísu.

Kaše z zvěřiny takto se má dělati

Vezmi jeleninu kýtní, vosole pec na rožníku, když se upeče, tluc v moždieři a rozpust' vlaským vínem anebo malvazím. Potom protiehni skrze hartuch. Vezmi cukru nebo medu, ať jest sladko, dajž tam vína řeckého, zpera čistě, a sádla čistého nalí, nalíž vajec, což by se dalo, že by husto bylo, a protiehni skrze hartuch, dajž kořeníe všecka. Chceš li žlutú mieti, daj šafránu. Pakli chceš, nechajž, když bude vřieti, vlíž tam ta vajce a miechaj, ať se nesrazie. A když se koli zsadí, odstav od ohně a potom daj na mísu.

Kaše fíková

Přistav fíky u víně neb v malvazí, vařiž¹⁵² je, ať vyvrú všecky. Potom vcedě ztluc v moždieři, nasuše topének z bílého chleba, rozmočiž v tom, v čem si fíky vařil, vytáhniž to skrze hartuch, vondajž do čistého kotla, dajž do toho medu a[6r]nebo cukru. Pak dajž kořeníe k tomu – pepř, zázvor, skořici, hřebíčky, květu málo, anézu tlučeného, chceš li, omasť, daj na mísu a přisol, zdá liť se.

Kaše z játr volových

Vezmi játry a vař je v hovězí jíše, ztluc je v moždieři, nspi tam jalovce, což by se zdálo. A když to ztlučeš namiesto, nalíž vajec, coť se zdá, zhřeje víno [...] ^{cz} nebo vlaské, rozpustíš

¹⁵² vařiž] wawrziz

^{cz} pravděpodobně vynecháno slovo

a protiehni skrze hartuch, ať jest nehusto, ani velmi žídko, dajž pak koření – pepř, zázvor, skořice a květu nemnoho. Potom vezmi čistého chleba bílého, nastruž a prosej skrze čistý duršlák. Vezmi anězu a kmínu, ztluc to v moždieři, nasypiž do té kaše ten chléb, vařiž a miechaj, ať se nesrazí. Potom daj na mísu.

Kyselice z vepřových neb z telecích paznehtuov

Telecie přistaviti a vepřové vopáliti, potom povařiti, což by mohlo býti napoly, i vařiž je potom u víně tak dlúho, ažť otevru všecy [6v] kosti, když pak dobře rozevrú, mútví protiehni skrze duršlák, i co kostí zuostane, vymec ven. A co toho, ztluc to v moždieři. Pak čistých topeniček, spále na tichém uhlí, usuše, ať jest černé, vlož tam, ať jsú spolu stlučeny. Vezmiž švestek aneb povidl, protiehniž skrze duršlák, vlož k tomu, pak toto z moždieře vybera, ať s tím zevře, a potom to protáhni skrze hartuch, vondaj do čistého kotla, vezma medu čistého, coť by se zdálo, ať by sladko bylo, i nechajž toho, ať vře, i dajž koření všecka k tomu, a vespi tam kmínu i jader, pomaže necky medem, vylí na necky, ať ustydne. A potom studené řež přes necky a pospi zázvorem nebo skořicí a daj na mísu.

Kyselice z líňov

Vezmi líňov, coť by se zdálo, s mísu neb se dvě, ty líně, vykuchaje čistě, vař v dobrém víně, natři tam řeckého vína, aby černo bylo, a zdálo li by se neklovato, přičiň [7r] kaprových koží. Pakli by neměl, ale vyzích měchýřuov aneb bobrových nožiček, obváže to čistě, vlož k těm líňom, ať spolu vrú, i když by se zdálo, že by dobře bylo, protiehni skrze duršlák a potom skrze hartuch i vlíž do čistého kotla a vař a daj tam cukru neb medu, ať by sladko bylo. Dajž koření jako k prvně, a květu nemnoho. A protluka jader višňových, vespiž tam,^{da} cožť by se zdálo, medem pomaže necek, i vlíž tam a vstav do studena, ať vystydne, krájej ji napříeč a klad' na mísu a pospi, čím chceš.

Sejr mandlový

Vezmi mandlov, coť by se zdálo, zvaře je zlúpiž a zlúpě protluc je v moždieři, potom tři v pánvi, když bude suché, vytiskni z nich volej a, vezma měchýřuov vyzích, uvař je v čisté vodě, že by mohly rozevřieti, a vlož je do pánvice, rozpustiž to teplú vodú, v kteréž¹⁵³ mě[7v]chýře vařil. Potom, zdálo líf by se, že jest velmi klovato, protiehni to skrze hartoch, vlíž to do kotlíka, vařiž to, ať nenie žídká, co by mohla býti kaše dobře žídká. Pak vlož tam cukru, ať jest dobře sladko, prostudiž to v čisté vodě studené. Pak vezmi stříepok polévaný nebo což kolivěk, pomažiž olejem, vlíž ten sejr, postaviž to v studeně, ať dobře vystydne, vložij jej na čistou mísu. Potom učiniž čistého mléka mandlového. Vezmiž cukru čistého i zvařiž a potom vystud' i nalíž vokolo toho sejr mandlového a daj na mísu.

Lampreda takto má se dělati

Vezmi dobrého malvazie s pintu nebo se dvě, vlíž do kotlíka neb do pernice, vsadiž tu lampredu tam, ať nevyskočí, pak, když zemdlé, zakoliž ji v tu každú dierku a vytluc tu krev do toho malvazie, což muožeš najlépe. Potom vlož ji na rošt, když počne praště[8r]ti dobře, semkniž s nie kuoru svrchní i prosole ji trochu, vlož ji zase na rošt a připec ji dobře. A propeka ji, zřež na kusy a vlož na mísu. I vezmi řeckého vína, zpera čistě, zetřiž v pernici i, zahřeje to malvazie, v kterémž lampreda byla, rozpustiž tím a proced' skrze hartuch. Potom vlož do čistého kotlíka, vložij i tu lampredu do něho, to ať vře dobrou chvíli, dajž pak skořice dosti,

^{da} následuje text „a vstav do studena“, který je červeně přeškrtnut

¹⁵³ kteréž] kteres

zázvoru, hřebíčkov a nemnoho květu a cukru dosti a, zdá líť se¹⁵⁴, trochu přisoliti. A když by se zdálo, že jest dobře, vlož do čistého hrnce, ať vystydne, dajž pak na mísu a muožeš ji týden nebo dvě neděli chovati.

Nejnoky takto dělaj

Vezma je, kdyžto vře voda, nalíž té vody na ně a miechati mútví, ať se spaříe, i prosol odpec je na roště. A když se odpekú, uřež každé kus hlavy a ocasu, udělajž jíchu [8v] z řeckého vína, rozpustiž ji pak vínem dobrým neb malvazím a protiehni skrze hartuch i vlíž to do kotlíka, vlož tam ty nejnoky, ať vrú dobrou chvíli, dajž do nich cukru a skořice, pepře, zázvoru a hřebíčkov, ale květu nemnoho, zdá líť se, přisol, dajž na mísu teplé neb studené.

Štokviše takto dělaj

Vezmi štokviš, ztluc jej něčím dobře, nechaj ho mokrnutí přes noc. Pak ráno přistav jej k ohni, a když se najmén voda zahřeje, odbieraj jej čistě na kusy, ale ať v nich kostí nenie, kladiž jej do kotlíka do čisté vody. Potom nalup cibule, zpeříž ji dobře i vložiž vrstvu cibule a vrstvu štokviše, i oblúpe mandlov, učiniž jíchu i vlož tam, i oleje daj dosti, osoliž ten škokviš, vložiž v to mandlové mléko, ať vře spolu. A když jest dobře, odstav od ohně a daj na mísu.

Kapry sekané

[9r] Vezmi kapruov, coť by se zdálo, vostruž z nich lupinu doluov i odbeř maso s koží, což můžeš najlépe. A odřeže hlavy, vondajž do kotlíka a, naliže vody, osoliž nemnoho. A když povře, vybeř to ven a tu jíchu schovaj. A to, co si obvařil a s kostí sebral, zsekaj to spolu z surovými kapry a kosti v moždieři ztluc a ty kuože, otuže^{db} je anebo obvaře, zsekaj to zvláště i směs to vše spolu, i dajž kořeníe petruželného a nařeže mandlov a řeckého vína zpera, dajž do těch kaprov sekaných a, vezma kmínu čistého, dajž tam potom kořeníe, zázvor, skořici, pepř, hřebíčky a květu. Ustaviž tu jíchu na voheň, v kteréž si vařil ty kosti, i osoliž ty kapry, coť se zdá, i lepiž je v hromadu, co by mohlo býti husté vajce. I vař to, coť se zdá, vybeřiž to na čisté necky a rozřež každé na čtvero. A kosti prvně ztluc v moždieři, přidada bílého chleba. Pak tu jíchu, v které si vařil ty kapry, [9v] rozpustiž a přilí vína trochu, i vytiehni skrze hartuch, zvař je v čistém kotle, dajž kořeníe – pepře, zázvoru, hřebíčkov, skořice, šafránu, nedaj květu, zdá líť se, přisol trochu, i vlož kapry tam, ať vrú spolu, a ta jícha ať jest hustá, jako by mohla býti na kuřencích. A potom daj na mísu.

¹⁵⁴ se] fie

^{db} nejisté čtení

Frantovy práva (úryvek)

Rusko, Petrohrad, Knihovna Ruské akademie věd, signatura 2589.q 19788-793 (dříve XXX δ 287); tisk: Jan Mantuan, Norimberk 1518. Editor: Alena M. Černá.

[3v] Nejprv obdarujeme vás, abyšte v jídle a v pití žádné míry nedrželi, a to proto, že žádný dlúho nestůně a také lechce umře. Jakož vídáte na voko, že mnohý s chutí se napil, spoleh na stuol neb na lavici, a oni měli, že spí, a on byl bez duše. A tak nebude třeba velikého nákladu na líkarstvie, ani na svátosti, ani na hromnice, ano svaté Písmo praví: Blahoslavení, kterých buoh břich jest. Máme také Ezaie v 5. kapitule: Blaze vám, kteří vstáváte ráno a následujete jídla a pitie až do noci. Máme tak v Přísloví v 18. kapitule: Člověk veselý a který se často raduje, jeho věk bývá dlúho. Ale člověk, který se stará a vdy pečuje, vysušený mu bývají kosti, že nemůž dlúho trvati.

Item druhé propůštíme vám, abyšte byli tak živi a vždycky dlužni byli a nikdá z dluhuov nevycházeli, a to jestliže si jednomu dlužen, vezmi něco a zdluž se druhému a prvnímu zaplať, a tak, jak jest přísloví, vyraž klín klínem, až tam všickni ostanú. A skrze to budú mítí dlužníci daleko věčí starost a fresuňk, bojíce se, aby jim snad nezaplatil, než ty, aby myslil, kudy měl zaplatiti. Toliko jen pobuďte, kdy vám lají, trpedlivi. Oni potom, nahněvají se a nalajíc vám a nahanějíc se vás do volí, potomť vás nechají s pokojem a ten dluh z myslí spustí. Jakož pak dlužníkov nevěsie.

Item na toto pomněte: žádný z našeho cechu aby nebyl, který by viec v neděli neutratil, než je celý tejden vydělal, a k tomu ještě aby se pridlužil.

Item toto prikazujem, aby žádný z našeho cechu nemyslíl o živnosti své ani o jakém platu k užitku svému, an praví sv. Čtenie: Hledte na ptactvo nebeské, že ani žnú, ani sejí, a kterak je milý Buoh krmí a odívá. Opět Písmo praví: Zahyň ten s práva, kto se o zejtrejší den stará. Jestli zboží malé, ale odpočinutí veliké. Job praví, 1. kapitula: Nahý sem [4r] vyšel z břicha matky své a nahý se navrátím. Ano co jest platno mnoho mítí, jestliže mnoho máš, víceť potřebí a vždy víc žádáš. I budme my chudí, neb jest těch království nebeské, jako sv. Čtenie svědčí. Ale jáť sem jinak spraven od jednoho hodověrného, že by je již bohatí uplatili a zaplatili, že my chudí stěžky co budem mieti, ale já tomu nevěřím.

Item za to vás prosíme: žádný z vás nebud', aby ve dne nepospal, a to proto, aby tiem snáz v noci dýle s tovaryši pokvasiti, pohráti neb na frej jíti mohl.

Item žádnéj neměj péče o chalupě své, aby měl opravovati střechy, půdy, maštale, a to proto, kdyby pastýř zatrúbil a žena dlúho spala, aby mohl dobytek, nejsa přivázán a zavřen, slyše pastýře, sám do stáda vyjítí, neb v našem cechu ženy nedojí zítra, než u večer. A jestliže by kde šindel vypadl, vytrhej jich víc, neb jest líp, že se velikú dřú kropí, než kdy malá, ješto se všecko k ní zběhne i teče potůčkem. Pakli z našeho cechu počne kto něco stavěti, my přísně tomu prikazujem, aby toho nedostavěl ani dokonával, až by to zhnijíc zase padlo. Také kto ste z našeho cechu, nezavírajte u večer (leč pro búrku) ani voken, ani domu, a to proto, že zloděj, jdúc tudy, budou říci: „Když tě tak nechal, čert tam jdi, an proto nechal, že tu někde stojí a střeže s oštípem.“ A kdyby zavřel, tehdy by se oni lámali a dobývali do domu řkúc: „Hledme svýho, neb všickni v domu spie.“

Item každý z cechu našeho radši propí všecko, než by sobě co prikúpil do domu, jako hrachový hrnec, mútvici, mísu, talíř. A jestliže by potřeboval světla, nekupuj pojednú ani beř¹⁵⁵ na^{156,dc} libru, než každý den jdi zvlášť s penízem, neb jest daleko spořeji. Také nepotřebí

¹⁵⁵ beř] be

vám mis, taliřuo, sekyr, pil, motyk neb sekáčuov *etc.*, když toliko máte lžíci za klobúkem, v jiné věci můžete se objítí. Také netřeba vám hrdého nádobí, jako stříbrného¹⁵⁷ neb cínového, zahodí liš se kto k vám, napijeť se rád z karhanu, bude li míti co. Také nepotřebie vám míti talířuov, sekyr, pil, motyk neb sekáčuov, kdy toliko máš lžíci za klobúkem, v jiné věci muožte se objítí u souseduov.

Item žádný aby nechodil spat deset hodin ranějie, pak když jde spat, nestelte sobě, leč k velcenoci, ale lehněte tak v sukni, v kabátě i v nohavicech. A někdy lehněte napříech lože, druhdy kde hlavú, tam nohami, a tak vždycky proti obyčeji, a to proto, abyšte zítra práce neměli obláčeje se.

[4v] *Item* žádný z našeho cechu nedávejte mnoho pro Buoh, nebo sme my chudí prvé a naše by mělo býti království nebeské. Jakož se jest přihodilo v Puclicích. Byl jeden kovář, kterému říkali Paška, ten jak živ nedal nic pro Buoh, krom jednomu chudému pacholku dal z lásky zástěru kovářskou, a tak, kdy umřel, vzel perlík a šel k nebi. Vida nebe zavřené, zatloukl jest perlíkem na vrata nebeská. Uslyše to vrátnej, příběh k vratom a zavolá: „Kto tu tluče?“ Ten odpovie: „Já sem, kovář Paška.“ I řekl k němu vrátný: „Co chceš a proč tlučeš?“ A přihodil se k tomu svatý Matúš, vece k němu: „Co chceš sem, a ty nic dobrého na onom světě neučinil.“ Tak se Paška rozhněvav, tloukl opět horlivěji, až se po nebi rozléhalo. Slyše to Pán Buoh, řekl: „Kto tak nezbedně tluče na nebe, kde jest svatý Petr, že mu neodevře?“ A svatý Petr, polapiv sudlici, a přiběhl k vratom řka: „Kto tu tak nezbedně tluče?“ Ten odpověděl: „Já sem, Paška.“ Sv. Petr: „I co tlučeš, však nebudeš puštěn.“ I řekl Paška: „Mnoho se píše o vašem milosrdenství a káže, ted', slyše tlúci, nechcete odevřiti. Abyšte mne pak nechtěli pustiti, ale proto byšte měli otevruč nějaké rozmluvenie se mnú jmíti, abychom viděli a znali, že j' u vás láska.“ Tehdy sv. Petr, slyše tu řeč, pootivře drobet brány nebeské. A Paška pohleděl do nebe i uzřel svú zástěru, kterou dal pro Buoh, ano leží v nebi, i vidě, věcí se žádostí zapálil, aby byl v nebi, i vece k sv. Petrovi (neb je sebú přinesl lavičku vína): „Na, napi se, sv. Petře,“ a sv. Petr mlčel. Tehdy¹⁵⁸ Paška^{159, dd} vece: „Ty se¹⁶⁰ snad bojíš, bych tě neotrávil, nechť já se¹⁶¹ předse^{162, de} ale napiem. A tak, napie se a zachovav něco v ústech, i poskytne sv. Petru, a kdy sv. Petr pil, tehdy mu Paška zaprskne voči a vskočí do nebe i vsede na tu zástěru, kterou je na tomto světě pro Buoh dal. A sv. Petr, protřev sobě voči, i nuž se na Pašku, počne se¹⁶³ s ním hanebně trhati, nutě jeho, aby zase šel ven z nebe. [I]^{df} řekl jest k němu Paška: „Pomni, sv. Petře, že sem já ještě nikdá nezapřel^{164, dg} Boha, jako s' ty ho třikrát zapřel. A také slýchal sem jak živ, že na svém muož seděti, by bylo prostřed moře.“ Tehdy sv. Petr vida, že ho dotýká, i zastyděl se a vece: „Milý bratr, mlč, bohdať já víc žádnému hříšníku nebudu protiven, ani tobě.“ Potom po malé chvíli umřel jest jeden na tomto světě velmi dobrý a svatý člověk. I vyšel jest Buoh proti jeho duši se vši říší ne[5r]beskú, takže žádného v nebi nezuostalo

¹⁵⁶ na] a

^{de} poškozený text

¹⁵⁷ stříbrného] [trzi]brneo

¹⁵⁸ Tehdy] tehd

¹⁵⁹ Paška] afka

^{dd} poškozený text

¹⁶⁰ se] gfe

¹⁶¹ se] gfe

¹⁶² předse] p

^{de} poškozený text

¹⁶³ se] gfe

^{df} poškozený text

¹⁶⁴ nezapřel] nezapr

^{dg} poškozený text

krom Paška. Paška vida, že by žádného v nebi neostalo, i jide na to místo, kde Pán Buoh sedá, i spatřiv to místo, i poče hleděti dolův na tento svět, i uhlédal, an na bělidle¹⁶⁵ jedna pradlí druhé ukradla rubáš. I rozhněval se je a popadl stoličku, kterou Pán Buoh mieval pod nohami, i mrštíł jest tú stoličkou na tu pradlí, aby chybil se¹⁶⁶ je. Po malé chvíle navrátil se je Pán Buoh se vši říší nebeskú i s tú duší, i pohřešil jest té stoličky, a tak tázal se, kto by ji vzel. Sv. Petr řek: „Žádný jest zde nebyl, krom hyn jakýs kovář Paška.“ I zavolal jest ho Pán Buoh: „Paško, kto tě sem pustil do nebe?“ Odpověděl Paška: „Sv. Petr.“ A sv. Petr vece: „I co křivdu mluvíš, však si bezděčně sem vešel.“ Řekl jest Pán Buoh: „Nikdá se nám prvé nic netratilo, a jak s' ty zde, již sme pohřešili stoličky.“ Odpověděl a řekl Paška: „Milý Bože, nehnivaj se. Kdy tvá milost s říší vyšli ste všickni z nebe, tehdy sem já opatroval místo, kde sedáte, a udá mi se pohleděti dolů, i uhlídal sem, an jedna baba pradlí ukradla druhý na bělidle rubáš, a já ulitovav tý nevěry, nemohl sem se zdržeti, hodil sem doluov na tu zlodějku, byl bych ji rád zabil.“ Odpověděl Pán Buoh: „Ještě zde jednoho dne nejsi a již chceš hajtmaniti a šanty činiti. Bych já byl tak prchlivý a hněvivý a chtěl všeho zlého pojednú mstíti, již by žádného kachlíku v kamnech neostalo, již bych dávno rozházel lavice i stolice. A teď přikazuji, Petře, aby ho hned vyved z nebe.“ Ale když jeho sv. Petr vyvedl z nebe, Paška, nevěda se kam obrátiti, i řekl sám k sobě: „Puoju do pekla, budu li čertí trefní, budu ale s nimi.“ A tak, když jest přišel k peklu, počel šturmovati perlíkem na vrata, takže se po všem pekle rozléhalo. A tak Luciper, slyše ten hřmot, lekl se jest náramně a nesměje strachem mluvit, zakýval jest prstem na Solferna a na Tartara, na radu svou, i řekl jest jim šepmo: „Stěžky opět Buoh sem netluče a chce nás opět oblúpiti, duše nám naše pobrati.“ I tak, zhlédajíc jeden na druhého, nesměli se ozvati. Tehdy Paška tepruv počne hmážděti na vrata, že bylo hrozno. I řekl jest Tartareus jako zmrzlými ústy pro strach: „Kto tluče?“ Vece Paška: „Já sem, Paška kovář.“ Tehdy čertí slyšíc, že Pán Buoh není a že je jiný člověk, jako by okřéli. I řekl k němu Tartareus: „Co chceš?“ Paška [5v] řekl: „Nevěřím, než ste se zežrali, co tluku a žádný se¹⁶⁷ neozve.“ Pak Tartareus mu otevře vrata řka: „Věřímť, dobrý muži, že v pokoji nás zachováš.“ Paška řekl jim: „Nebojte se nic.“ Tehdy když Paška stúpil do pekla, uhlédá na levici Lucipera na řetěze, i vece k němu: „Tovaryši, špatný to máš řetěz, pobudu liť já zde dýle, udělámť já tobě, to shledáš, věcí, že mi poděkuješ.“ Tehdy Luciper: „Buoh jest mne ukoval.“ Paška vece: „Buoh chce se¹⁶⁸ nám plésti v řemeslo, ješto ho neumí, ale shledáš, pobudu li zde, že já tobě čistý skuji, že se s něho nestrhneš na věky.“ A tak kdy tu Paška pobyl den, tehdy oběsil se jeden na tomto světě, a oni všickni čertí vyšli sú z pekla po tu duši, krom Lucipera, poručili sú peklo Paškovi. Paška pak vida, že žádného čerta v pekle nýní, i poče ohledávati místa, kde se duše mučily, všecko shlédli. I potom po chvíli vyjide s pekla na procházku, i uhlédá, an jeden kárník mimo peklo jede a veze dvě láky malvazí, i dal jest pozdravenie Paškovi a Paška mu poděkoval. Tehdy Paška k němu řek, tieže se¹⁶⁹ ho, odkud' by byl, a kárník odpověděl, že by byl z Polžic. I řekl jest k němu Paška: „Já jsem viděl tepruv v pekle otce tvého i máteř tvú, an se velmi trápie v uohni.“ I řekl jest kárník Paškovi: „Vidím, že si muž múdrý a rozšafný, prosím tebe, jestli možné, aby je mohl vysvoboditi z muk, chtěl bych rád za to učiniti.“ Vece k němu Paška: „Daj mi jednu láku malvazie, já je chci vysvoboditi z muk.“ I dal mu jest hned kárník jednu láku malvazie, a když ji všecku vypil, i udeřil jest perlíkem v tu láku i rozbil ji, i nadělal jest z nie

¹⁶⁵ *bělidle*] *blelydle*

¹⁶⁶ *se*] *gfe*

¹⁶⁷ *se*] *gfe*

¹⁶⁸ *se*] *gfe*

¹⁶⁹ *se*] *gfe*

mnoho kříškův a obstavěl jest těmi kříšky všecko peklo. Po chvíli čerti přijidechu s tú duší i vidúce, an okolo všeho pekla kříškuov plno, i nesměli sú do pekla i mluvili sú s Paškú: „Proč nám to děláš, prosíme tebe, nečin nám toho a votundaj ty kříšky.“ Odpověděl Paška: „Těch kříškuov já neodložím, leč jednu věc učiníte.“ I řekli sú čertie: „Jakú?“ Řekl jest jim Paška: „Leč mi všechny duše propustíte a dáte je mně v moc.“ Tehdy čertie vidúce, že jim nezbejtí a že, stratiec peklo, nevěděli by se kam dieti, i udělachu s ním smlúvu, aby všechny duše pobral, toliko aby jim peklo postoupil a ty křížky odložil. A tak Paška pojel všechny duše s pekla i vedl se s nimi zase do nebe, a kdy bylo blízko od nebe, poslal [6r] jest jednu duši k nebi u poselství, aby pověděla napřed Pánu Bohu i všem měšťenom nebeským, že Paška všechny duše vede z pekla. Tu Pán Buoh se vši říší a s takovou radostí, vzevše dary a pocty, s korúhvěmi, s praporci, z bubny, s rozličnými hudbami s radostí, s plesáním vyšli sú proti Paškovi s těmi dušemi a přijeli sú jej do královstvie nebeského, kdež se ještě podnes raduje a bude se radovati na věky věkom. Ó, moji milí bratří, vizte, kterak jest milému Pánu Bohu vzácná obět nás chudých, ktož s sebe dá jaký šat bližnivému svému, a jest daleko vzácnějie, než by bohatý dal mnoho kop. Neb sám¹⁷⁰ Kristus mluví: Nechtějte vlásti zlatem a stříbrem, ani dvou sukeň jmívajte. Opět Pán Kristus praví: Kto chce za mnú, prodej všechny své věci, které máš, a následuj mne. Protož vás prosím, nestůjte o tu mamonu, ani o žádné zboží.

Item toto nejpilněji pomněte, a to pod pokutú X liber vosku, aby sobě žádný nejednal drev za času, než tepruv v zimě, kdy vám bude potřebie. Nebo drva, kdy dlúho leží, nejsou sporá, jedno že je druhdy kradú, druhé velmi vyschnúc, brzo shoří co sláma. A toto kdy v zimě drev zjednáš, sú daleko spořejší, dýl¹⁷¹ jich jedna hranice nezhoří než suchých pět hranic, krom žež málo slámy v loži ostane pro podnět, než je zapálíš.

Item kteří máte koně a vozíte drva, kdy přivezete, nesmítejte jich pojednú, ale k každému zátupu smítaj a usekávaj po málu, jako jsem já na voko viděl, jeda do Nepomuka, an sedlka bíře drva s vozu a podává muži do vokna. A on, stoje v jizbě, sekal na vokně, neb mu bylo zima, a co utěl, to všecko upadlo do jizby, a na tom jsem já ho pochválil.

Item pod milostí žádný nesekej víc drev než s jeden zátup, krom v svátek neb v neděli, tu se nebrání, a to pod V librami vosku. Pakli by se komu přihodilo v neděli nebo v svátek, že by drev neměl, tomu dáváme svobodu, aby s puonebie vzel prkno neb od komory nebo lavici neb žleb z marštale neb stolici a vnesl do pinvice a tu sekal na kantnýři¹⁷², aby lidé neslyšeli, jdúc ke mši neb ode mše.

Item kteří máte dědinu, abyste nevorali, ani sieli, ani klidili s pole za čas, a kdy s pole klidíte, klad'te obilé jednoduchem napřed perny, a to pro dlužníky, kdyby upomínali, abyste měli co ukázati, [6v] pak kdy se již tak mnoho zdlužíte, tehdy kradmo vymlátíc a obilí jiným za hotový prodadíc, i na očistu zuorajíc pod jednu roli, sejte na to plevy bez zrna, a tak dlužníci budou potěšeni řkúce: „Když sem nemohl letos svého dluhu dosáhnúti, ale na léto mu buohdá neopustím.“ A když v stodole nic nebude, tehdy vezma ženu a dětí na vuoz, jdětež k sv. Jakubu na pout.

Item žádný daleko neputuj, aby se nepřihodilo vám jako oněm za Ezopa, ješto šel lev, vlk a osel na pút do Říma, i přišli do jedný krajiny, v které náramně velmi mřeli, i mluvil jest vlk k tovařišom spolupoutníkom: „Tuto sme v miestě nebezpečném a v moru také, mneť mé svědomí hryze.“ I prosil jest lva, aby ho spovíedal. A tak, kdy se jest spovíedal, tu je pravil, co je komu zdávil ovec a jiných hovad bez počtu. Tehdy lev řekl k němu: „Ty si, vlče, vzácný člověk a měšťen opatrný, poněkud jsú tobě nižší poddaní, že časem můžeš je trestati, neb

¹⁷⁰ sám] gfam

¹⁷¹ dýl] diel

¹⁷² kantnýři] kantnierzy

když by tobě toho Buoh nepřál, nikdá by ty na to místo nemohl přijíti.“ I dal mu za pokání jeden páteř každý den spěti. Potom žádal jest i lev, aby slyšán byl od vlka. A tak, kdy je vyprávěl, co je lidí zdávil, hovad, jiných škod bez počtu že je udělal. I řekl jest k tomu vlk: „Ty si lev a ty si jako král a kníže nade všemi jinými, tobě to nemá tak váženo býti, neb by tě milý Buoh nad jiné nemiloval, nikdá by tě nad jiné nepovýšil.“ A tak dal jest mu za pokání každý týden aby říkal jedno Zdráva Maria. Potom přiklekne osel k vlku i kleče mlčel jest. Tehdy vlk vece k němu: „Co mlčíš, prav, co si zlého páchal.“ Odpověděl osel: „Rád bych pravil, nevím co.“ Tehdy vlk k němu: „Nechciť věřiti, aby byl bez hříchuov, praviž, co se mám s tebou meškati.“ Řekl jest k němu osel: „Buoh zná, že nevím, co praviti. Než toto mi se přihodilo: Byla jednoho dne veliká zima a my nesli pytle ze mlejna, muoj pán šel přede mnú i nandal sobě slámy do škoreň, a škorně byla strhaná, že mu ta sláma vyhlídala z škorně. Tu já, hladem přinucen sa, vytrhal sem jemu jedno stéblo slámy z škorně a snědl sem je, jiného nic nevím.“ Tehdy vlk spovědník, sa zapálen hněvem, řekl jest k němu: „Já vím, že j' ten hospodář, kterýmu si to udělal, že j' potom nohy oznobil a žádný ho líkař nemohl zhojiti a on za to hrdlo dal, kto tiem vinen než ty, kterak máš při[7r]jíti k spasení! Nebo Písmo die: Zub za zub, ruka za ruku *etc.*“ A tak, zavolav lva, i roztrhachu vosla v kusy a snědechu ho. Vizte, milí bratří, také se příhody stávají, kto daleko putují. Lev s vlkem se spikli o vosla. Jakož jest příslovie: Vlk vlka neruje a vrána vráně oka nevykline. Ani mrcha mrše nesmrdí.

Item kdy je v svátek a když již vstanete ráno, nejprv děte na pálené víno a tu každý, co vie, to pověz jiným, tu živých i mrtvých posudte, a spijíc se tu, dětež na očistu k kostelu, tu tepruv spolehnúc na zed na kerchově, tu rozprávějte. A když pozvoní u malý zvonček k Božímu tělu, tu tepruv druh druha porázej, běžte a tlačte se do kostela, ale daleko nechodť ode dveří, a jak bude po Božím těle, hned děte na fryolt a odtud nevyházejte až do světa.

Item pod libru vosku žádný nechod' na kázanie, ale když káží¹⁷³, radši děte mezi brány neb na pole neb chodte okolo kostela, neb na cech nejvíc káží a nás nejvíc dotýkají, jednak o freji, jednak o hře, o pití a o jiných věcech, ješto se nám to nelíbí, neb by kazateli všechno dobře pravili, kdyby jen ty kusy mlčeli.

¹⁷³ káží] kažie

Jan Petřík, bakalář z Benešova: O sedmerém svobodném umění

Česko, Praha, Strahovská knihovna, signatura DG V 21; 1532–1554. Editor: Irena Fuková.

[124v] Urozené paní, paní Anně z Rožmitálu a z Blatné *etc.*, paní na Hradci, Její Milosti, Jan, bakalář z Benešova.

Na včerajší otázku, milostivá paní, tak se krátce odpověď dáti nemohla, protože teď sepsánu Vaše Milost sobě moci přecísti bude, kdežto sedmero svobodné umění z múdrosti jako z studnice řetězem svázané stojí proto, že od druhého jedno se děliti nemůže.

Eneas Sylvius pověděl, že mezi člověkem neučeným a slupem kamenným žádného rozdílu není. A Aristoteles jsa otázan, čím by učení lidé lepší byli než neučení, tím, odpověděl, čím člověk jest lepší než hovado, pokládajíc učeného člověka tak nad neučeným, jako neučený jest nad bezsmyslným živočichem. Skrže tu odpověď všech ponuknutí chtějíc, aby přirození své poznaje, se učili a pamatovali na řeč, kterouž onen Plato pověděl, kdež dí, že ne toliko sami pro sebe jsme zplození, ale díl našeho narození k sobě táhne vlast a díl přátele naši, jimžto povinní jsme ve všem dobrém a poctivém posluhovati, čehož pak učiniti nemůžem, nebudem li se v písmích učiti, abychom uměli rozvážiti, co by komu podle povahy a duostojenství jeho uděleno [125r] býti jmělo. I jestli člověk učený mnohem vzácnější tu, kdež rozšafnost jest, nežli neučený. Neb onen znamenitý král athénský Themistocles, když byl otázan od přítele svého, kterému by zeti jměl dceru svou dáti, učenému li chudému, čili neučenému bohatému, pověděl: Já chci radši učeného bez peněz jmíti nežli peníze bez člověka, kderý jich, jak by slušelo, neumí užívat. A protože onen vysokého vtipu mudrlec Theophrastes znamenav, jak velmi dobrá a užitečná věc jest člověku býti učenému, jsa stár ke sto letům blízko, učiti se nepřestával a vida, že mu umříti, na přirození žaloval, že by bez rozvržení jelenuom a vranám dlhý život dalo, ješto jim ho nic potřebie není, lidem pak, jimž by najdelšího potřebie bylo, život velmi krátký dává a mnohý, najlép se učiti a múdrot přijímati počnúc, umříti musí. I protože všickni, kteříž z milosti boží ten dar jmají, aby syny své živé viděli, k tomu je vésti jmají, aby se svobodnému učení učili, neboť ono, jakož Cicero praví, mladost naši zpravuje, starost obveseluje, v štěstí vzácně činí, v neštěstí útočiště a potěšení dává, doma rozkoš činí, vně nic nepřekazí, přes noc s námi trvá, vandruje, pracuje, v městě ani na poli nás nikda neopustí. Kterýchžto umění [125v] jestliže bychom sami dosáhnúti a smyslem naším okusiti nemohli, však proto je milovati jmáme, při jiných lidech je vidúce. Za našeho pak času mnozí jsú tak závistiví, čehož sami neumějí, nechtí příti, aby jiní tomu učiti se jměli, než všemi obyčejí od toho straší neznajíc, co potomně z toho přijde.

Sedmero umění jako sedm potokuov z studénky tekúcích, kteřížto myslí a rozumy [126r] všech k ctnostem usilujících rozkoší svou obvlažují a jsú tyto: *grammatica, logica, rhetorica, musica, arithmetica, astronomia a geometria*. *Grammatica* jest grunt a základ jiných všech umění a ta nás učí latině mluvíti. *Logica* učí řeč pravú od křivé rozeznávati. *Rhetorica* učí výmluvnosti před králi, knížaty a pány, i také jak se kazatelé k lidu svému v učení jmají zachovávat. *Musica* učí zpívání svornému, a ne aby jeden nahoru a druhý doluov táhl. *Arithmetica* počtuom učí všelijakým. *Astronomia* učí hvězdárství a přemejšletí o věcech nebeských, jakú povahu planety jmají, odkad zatměnie slunce, měsíce, hřímanie, blýskanie, horko, zima, sníh, déšť a jiné proměny pocházejí.

Geometria učí širokost a dlouhost země, vysokost nebe a hlubokost pekla měřiti a o tom rozprávěti.

A kdož jsú v tom sedmerém umění dospělí, z něhož pocházejí jiná umění všecka, takovým říkáme mistři a doktorové.

Na Hradci, XII. *augusti*, 1534

Historie o Tyll Eulenspieglovi (úryvek)

polovina 16. století

Česko, Praha, Strahovská knihovna, signatura AA XV 37; 2. polovina 17. století nebo začátek 18. století. Editor: Pavlína Zápotocká.

Historia XVIII.

Kterak Eilenšpigel chléb kupoval podle přísloví, kdež lidé říkají: Kdo má chléb, tomu ho více dávají

Věrnost chléb dává. Když Eilenšpigel ouředníka tak byl pod[11r]vedl, přišel potom do města Tannen, procházejí se po ryňku a vida, že studeno a zima byla, myslil sobě takto: „Zima jest studená a tvrdá, vítr také silný věje, slýchávals častokrát, kdož chléb má, že tomu chléb dávají.“ I koupil za dva šiliňky chleba a vypůjčiv sobě stolu, i postavil jej před thumem u svatého Štěpána, tak dlouho kejklřství své provodil, až přišel pes a vzal mu z toho stolu chléb, i běžel s nim na thum, když pak Eilenšpigel za psem běžel, přišla svině s desíti mladými prasátky, převrhla stůl, a pochyтивše jedno každé prasátko chléb, utekli pryč. Eilenšpigel pak smál se tomu řka: „Nu, již zjevně to vidím, že ta slova falešná jsou, kdež v přísloví lidé říkají: Kdož chléb má, že tomu chléb dávají, a mně chléb jest vzat.“ I řekl dále: „Ó, město Tannen, jméno máš od jedle, tvé pivo i potrava jest chutná, ale tvoji peněžní měšcové z svinské kůže jsou udělání.“ A tak zase do Brunšvaiku šel.

Historia XIX.

Kterak Eilenšpigel v Brunšvaiku u pekaře se zjednal

[11v] Když pak Eilenšpigel do Brunšvaiku přišel mezi pekaře, bydlil jeden pekař blízko odtud, ten povolal Eilenšpigle do domu svého a optal se ho, jakého by řemesla byl tovaryš. Odpověděl mu Eilenšpigel, že pekařského. Řekl mu pekař: „Já nyní žádného pacholka nemám, chceš-li u mně sloužiti?“ Odpověděl Eilenšpigel: „A já chci.“ A když již dva dni u něho byl, kázal mu pekař u večer péci, neb sám nemohl mu pomoci, až ráno. Dí jemu Eilenšpigel: „A já budu péci. Copak mám péci?“ Ten pekař byl žertovný muž, avšak hněvivý, i řekl pod žertem: „Tys pekařský tovaryš, a ptáš se, co máš péci, co lidé pekávají? Sovy-li či mořské kočky?“ A s tím šel [12r] spat. Tedy šel Eilenšpigel do pekárny a zadělal těsto na sovy a mořské kočky, i pekl je, mistr ráno vstav, chtěl mu pomoci, i šel do pekárny a nenalezl ani žemle, ani rezného chleba, než všecko sovy a mořské kočky, i rozhněval se a řekl: „Rač pomáhati Pane Bože, cos to napekl?“ Řekl Eilenšpigel: „To, co jste mi rozkázali.“ Dí mu pekař: „Co mám z bláznovstvím činiti? Takový chléb k ničemuž mi se nehodí.“ I chytil ho za hrdlo řka: „Zaplať mi těsto.“ Eilenšpigel řekl: „A já zaplatím, ale když vám těsto zaplatím, tedy to řemeslo, kteréž jest z něho napečeno, mé bude.“ Odpověděl pekař: „Co já na takové řemeslo dbám.“ I zaplatil mu to jeho těsto, a ty sovy a mořské kočky do koše vzav, do hospody k divýmu muži nesl, i myslil sám v sobě řka: „Všakť častokrát sem slýchal, že nic tak divného do Brunšvaiku přinesti se nemůže, aby za to peněz neutřil.“ A bylo toho času, že na druhý večer sv. Mikuláše bylo. I stál Eilenšpigel s kupectvím svým před kostelem a všechny ty sovy a mořské kočky rozprodal, za něž mnohém víc peněz utržil, než pekařovi za těsto dal. To když pekař zvěděl, bylo mu těžko, i běžel před kostel sv. Mikuláše, chtěje ho z peněz [12v] za ty věci upomínati, tedy Eilenšpigel s penězi teprv přeč utekl a pekař za nim hleděl.

Historia XX.

Kterak Eilenšpigel při světle měsíce mouku na dvůr pytloval

I procházej se Eilenšpigel po kraji, přišel do Ulsen, kdežto byl opět pekařským¹⁷⁴ pacholkem, a když k mistru pekařskému přišel, ten mistr strojil se péci a Eilenšpigel měl pytlovati mouku v noci, aby nazejtří pohotově bylo. Řekl mu Eilenšpigel: „Mistře, dajte mi světlo, ať vidím, jak pytlovati.“ Odpověděl mu mistr: „Jáť tobě žádného světla nedám, neb jsem jiným pacholkům svým tohoto času žádného [13r] světla nedával, ale musili mi při měsíčním světle mouku prosívati, tak ty činiti musíš.“ Dí jemu Eilenšpigel: „Poněvadž jsou oni tak pytlovali, tedyť i já tak učiním.“ Mistr pak šel spat, chtěje toliko hodinku nebo dvě pospat, zatím Eilenšpigel pytel vzav, ven z okna jej vystrčil a na dvůr mouku pytloval, kdežto měsíc svítil a blesk jeho se spatřoval. Když pak pekař vstal a chléb péci chtěl, Eilenšpigel stál i pytloval předce, to vida pekař, že Eilenšpigel pytluje mouku na dvůr, kdežto od mouky bylo až všecko bílo. I řekl mistr: „Kýho čerta děláš? Zdaliž mouka dražší není, než aby ji do bláta pytloval?“ Odpověděl Eilenšpigel: „Však jste mi rozkázali při blesku měsíce, bez světla pytlovati, a já jsem tak učinil.“ Řekl mu pekař: „Jáť jsem rozkázal při světlu měsíčním pytlovati.“ Dí k němu Eilenšpigel: „Nu, pane mistře, mějte jen pokoj, již se stalo a není mnoho straceno, jedině hrst mouky, tu já hned zase zberu a mouce té nic neškodí.“ Řekl mu pekař: „Prvé nežli ty múky zbereš a než se zadělá těsto, již bude pozdě péci.“ Odpověděl Eilenšpigel: „Můj milý mistře, já vím k tomu dobrou radu, že tak brzy napečeme jako soused váš, těsto jeho v díži leží, [13v] chcete-li¹⁷⁵ to mítí, já hned je sem přinesu a naší mouku na to místo postavím.“ Rozhněval se mistr a řekl: „Přineseš čerta, půjdeš na šibenici a přineseš zloděje sem.“ Eilenšpigel řekl: „A já půjdu.“ Šel k šibenici, kdežto ležela žebra zlodějova, kteráž byla dolův spadla, i vzav ji na ramena, nesl domův a řekl: „K čemu ji chcete mítí, jáť bych nevěděl, čemu by se nejlépe hodila.“ Dí jemu pekař: „Což nic více neneseš?“ Odpověděl Eilenšpigel: „Nic víc tam nebylo.“ Tehdy mistr rozhněval se a řekl: „Tys na popravě pánův¹⁷⁶ mých kradl a šibenici jejich loupil, to já na tě purgmistru chci žalovati, což ty brzo uhlédati máš.“ S tím pekař ven z domu šel na ryňk, Eilenšpigel bral se za nim a pekař tak velmi pospíchal, že se ani neobhlédl, o tom také nevěděl, by Eilenšpigel za nim šel, purgmistr pak na ryňku stál, tehdy pekař k němu šel a žalovati počal. Eilenšpigel také podlé něho tuze stál a obě své oči daleko otevřel. Pekař Eilenšpigle uzřev, tak byl horliv, že zapomněl na to, což žalovati chtěl. I řekl k Eilenšpiglovi: „Co ty chceš zde?“ Dí k němu Eilenšpigel: „Já nic jiného nechci, než což jste pověděli, že mám to viděti, když před purgmistrem na mne budete [14r] žalovati, mám-liť pak to viděti, musímť tedy oči tuze otevřítí, abych¹⁷⁷ viděti mohl.“ Řekl mu pekař: „Jdi mi s očí, však jsi lotr.“ Odpověděl mu Eilenšpigel: „Kdybych vám v očích seděl, tedy bych vám skrze nos vylezti musil, kdybyšte oči zavřeli.“ I šel purgmistr od nich přeč, nebo dobře slyšel, že pouhé bláznovství bylo, a nechal jich tu státi. Vida to Eilenšpigel, běžel také přeč a pekaře tu nechal.

Historia XXI.

Kterak Eilenšpigel vždyckny na plavém koni jezdil a nerád tu býval, kdež děti byly

Eilenšpigel vždycky rád při tovaryšství býval, a dokudž živ byl, od trojí věci se vystříhal. První, že na žádném [14v] koni plesnivém nejezdil, ale vždyckny na plavém, pro uvarování posměchu. Druhé, že nikdež býti nechtěl, kdež děti byly, nebo lidé potřeb dětinských šetřili

¹⁷⁴ *pekařským*] Pekařlkém

¹⁷⁵ *chcete-li*] chčeteli

¹⁷⁶ *pánův*] Panůw

¹⁷⁷ *abych*] aby

více než jeho. Třetí, kde starý štědrý hospodař byl, u toho nerád byl hospodou, nebo takový na Eilenšpiglovo zboží nic nedbal. Také každé jitro před zdravým pokrmem, před velikým štěstím a před silným napojem se žehnal. Před pokrmem z apatéky žehnal se proto, že ačkoli zdravý jest, však znamení nemoci jest. K tomu že veliké štěstí jest to, když by kámen z střechy dolův upadl, až by někdo říci mohl: „Kdybych byl tu stál, byl by mne ten kámen zabil.“ Jaké by to štěstí bylo, takového štěstí chtěl se rád odžehnati. Silný nápoj jest voda, nebo veliká kola mlejnská vůkol žene, mnohý také až do smrti se jí¹⁷⁸ napije.

Historia XXII.

Kterak Eilenšpigel u hraběte z Anhaltu za hlásného se zjednal, a když nepřátelé přijeli, nezatroubil na ně, když pak žádných nepřátel tu nebylo, tedy na ně zatroubil

Nedlouho potom Eilenšpigel k hraběti z Anhaltu přišel a u něho se za hlásného zjednal, ten měl mnoho nepřá[15r]telstva, takže toho času na zámku rajtary a dvořany pospolu měl, kteréž na každý den chovati musil, tak na Eilenšpigle na věži zapomenuto bylo, že žádného jídla mu nepřinesli. Toho dne k tomu přišlo, že nepřátelé hraběte před městečko aneb zámek harcovali, krávy i jiný všeliký dobytek zajímali a vsecko přeč hnali. Eilenšpigel pak na té věži ležel, a vida to skrze okno, žádného pokřiku ani troubením, ani voláním neučinil. Tehdy rumrajch ten před hrabě přišel, takže s svými lidmi za nepřátely pospíchal, a viděli někteří, že Eilenšpigel na věži v okně ležel a smál se. Tedy zavolal na něho hrabě řka: „Kterak to v okně ležíš a tak mlčíš?“ Eilenšpigel zase volal: „Před [15v] jídlem ačkoli volám, však nerád toho činím.“ Hrabě opět k němu volal: „Což nechceš na nepřátely zatroubiti?“ Odpověděl Eilenšpigel: „Netřeba ani nepřátel sstrubovati, však jich jest pole plné a někteří s kravami a jiným dobytkem přeč utekli, kdybych jich více sstroubil, však by vás potom zmordovali.“ Řekl hrabě: „Nu, dobře jest tak, pospěšte za nepřátely a bíte se s nimi.“ Na Eilenšpigle z strany jídla bylo opět zapomenuto a hrabě za chvíli byl v pokoji, přinesli také množství zboží od svých nepřátel, k tomu požívali vařených a pečených pokrmů. Eilenšpigel pak na věži hlídaje, myslil na to, kterak by také něco z té kořisti dosahnouti mohl, i šetřil toho pilně, kdyby měli jísti, počal volati i troubiti *feindio, feindio*, to jest, nepřátelé jedou, nepřátelé táhnou. Tehdy hrabě pospěšně od stolu (kdežto krmě stály) běžel s svými a do zbroje se strožil, a vzav v ruce své zbraň, rychle z brány do pole s lidem svým pospíšil. V tom času Eilenšpigel rychle s věže dolů zběhl a k stolu hrabětovu přišed, krmě vařené i pečené, cožkoli mu se líbilo, pobral a zase na věži šel. Tehdy hrabě s svými jízdnými a lidem pěším do pole vytáhše, žádných ne[16r]přátel neviděli, i řekl: „Hlásný z lotrovství svého to učinil.“ I táhli zase k bráně domů. Hrabě pak na Eilenšpigle zavolal řka: „Kteraks tak nesmyslný blázen.“ Eilenšpigel mlčel. Řekl opět hrabě: „Pročs na nepřátely letmo troubil, když tu žádného nebylo?“ Odpověděl Eilenšpigel: „Poněvadž žádných nepřátel nebylo, musil jsem některé sem přitroubiti.“ Dí mu hrabě: „Ty lotrovskými nehty se češeš, když nepřátelé nejsou, tehdaž na ně troubíš, a když přitáhnou, nezatroubíš, toť by dobře zradou býti mohlo.“ I ssložil ho z toho ouřadu a učinil jiného hlásným. Ale Eilenšpigel již mezi pěšími na nepřátely táhnouti musil, což mu velmi protimyslné bylo, a byl by rád odtud přeč utekl, však žádným způsobem ujít nemohl, protož kdyžkoli oni na nepřátely ven táhli, tedy on sám sobě překážku činil a vždycky poslední byl. Když pak tažení vykonali a zase domův táhli, byl vždycky u brány první. I řekl k němu hrabě: „Kterak tomu rozuměti mám? Když na nepřátely ven z města táhnem, vždycky poslední býváš, a když zase domův, tu býváš u brány první?“ Odpověděl Eilenšpigel: „Nemáte se proto hněvati, nebo když vy a vaše dvořská čeládka a všickni [16v] jste jedli, tedy já na věži sedě, nehty lízati jsem musil, z čehož jsem velmi zemdlel, měl-

¹⁷⁸ jí] gi

li bych pak první proti nepřátelům býti, tedy bych sobě ten čas nahraditi musil, abych také u stolu první a od stolu poslední, abych tudy zase síly¹⁷⁹ nabyt, a tak prvním i posledním proti nepřátelům budu.“ Řekl k němu hrabě, aby to tak dlouho zachovával, jakž dlouho na věži seděl. Řekl mu Eilenšpigel, k čemu to právo má, to jemu lidé rádi berou. Odpověděl hrabě: „Nebudeš ty dlouho mým služebníkem.“ I dal mu odpuštění, čemuž Eilenšpigel byl velmi rád.

Historia XXIII.

Kterak Eilenšpigel koňovi svému zlaté podkovy dal přikovati

Takový kupec byl Eilenšpigel, že pověst jeho před mnohé pány přišla, o němž mluviti uměli. Knížatům se to dobře líbilo, kteřížto dávali mu šaty, koně, peníze i stravu. I přijel k králi denemarskému, ten prosil ho za nějaký slavný kus, aby ho dokázal, že kůň jeho chce dáti kovati nejlepšími podkovami. Otázal se krále Eilenšpigel: „Mám-li slovům tvým věřiti?“ Odpověděl král: „Věř, učiníš-li podlé [17r] slov mých.“ Tedy jel Eilenšpigel s koněm k zlatníku a dal kůň svůj zlatými podkovami kovati a stříbrnými hřebíky přibíjeti, s tím šel k králi a řekl, chtěl-li by mu podkovy zaplatiti. Odpověděl král, že chce, i rozkázal písař, aby mu to kování zaplatil. Písař pak domnívaje se, že by byl prostý a dvořský kovář, a Eilenšpigel vedl ho k zlatníku, kterýž chtěl za ty podkovy míti sto denemarských hřiven. Písař jemu zaplatiti nechtěl, ale šel k králi a to jemu oznámil. Král Eilenšpigle před sebe povolav, promluvil k němu řka: „Eilenšpigle, kterak tak drahé podkovy sobě dělati dáváš, kdybych já vseckny své koně tak kovati dáti měl, tudíž bych království své prodal[17v]ti musil, já jsem tak nemínil, aby ty koně zlatými podkovami sobě kovati dáti měl.“ Eilenšpigel řekl: „Milostivý králi, však ste řekli, že nejlepšími podkovami má se to státi¹⁸⁰ a já slovům vašim¹⁸¹ za dosti jsem chtěl učiniti.“ Dí jemu král: „Tys můj ze všech nejmilejší dvořan, že činíš, co já tobě rozkáži.“ I smál se a těch hřiven od těch podkov mu dal. Tehdy přišed Eilenšpigel, dal ty zlaté podkovy odtrhnouti a kůň svůj železnými ukovati, i zůstal při tom králi až do smrti jeho.

Historia XXIV.

Kterak Eilenšpigel polského krále, blázna hloupého, lotrovstvím převýšil

Za času vysoce urozeného knížete Kazimíra, krále polského, byl u něho nějaký kejklř, náramně divných kusů a šajdřství blázen, uměl také na housle housti. I přišel Eilenšpigel k králi polskému, kterýž o něm mnohé a divné řeči mluviti slýchal, z té příčiny byl mu milý host, i byl by ho dávno prvé rád viděl neb slyšel a na svého blázna byl také velmi laskav, i sešli se jednu chvíli Eilenšpigel s bláznem jeho spolu, tu se stalo to, což v přísloví jest: Dva [18r] blázni v jednom domu, řídko co dobrého učiní. Blázen králův Eilenšpigle nikoli trpět nechtěl a sám také se zahnatí nedal, čemuž král srozuměv, oba dva na palác k sobě přivesti rozkázal. I řekl král: „Nu, dobře, nechť jest tak, který z nich lepší bláznovství provede, jehož by druhý nedovedl, tomu dám nové šaty a dvaceti zlatých k tomu, a to se hned státi má.“ Ti dva strojili se k bláznění¹⁸² a mnoho šajdřství provodili, ukřivující tlam a divně mluvíce, což jeden přes druhého vymysleti mohl, a cožkoli Eilenšpigel činil, to blázen ten po něm také činil. Král se tomu smál, i vseckno rytířstvo jeho, a rozličné věci tu viděl. Eilenšpigel také na to myslil, řka sám sobě: „Dvacet zlatých a [18v] nové šaty jest dobrá věc vysloužiti, protož chci to učiniti, čehož bych sic nerád učinil.“ A viděl dobře, co král při tom myslil,

¹⁷⁹ síly] fyly

¹⁸⁰ státi] ftati

¹⁸¹ vašim] waffým

¹⁸² bláznění] bláznění

že tomu dobře zaplatí, který by z nich chválu obdržel. I šel Eilenšpigel na palác, a pozvívše zadku, velikou hromadu nasral, potom vzav lžici, hovno to na dvě polovice rozdělil, i zavolav blázna, řekl: „Hej, blázne, pod' sem¹⁸³ a učíš toto bláznovství také po mně, kteréž já teď' prvé učiním.“ Tedy vzav lžici a puol toho hovna na ní vloživ a sežral je, potom podal lžici tomu bláznu řka: „Ted' máš lžici, sněz také toho mého hovna druhou polovici a potom ty také hromadu naser a napoly rozděl, já také po tobě jísti budu.“ I řekl blázen králův: „Já nechci tak, nechť po tobě čert dělá, bych já, pokud živ, nah choditi měl. Ani po sobě, ani po tobě jísti nechci.“ Tak Eilenšpigel mistrovství v tom lotrování¹⁸⁴ obdržel a král dal mu šaty nové, k tomu dvacet zlatých. I jel dobrý Eilenšpigel pryč a chválu u krále získal.

Historia XXV.

Kterak Eilenšpigelovi knížetství luneburské zapovědino bylo

[19r] V knížetství luneburském u města Celle mnohé rozmanité lotrovství provodil, až kníže luneburské zemi svou mu zapověděl, a jestliže by v ní nalezen byl, aby ho popadli, potom voběsili. I umyslíl sobě Eilenšpigel, aby té krajiny nebyl prázen, když by mu cesta tudy byla, aby nicméně proto skrze tu krajinu jel aneb šel. Trefilo se pak jednoho času, že skrze Luneburg jeti chtěl, i potkalo ho kníže, a uzřev Eilenšpigel, že by kníže bylo, myslil sobě: „Jistě kníže jest, a budu-li utíkati, budou mne honiti a srazí mne doluov s koně a, přijeda kníže, s hněvem dá mne voběsiti na stromě.“ A tak vymyslíl sobě krátkou radu, ssedši [19v] s koně svého dolův, rozřezav mu půl břicha, střeva a droby z něho vyndal, a tak v něm stál. Když pak kníže s jízdnými svými k tomu místu přijel, když Eilenšpigel v břicho svého koně stál, řekl služebník: „Pohleďte pane, kterak Eilenšpigel v koňské kůži stojí.“ I jel kníže k němu a řekl: „A, ty tu, zdaliž nevíš, žeť jsem knížetství své zapověděl, a když tě v něm naleznu, že tě na stromě chci dáti voběsiti.“ Řekl mu Eilenšpigel: „O, milostivý pane a kníže, jáť naději mám, že mi při životu mém milost učiniti ráčíte, však jsem tak zle nečinil, což by voběšení hodné bylo.“ Dí jemu kníže: „Pod' sem ke mně a neprav žádné nevinu, copak tím míníš, že tak v koňské kůži stojíš?“ Eilenšpigel před něho přišel a odpověděl mu takto: „Milostivé a vysoce urozené kníže, nebezpečen jsem před Vaší Milostí¹⁸⁵ a náramně se bojím, slýchal jsem to, jak živ, že jeden každý v svých čtyřech kolích má pokoj míti.“ Tehdy kníže tomu se smál a řekl: „Chceš-li potom na budoucí čas mé krajiny prázen býti?“ Odpověděl Eilenšpigel: „Milostivý pane, jak se koliv Vaší knížecí Milostí¹⁸⁶ líbí.“ I jel kníže od něho a řekl mu: „Zůstaň tak, jakž jsi.“ Tehdy Eilenšpigel z té [20r] kuože rychle vyskočiv, k svému mrtvému koni takto řekl: „Bopomoží milý koni, že jsi mne od šibenice zprostil a k tomu jsi mi milostivého pána učinil. Nu, ležíš tu, lépeť jest, žeť tebe krkavci snědí, nežli by mne snísti měli.“ I šel odtud pěšky.

Historia XXVI.

Kterak Eilenšpigel od jednoho sedláka díl země koupil

Potom přišel Eilenšpigel zase do té země, i šel do jedné vsi u Celly a čekal, když by kníže zase do Celly jeti chtělo. Tehdy šel sedlák na pole a Eilenšpigel koně jiného s károu dostav, jel k tomu sedláku a ptal se ho, čím by to pole by[20v]lo. Řekl mu sedlák: „Jest mé dědičné.“ Dí jemu Eilenšpigel: „Coť mám dáti za plnou káru země z toho pole?“ Odpověděl sedlák: „Jeden šiliňk za to vezmu.“ I dal mu Eilenšpigel šiliňk, to jest dvanáct peněz, a nakladl

¹⁸³ *sem*] gfem

¹⁸⁴ *lotrování*] lotrowání

¹⁸⁵ *Milostí*] Milofti

¹⁸⁶ *Milostí*] Mifti

plnou káru té země a vlezl do ní, i jel tak před tvrzi u Celly před Eller. Když pak kníže přijel, hned o Eilenšpiglovi zvěděl, že by na káře v zemi až po ramena seděl. I řeklo kníže: „Eilenšpigle, jáť jsem tobě zemi svou zapověděl, když tě v ní najdu, že tě dám voběsiti.“ Odpověděl Eilenšpigel: „Milostivý kníže, já¹⁸⁷ nejsem v zemi vaší, ale sedím v zemi své vlastní, kterouž jsem od sedláka koupil, a ten mi pravil, že by ta byla dědičná jeho.“ Dí jemu kníže: „Sed' předce s svou zemí¹⁸⁸ z mé země a nevracuj se sem, jinakč dám tě s koněm i s károu¹⁸⁹ voběsiti.“ I vskočiv rychle Eilenšpigel na kůň, z země ven jel, káry pak té před tvrzí¹⁹⁰ státi nechal. A tak Eilenšpiglova země před mostem leží.

¹⁸⁷ *jáť* ga

¹⁸⁸ *zemf* Zemi

¹⁸⁹ *károu* Karau

¹⁹⁰ *tvrzif* Twrzy

Sepsání ctnostného života svatého poustevníka a opata Vendelína (úryvek)

Česko, Praha, Strahovská knihovna, signatura BY II 68; tisk: neznámý, Litoměřice 1753. Editoři: Miroslav Boček, Alena M. Černá.

[1] Sepsání ctnostného života svatého poustevníka a opata Vendelína, obzvláštního proti pádu dobytka, jakož i ve všech jiných potřebách mocného za nás před Bohem patrona, z německé v českou řeč přesazené¹⁹¹ a k většímu téhož velikého dívotvorce Páně uctění s obyčejnými hodinkami, jakož i s nábožnou písni, rozšířené od Emmanuele Františka Duchoslava Vendelína, sv. kanovníckého a vejhradního řádu premonstrátského královského kláštera Strahovského, jinak na hoře Sion kanovníka. S povolením¹⁹² duchovní vrchnosti. Léta Páně 1753.

[2] *Vitam sancti Vendelini abbatis cum litanii de eodem sancto ex Germanico in Bohemicum translata revidi, cum fundamento suo Germanico ex quo translata est ad amussim concordare, in annexisque nil ortho-doxae fidei contrarium, contineri inveni. Quare dignam censeo: ut in lucem publicam prodire possit. Litomericii 12. aprilis 1753. Carolus Franciscus Tima, assessor consistorialis.*

Imprimatur: Joannes Jos. Jarschel, vic. in spirit. gener. & officialis.

[3] Sepsání ctnostného života svatého Vendelína.

Svatý Vendelín, z královského rodu v škotské zemi okolo léta Páně 554. zplozen, byl v svých dětinských letech od svého pána otce Forcharda, škotského krále, a od své paní matky Ivelíny tehdejšímu bohobojnému biskupovi k vychování ve všem náboženství a dobrých mravích odevzdán. Skrz toho pobožného biskupa byl svatý Vendelín k takové[4]vej potupě světa a k žádosti nebeských věcí přiveden, že jest u sebe pevně ustanovil: Království, které jemu dědičně patřilo, opustiti a v pokorném obcování skrytě milému Bohu sloužiti. Odkudž, ze škotské země, tejně se odberouc, špatné poutnické šaty oblekl, mnoho svatých měst a míst navštívil. Pak okolo léta 574. do Říma přišel. Tam, když všechny kostely a svaté místa s největší pobožností uctil, ohlásil se u tehdejšího papeže Benedikta Prvního, a vyjevivše jemu svůj rod a mínění, žádal od něho dobrou radu a naučení. Papež jeho jednání a oumysl schválil, napomínal ho, aby v potupě světa a v službě boží pilně pokračoval. Pak ho svým papežským požehnáním propustil.

Ten věrný služebník boží a veliký potupník světa, putujíc z Říma do Ainsidlu, poroučel [5] se tam nejsvětější rodičce boží a, zas odtud na rozličná místa odejdouc, hledal pohodlné příležitosti, kde by poustevnický život vedsti mohl. A hle! Doprovázením božským přišel do pustého Vestriku (jenž tehdáž ta krajina samá pustina byla) a našel tam jeden vršek, který se mu obzvláštně dobře líbil. Na tom místě, kde nyní kaple sv. Vendelína stojí, udělal sobě jeskynku z stromových větví, noční ale lůžko své z křoví a ratolesti spůsobil, počnouc velmi tuhý kající život vesti. Jak ale dlouho zde bydlel, čím se živil a na jaký způsob Bohu sloužil, to jedině Bůh a nebesťane vědí. Po náhém¹⁹³ čase cítil v sobě žádost do starožitného a svatého města Trieru putovati a ty mnohonásobné veliké svátosti a svatých ostatky, které se tam spatřují, uctiti. Mezi tím, [6] když tam několik dní v městě i za městem od jednoho kostela k druhému putoval a svůj chléb dum od domu pro lásku boží žebřal, spatřil ho jeden bezbožný trierský zeman, který jej za žebráka a sprostého sedláckého chlapa máje,

¹⁹¹ *přesazené*] přefazene

¹⁹² *povolením*] Powolenj

¹⁹³ *ňákém*] náhém

pro jeho žebrání spurně ho vyplisnil, řka: „Ty jsi ještě silný chlap, můžeš se jinak živiti, a předce radči žebráš! Jestli žádné jiné služby nemáš, tehdy pas můj dobytek a zasluj si¹⁹⁴ svůj chléb.“ Pobožný Vendelín, myslíc sobě, že by mu ta pastuška služba k pravej potupě světa prospěla, přijmul tu tak špatnou službu a musil nejprv toho zemana¹⁹⁵ svíně pásiti. Když ale u těch nepokojných hovad žádného pokoje nenalezl a v svejch modlitbách velmi roztržitý býval, prosil svého pána, aby ho od toho svínečného pasení odtrhl a jemu raději pasení hovězího [7] dobytka svěřil. Zeman ten, milujíc svýho pastuchu pro jeho pobožnost a sprostnost, svolil jeho žádosti a ustanovil ho za svýho kravaře. Při tom hovězím dobytku, moha svatý Vendelín svou modlitbu lepeji vykonávati a svému Bohu pokojněji sloužiti, skrz znamenitý čas v tej povinnosti setrval. Dobrotivý Bůh taky tomu stádu pro jeho modlení požehnal a ten dobytek mnohém plodnější nežli prvé učinil. Zeman velice se tomu divil, ačkoliv nevěděl, že by mu to štěstí skrze nábožnost svýho pastuchy přicházelo, předce ho v obvláštní uctivosti měl. Po nějakém čase žádal svatý Vendelín to pasení hovězího dobytka odložití a dle obyčeje starých patriárchů ovce pásiti. Protož s povolením svýho zemana hleděl ovec se vši snážností, moha tak svému Bo[8]hu mnohém pilněji¹⁹⁶ sloužiti. Ne vzdycky na jednom místě ovce pasával, nýbrž jich mnohdykráté daleko hnával, aby bez jakékoliv roztržitosti svou pobožnost vykonati mohl, a ačkoliv svým stádem někdy velmi daleko se vzdálil, božským řízením předce vzdycky určitým časem domu se navrátil. Laskavý Bůh taky jeho ovčičkám obvláštně požehnával, chránil je od nemoci a divokých zvířát a nad přirozený obyčej plodnosti je obdařil. A protož on od svýho pána čím dýle, tím více milován, od služebníků ale a pacholků¹⁹⁷, kteří jemu tu přízeň zaviděli, velice nenáviděn byl. Odtudž z návodu satanáša mnohé nátisky jemu činili, rozličným způsobem jej haněli a hledali ho u pána v nenávisť uvedsti. Však ale služebník boží, Vendelín, dobře znamená, že se to z ponoukání [9] pekelného nepřítele děje a že by on ho od kajícího života odvedsti hledal, všechno to na sebe uvalené pohanění¹⁹⁸ s velikou trpělivostí snášel a tím horlivěji v svém bohabojném jednání pokračoval. Ano, když při stádě na poli byl, vzdy vroucnou žádost cítil v svej vyvoleněj jeskyni milému Ježíši se klaněti a jeho velebiti, nebo myslil, že by ten vršek, na kterým sobě někdy jeskynku a kapličku vystavěl, svatej hoře Olivetskěj podobný byl, v kterej on prvé smrtedlnou ouzkość Krista Pána rozjímati obyčej míval. Že se ale Bohu všemohoucímu tá jeho horlivost líbila, potvrdil to Bůh neslychaným zázrakem: Když jedenkrát svatý Vendelín silně přemejšlel své stádo opustiti a k svej poušti se odebrati, ejhle! Tu jest byl skrze všemohoucnost boží spolu [s] svýma [10] ovcemi do povětří vydvžen a za krátkou chvíli¹⁹⁹ v svej poušti tíše postaven. Nad tím tak patrným zázrakem tento nábožný pastýř nad míru se podivíc, kleče Pánu Bohu děkoval a věčím dílem ten den v svatej modlitbě strávil; u večer pak zase stejně [s] svým stádem do povětří pozdvžen a v krátkým čase (ačkoliv trierské město čtrnáct²⁰⁰ hodin tam odtud vzdáleno jest) před tímž městem postaven byl. Od toho času nápotom každého dne se to stávalo, a to v takovej tajnosti, že žádný člověk ten veliký zázrak neviděl, aniž se ho dověděti nemohl. A co víc! Na tom místě, kde se ovce pásly, žádné vody nebylo, pročez svatý Vendelín po vykonaněj k Bohu modlitbě svou pastýřskou hůl s velkou důvěrností do země vbodl a s božskou pomo[11]cí hojný pramen vyvedl. Ta studánka, aneb raději studnice, ještě nynějšího času nedaleko od města

¹⁹⁴ si] gfy¹⁹⁵ zemana] zemaňa¹⁹⁶ pilněji] pilněgč¹⁹⁷ pacholků] Pacholku¹⁹⁸ pohanění] Pohanenj¹⁹⁹ chvíli] Cchwjli²⁰⁰ čtrnáct] čtrnátč

Svatý Vendelín řečeného čtyrhranatě kamenem ohražená jest a nazývá se studnice svatého Vendelína, kterážto každoročně v křížovou ponděli při procesí od pána faráře posvěcená a skoro každodenně od mnohých za odvrácení všelikého lidem i hovadům škodlivého zlého navštivená bývá. Mímo toho u ty studnice, kdežto nyní kaple a poustevnický stánek stojí, svatý Vendelín zase svou hůl do země vstrčil, která rusti počala a v veliký habrový strom vzešla. Ten se vzdycky strom svatého Vendelína nazýval, dlouho stál a před málo létma teprva zešel. Aby pak ten veliký služebník boží své modlení a pobožné rozjímání tím lépeji vykonávati mohl, se[12]slal Bůh anjela, jenž by na místě jeho ovce pasl, a není pochybnosti, že svatý Vendelín toho spanilého anjela častějc očitě vidival a s ním oustně rozmlouval. Čte se taky v starožitných knížách, že se mu sám Kristus Pán zjevoval a k jeho největšímu potěšení s ním laskavě jednával. Jak dlouho ale to předivné zjevení trvalo, o tom se tam zmínka neděje, nýbrž jenom se vypisuje, na jaký způsob ten veliký zázrak konečně vyjeven byl, totižto: Pán jeho jedenkrát s jedním svým služebníkem v příčině jistého řízení do Štrasburku odjel a vraceje se oblíbil sobě cestu skrze tu pustinu, kde svatý Vendelín bez jeho vědomí ovce pásł. Když pak blízko k tomu místu přijel, uzřel své stádo před sebou a řekl k služebníkovi: „Mně se tento pastýř náš Vendelín bý[13]ti zdá, neb on mu velmi tuze podobný jest.“ Služebník odpověděl: „Kterak by sem náš Vendelín přijíti mohl? Poněvadž to velmi daleko od Trieru jest.“ Však když tam potom zeman dojel a svého pastýře poznal, velice se rozhněval, náramně ho klel a spolu řekl: „Bezbožný Vendelíne! Copak jsi blázen? Nebo jsi se dokona zstekl, že mi ovce tak daleko ženeš? Zdaliž okolo Trieru důstatečné paství není, že do této hrozné pustiny stádo zaháníš?“ Svatý Vendelín řekl: „Milý pane, nehněvejte se tak přilišně. Nebo já znamenám, že tato pastva lépe ovčím k duhu jde nežli okolo Trieru.“ „Což se nemám hněvati“ (dí zeman), „když jsem sobě mnoho hosti pozval a k večeru jednoho skopce zabiti musím?“ „Nestarejte se,“ odpověděl svatý Vendelín, „pro to, můj pane. Neb já chci časně s stá[14]dem doma býti.“ Řekl zeman: „Kterak chceš dřív noci doma býti, kdežto já na koní sotva tam dostíhnu?“ Protož plný hněvu odjel a celou cestu pořád na svého pastýře se durdil a broukal, ano tím čerstvěji taky jel, aby se o jiné maso pro své hosti obstarati mohl. Nyní slýš zázrak, který se zde přihodil. Když on do svého dvora vjížděl, tuť taky svatý Vendelín již s jeho stádem byl a právě ovce do ovčina vháněl. Nad tím se ten zeman tak nesmírně ulekl, že to sotva věřiti mohl, co očima svýma viděl. On to za veliký zázrak a svého pastýře za svatého muže držel. Protož ihned pokorně k nohám jeho padnouc, skroušeně k němu řekl: „Odpustiž mi, můj milý Vendelíne, ty hanlivý slova, který jsem proti tobě z úst mých vypustil, a pověz mi, kdo jsi ty? Nebo já vidím, [15] že jsi muž svatý a že Bůh veliké dívy s tebou a skrz tebe působí.“ Ten pokorný služebník boží svému pánu k nohám padl a co nejpokorněji řekl: „Prosím vás, pane můj, vstaňte a žádné cti mně neprokazujte, nebo já žádný svatý muž nejsem, nýbrž bídný člověk, sprostý pastýř a sedlský pacholek.“ Zeman vstal a řekl: „To já tobě věřiti nemohu, ale držím tě za velikého služebníka božího. Budiž ale ty kdokoliv jseš, já tobě budoucně můj dobytek pásti nepřipustím, nebo bych se slušně báti musel, že by mne Bůh těšce trestal, kdybych jeho věrnému služebníkovi můj dobytek pásti nechal. Pověz mi jenom, co ode mě²⁰¹ žádáš, já chci tobě ve všem zadost²⁰² učiniti.“ Svatý Vendelín odpověděl: „To jediné od vás, můj pane, žádám, aby jste od vašeho bezbožného obchodu odstoupili a ná[16]potom pobožný život vedli, aby hněv boží nenadále na vás se neugalil a vás pro vaše loupežnictví a nespravedlnost do ohně věčného neuvrhl.“

Tu jest ten slouha boží tak mnoho do svědomí mluvití a tomu nešlechtnému zemanu tak dutklivě domlouvati uměl, že on se nad tím přiliš tuze ulekl, svých těžkých hříchů želel

²⁰¹ mě] mně

²⁰² zadosť] Žádost

a tomu služebníkoví božímu náležité polepšení přislíbil. On mu taky chtěl mnoho peněz jakožto almužnu dáti, muž však boží nic více přijmouti nechtěl, nežli co jemu za svou zaslouženou mzdu patřilo, kterouž hned mezi chudé rozdal a v nejtuzší chudobě k své předešléj poušti pospíšil. V klášteře Tholay řečeném, řádu svatýho Benedikta, dvě hodiny od své jeskyně vzdáleném, dal se léta 590. za poustevníka oblecti. Odtud se do své [17] jeskyně navrátil, počal tam zas nad míru tuhý život vedsti. Lesní byliny pokrm, studená voda jeho nápoj byl. Na tvrdej zemi líhal, v modlitbách až do spozdilé noci trval, zimního času tuhou zimu snášel a ne jenom v neděli a ve svátek, ale i v všední dni do Tholaye na mši svatou chodíval.

Příliš mnohé a těžké přenasledování musil od ďábla trpěti, nebo on mu na mysl uváděl, kterak by jeho pán otec a paní máteř pro něho truchlili, na všech místech hledati ho dali a žalosti skoro omdlevali. To mu šatan tak patrně představoval, jak by to viděl a slyšel, z čehož ovšem srdečnou²⁰³ bolest cítil. Myslil ho sice tudy pokušitel z pouště do jeho království přivábíti, bohabojný Vendelín ale s boží pomocí to tak těžké a dlouho trvajících pokušení vše[18]cko přemohl. Mímo toho taky šatan tak silně a s nečistými myšlinkami na něj dorážel, že tento čistý poustevník nejináč, nežli nahého sebe do trní vhodíc a tam až do hojného krve vylítí²⁰⁴ se válíc, mohl se mu ubrániti. Jednoho času ďábel se mu zjevil v způsobu hrozného draka a tak tuze ho přestrašil, že se domíval již v jeho požiradle býti. On ale k Bohu za pomoc volaje, znamením svatého kříže k hanebnému utíkání ho přinutil.

Nápotom, chtěc všemohoucí Bůh svého pokorného služebníka světu známého učiniti a jeho mnohými zázraky ozdobiti, stalo se, že když jedenkrát mezi dobytek morové nakažení přišlo, okolní sedláci k tomu svatému poustevníkoví své outočiště vzali a skrze své snázné prošení tak ho pohnuli, že s nimi až k [19] jejich vesnicím došel a za nemocný dobytek se modlíc, jej skrze znamení svatého kříže uzdravil. Skrz ten zázrak bylo jeho jméno v celém Vestriku oznámeno a takovou důvěrnost k němu u všech lidí způsobilo, že kdo jen nějakou nemocnou ovci neb hovado měl, takové k jeho jeskynce vedl a vzdy zase zdravé domu přihnál.

Toho času umřel duchovní správce neb prelát kláštera Tholay řečeného, a nemohouce se řeholníci v volení nového preláta sjednotiti, po horlivém Duchu svatého vyzvání slyšeli nebeský hlas řkouci: „Vyvolte Vendelína, pastýře ovci, za svého opata!“ Tím hlasem jsouce pohnuti, jednomyslně k jeho poušti se odebrali, jej za svého preláta nazvali a kleče ho prosili, aby jejich otcem a vrchním pastýřem duchovním byl. [20] Ten pokorný muž na všechn způsob odporoval, řka, že on k takovému ouřadu dokona neschopný jest a lepeji pasení ovec nežli řízení duchovních věcí rozumí. Po dlouhém odporování pravili duchovní otcové: „Věř, ó, služebníče boží, že my ne z lidského, ale z božského nařízení sem přicházíme a tebe za svého otce hledáme. Nebo když jsme Ducha svatého vzývali²⁰⁵, koho bychom vyvoliti měli, slyšeli jsme nebeský hlas řkouci: „Vyvolte Vendelína, pastýře ovci, za svého opata.“ Jestli tehdy ty náležitým služebníkem božím chceš býti, tak jeho božskej vůli nebudeš odporovati.“

Na takový způsob sv. Vendelín božskému povolání se poddal, to důstojenství na sebe pokorně přijal, následovně k trierskému arcibiskupovi pro potvrzení svého volení poslal. Sva[21]tý Severin byl tehdejšího času v Trieru arcibiskupem, který mnoho dobrého a chválibného o svatým Vendelínu slyšel a jej od samého papeže sobě poručného měl. Pročež on se nad jeho vyvolením radujíc, sám osobně do kláštera tholayského přišel a léta

²⁰³ *srdečnou*] frdečnan

²⁰⁴ *vylítí*] wyljti

²⁰⁵ *vzývali*] zwýwali

Páně 597. za opata ho posvětil. Tehdáž oba ti svatí nové přátelstvo²⁰⁶ mezi sebou učinili a po všechny dny svého živobytí věrní přátelé jsou zustali.

²⁰⁶ *přátelstvo*] Prátelſtwo

Mistr Albrecht: Lekařství konská jistá a dokonale skušená (úryvek)

2. polovina 16. století

Česko, Praha, Strahovská knihovna, signatura AC VI 81; tisk: Karel Jauernich, Praha 1760 (?). Editor: Alena M. Černá.

[124r] Roupy aneb červy v žaludku neb v bříše hojiti, což²⁰⁷ po tom poznáš, když se kůň válí

Vezmi ocet²⁰⁸ a vaječné škořepiny, pejř suchý aneb vařený a rez od železa, stlučiž to dobře v hromadu, učiň vlažno a vlej koni v hrdlo.

Červivého koně zhojiti

Vezmi půl libry²⁰⁹ oleje, zvař jej v pánvi, přidej bedrníku a rtuti k tomu a nechej, ať ustydne, potom vlož koni v chřípi, a budeť zdrav, aneboť padne v půl létě.

Maso odsedlé od kopyta koni zhojiti

Vyber mu tu ránu řezákem a obnov ji do živého, vostříhej srsti okolo rány, ať do ni nelezou, vezmi nové vejce a vápno nehašené a soli za jedno, směš to spolu, polož na tu ránu s lněnicemi a nech do třetího dne, a zhojíť se. Potom pomazuj mastným, a nepůjdeť mu obruč na kopyto.

Kopyto oddávené zhojiti

Odejmi podkovu koni a polož na to oddávení koudele s bílkem vaječným, **[124v]** potom když mu hnůj půjde, vytlač jej z rány, a jakž se mu noha rozsedne, vložij na to teplé psí lejno, a tím se zhojí.

Kopyta plná naplniti

Kaž je na kování vystrouhati podlé střely k patě, ale čela nedej strouhati, a maž mu je špikem, ať mu roh předce jde.

Odraženého koně hojiti

Vezmi ze dna kopyto a učiň mast, vezma žejdlík kolomasti nemaštěné a dva žejdlíky smetany mladé, vař to dobře dlouho spolu a nedej kypěti, bude z toho mast, i nabíhej koni tou mastí, a vyrostěť mu podšev vyšší než druhé nohy, nabíjejž mu za tejden neb za dvě neděle, potom kaž mu vybrati, cožť se zdá, a vyjdeť tudy oddavenina, a dokudž by nevyšla, vždy tak čiň, jak se tuto píše, a budeť zdrav.

Kůň když se odrazí aneb že mu kopyto v hromadu jde a obměkčuje

Vezmi suchou řípu a vař ji v vodě, potom skrájej drobně a omašť ji dobře sádlem, vstav koňskou [nohu]v tu řípu a nech tak do třetího dne.

[125r] Kopyto když se koni sejde

Vezmi jarý med, jelení lůj a z volového hnátu mozek, to vše spolu vař v pánvi a maž tím ráno a u večer.

²⁰⁷ což] coz

²⁰⁸ ocet] cet

²⁰⁹ libry] libry

O podzubcích

Rozkaž mu je dobře vybrati a vystrouhati, potom mu škvař cukrem, pakli nemáš cukru, tehdy spust medu s starým sádlem a napust mu toho medu a nech tak státi až do třetího dne, pakli jest velký, čiň mu to více, a tak mu spomuzeš.

Který kůň odloupá aneb že mu nohy prší

Maž mu nepravým máslem hned, i podmáslí vezma, a tak mu brzo roh vyroste, ta věc je zkušená.

Roh prchlý koni zhojiti

Lněné semeno stluč dobře v mořdýři²¹⁰ a prosej skrze sítko, potom vezmi kozlový lůj, med dobrý a staré pivo, vař to spolu, a když zvířat bude, vezmi to símě stlučené, vsypíš je do toho a míchej, jako by kaši zavařovati měl, a když zhustne, odejmi, i učiň koni ustavení nevelmi horké a nech do [125v] třetího dne, potom čtvrtý den sejmi koni z nohy a nech tak do týhodne, avšak kopyto vždy mu tím stavením nabíjej. V týmdni²¹¹ učiň opět ustavení jako prve, a tak čiň, dokudž potřeba káže, však pomni každý den roh mu natírati a nabíjeti.

Kopyto rozsedlé zhojiti

Zatni koni přes tu rosedlinu dlátem ouzkým až do srsti, kde se kopyto s masem schází; pakli se mu²¹² rozsedne, zatni potud, pokudž se jest rozsedlo, a přilož na to z nového vejce bílek s bílou moukou, nech tak za noc a za den, a odtud se zavalí²¹³, i půjde celý roh dolu, až i vyjde do konce.

Roh když jde v hromadu

Zetři lučnou pokrutu dobře a rozpust ji bílým pívem a zkvas, ať kyše jako těsto za tři aneb čtyry dni. Potom opět přileje bílého píva, vař to spolu, přičině k tomu starého sádla, medu a jeleního loje aneb kozlového, udělej koni botku a vstav mu do toho rohu, i nechejž tak až do třetího dne, potom učin tak opět, jestliže jest potřeba.

K témuž

Zkopej koni stání před předníma noha[126r]mi, nalí v to hnoje z louže vody a naměť do toho dolu kravských a svinských lejn, aby toho více bylo než prsti, stavěj kůň v tom ve dne, a na noc ho vyved' na čisté stání, a překovávej ho tím častěji; když jej kuješ, vyber mu roh tím hloubě z nohy z té strany a kaž potrhout patu, což pak v rohu jest, toho kaž tak nechati, ale toliko ať povytočí rohu z té strany, nech u vozubu dobře vyššího na té straně, a podkovu kaž v nohu vsaditi tak, aby mohl mezi střelou a nohou prst vsaditi.

Odraženého koně, když mu podšev odevstane a noha podejde, zhojiti

Vyber mu to všecko, pokudž jest odevstalo, až do živého, potom s octem a s solí²¹⁴ vymej, nech, ať uschne, i vezmi tři loty krunšpátu a půl žejdlíku medu aneb méně²¹⁵, zejtra krunšpát,

²¹⁰ *mořdýři*] Mořdýřj

²¹¹ *týmdni*] tmý dni

²¹² *mu*] mně

²¹³ *zavalí*] zawali

²¹⁴ *solí*] Soly

²¹⁵ *méně*] meně

vař to dlouho, až bude husto, potom přilí málo octa a opět vař, když se zhustne²¹⁶, udělejž z toho flastr na sukno a přilož na místo vyčistěné a oddávené²¹⁷, a nech tak do třetího dne, a bude-li potřebí, učin to po druhé i potřetí. A tím koni podešev zase uděláš pevný, žeť nebude na [126v] tvrdé stromliti; nemáš-li pak krunšpátu, tehdy vezmi místo něho střídu z řezného chléba.

Proti nové střele

Přikládej koni nové vejce s lněnicemi, a když mu vyčistíš, zasypej kamencem. Jinák, přikládej med s lněnicemi, a když se vyčistí, vezmi vostružkův měděnných, kterýž pilníkem nastrouhají, směš to s čistou hlínou a přikládej koni.

Žlavy koni zhojiti, tak, že by mu žíla pod břichem otekla

Vezmi semenec, psí²¹⁸ krev a zetři to spolu, nalož mu na to místo a přivaž, ať neodpadne, a zhojíš ho.

Vodu který kůň zadrží

Vezmi atrament, stluč jej na prach, přičině k tomu starého sádla, vstrčíž mu to v zadek a drž mu chrípě, až bude prskáti. Pakli mu tím nespomůžeš, pouštěj mu krev ze všech noh, upotě jej dobře.

Jinák, vezmi jelení roh, kterého mezi matkami božíma zabijejí, nastrož ho pilníkem, a slepičí vejce, dej koni píti s vodou, a musíť pustiti, až krvi pujde. Jinák, kus [127r] mejdla, kus slanin, a stlukouc to spolu, vstrčíž koni v zadek.

Štikavici koni zhojiti

Vezmi lot bobku a číši vína neb piva, nasyp mu toho bobkového prachu a nechtěj, až vlašno bude, povlí koni na hrdlo.

Diví maso sehnati

Nasyp krunšpátu na to maso a vymej prve tu ránu octem aneb vínem.

Prostřeleného koně zhojiti, kterémuž šípu dobýti nemohou

Vezmi zaječí sádlo a stluč je starým sádlem, namaž toho koně ránu, a tak mu ten šíp²¹⁹ vyjde.

Vnavou kost sehnati

Prořež²²⁰ mu kůži horkým železem a hned tu měj pohotově horký chleb, a vlož na to, nechejž tak tři dni. Potom vezmi staré sádlo a list jesenový²²¹, stluč to spolu a nalož na to místo, zhojíš jej brzo.

Živý vlas koni umořiti

Vezmi hořec a zájemné koření, ty vař u vodě, a vomoče roušku v tom, přikládej často vlašně, a mineť ho, potomně zasyp mu prachem truhlářským.

²¹⁶ *zhustne*] zhuftné

²¹⁷ *oddyvené*] oddywene

²¹⁸ *psí*] Pfy

²¹⁹ *šíp*] Sfy

²²⁰ *Prořež*] Pročež

²²¹ *jesenový*] Gesfenowi

[127v] Dejchavičného koně zhojiti

Spal ježka v novém hrnci vcele²²² až na prach a dávejž ten prach koni s octem, leje mu to spolu v hrdlo. Jinák, vrhni mu rtuť živou v hrdlo, ať ho proběhne.

Jinák, vezmi hořec, skrájej jej drobně a vař s vínem, ať nekypí, potom napájej koně dva neb tři dni, scedě na čistotu, dej mu píti, jed' na něm, ať se z něho pustí.

Proti rozličným nemocem konským

Navař jarého žita, ať rozevře, a vlož do něho slanin neb nětco mastného, ať jest dobře mastné, potom vystudě to, dej koni jísti.

Který kůň jest dušný, pouštěj mu krev z šije třikrát do roka.

Kterému koni teče hříběcí nohami

Nedej s nim do vody jezdit, dokudž mu strup nespadne; než který má nohy naběhlé neosuté, s tím kaž do vody často jeti, a tím mu nohy splasknou.

Kůň, který nechce jísti a nemá břicha

Dávej mu sekanin z sena, smáčeje a mastě votrubu, když se ječmen nabotná, dej jej přes devět dní²²³ a nocí²²⁴ jísti, a ne[128r]dej mu píti po ty všeckni dni, i budeť mítí břicho.

Který kůň nechce tlustý býti

Vezmi řepiček, a někteří mu říkají starček, vař jej u vodě, a vystudě dej koni za čtyry aneb pět dní²²⁵ píti, ať nic jiného nepije než tu samou vodu, však mu ji prve proced' skrze šat.

Který kůň kašle tak, že by mu se boky nadejmaly

Vezmi kopec mravencový s mravenci, vař u vodě dobře, a uvaře proced' skrze šat, dávej koni píti, nebude-li chtít, musíš mu v hrdlo naliti.

Proti kašli

Zsekej jiví s listem do ovsa aneb křen aneb čekanku neb hlínu čistou, osole trochu, kaž jej za nístěj vrci, ať dobře vyhoří pod zátopem. Jinák, vezmi dvě aneb tři vejce slepičí syrové, vlož je u vocet litý, a nech v něm za tři dni, až svrchní škořepina sejde, zdvíhna koni hlavu, roztáhni mu čelisti a nalí mu v hrdlo těch vajec, ihned z něho ten duch půjde. Jinák, staré [128v] zmíchej s ovsem, s solí²²⁶ spolu, to vše potřikrát daje mu, bude velmi židiti, a jestli mu to nespomůže, odkud' ho. Jinák, vezmi staré slaniny s koží, navaž mu na udidlo koží k zubům, když to učiníš, pojma ho v uzdu, uvaž ho hubou vysoko, ať žuje slániny v udidlách, a když bude tak slanin požívati, potom přes den bude z sebe šlince vozhrové metati a bude zdráv, a potom nic mu nepouštěj, neb by spíše měl dejchavici. Také nezmeškávej ho při kašli, neb se druhý přetrhne kašlem.

Kejchavici zhojiti

Vezmi jaré žita, vař je dobře, potom oced', a což vody zustane, dej koni píti, i bude zdráv. Pakli mu to nespomůže, tehdy po týmdni vezmi v apatece, ještě slově fenum grekum,

²²² vcele] w celé

²²³ dní] Dni

²²⁴ nocí] Nocy

²²⁵ dní] dni

²²⁶ solí] Soly

a podobné jest k drobné vikvi, to moč s vínem, dobře aby měké bylo, a koni hladovitému dávej s ovsem po dva dni jísti, a dej mu prvé i potom jaré žita. Pakli mu to nespomůže, dej mu semence s mísu, a hned rozkaž na něm na půl míle klusati, a potom nech ho státi. Jinák, síry roubiček vezma, stluč ji dobře, i dávej koni s čistým ovsem, však nenapájej ho za tři [129r] dni, a sena ani slámy nedávej mu nic, než ať jest pod nim dobře umeteno. A když by jej chtěl napojiti, tehdy proced' vodu skrze seno a dej mu píti, ale nemnoho; a tak učiň ta lekařství po tři neb čtyry dni, ať sena ani slámy nejí. Jinák, nakrájej hořce drobně, aneb zetři půl pinty vína, a vezmi čtvrtou částku soli, což horce vzal, a to směs spolu a vař, nedaje kypěti, a ať polovíci uvře, vylej koni v hrdlo, a to učiň po šestkrát na každý den. Jinák, vezmi ouho neveliký, povrha kůň, pustiž mu jej v hrdlo, ať skrze něj projde, pakli ten neprojde, tehdy pust druhý i třetí, a bude zdrav.

V kterým koni se nemoc tluče a nechce z něho ven

Učiň louch a vezmi kvasnice, směsiž to spolu, a dávej koni píti po tři dni, nebude-li chtíti, nedávej mu nic jiného, potom musí píti. Jinák, dávej koni chmeliny, ty, kteréž ostávají, když pivo vaří, to mu pomocno bude.

Rozličné nemoci když kůň má, a nemůže ho žádná věc proskočiti

Vezmi ševcovské černidlo a benát[129v]ského mejdla nakrájej do něho, rozmíchej to dobře a vlej koni v hrdlo. Jinák, vezmi sádlo, nařež do něho benátského mejdla a klad koni do hrdla, ať požírá, jestliže by nechtěl, uvaž mu hlavu na horu v lisicích a musí požírat, a tak jej proskočí.

Lokty koňské napraviti

Kaž mu zatíti prsi, kdež by otoka nebylo, a tu krev směs s popelem a koně tou krví maž, potom mu pohol, pomaže na to vaječným bílkem, a zavaž. Jestliže by mu otok nechtěl sjíti, vezmi anýz a routu a dobré seno, to spolu stluč, a tím mu maž, viděl-li by, že by mu plece schlo, prořež mu to místo a vezmi kopřivný kořen, učiň z něho kroužek, jakž rána veliká, potom ho obmej, a v starém sádle omoče, vlož do rány, zastehna mu to, on se potom vyhojí a bude zdrav. Jinák, vezmi lisku suchou, a tři koni loket, až horký bude, a to často; tím mu také mužeš pomoci, že se zhojí.

Hříva když koni neleží

Zmačkej jíkry štíci dobře, maž koni tím hřívou, a češ ho tím častěji, ulehne mu, jak sám budeš chtíti.

[130r] Ochváceného koně zhojiti

Vezmi staré podešvy, kuří trus a semenec, vezmi pak na pánvici uhlí živého, zkrájej podešvi, obviň koni pytlem hlavu přes hubu dolu, i vlož to všecko na uhlí, ať mu se pod chřípemi kouří, a dejm ať mu v chřípě jde, až mu z nich voda teče, a uhlí uhašovati bude, však ty je obživuj dýmaje a koni hlavu sniž, to učiň podvokrát aneb potřikrát. Jinák, stluč tři cibule a půl pinty vína, rozmíchajíc dobře spolu, vlej koni v hrdlo a nepouštěj ho, až všecko pozře, potom jej proced'. Jinák, vezmi uzdu z koně a provleč udidlo skrz lejno člověčí, vstrč koni v hrdlo, ihned zatkej mu hrdlo aneb chřípí, až by i prskal. Aneb obvaž udidla s horkým lejnem člověčím, obale v roušku, strč mu to²²⁷ v hrdlo, přiváže jej dobře vysoko, tak, aby kůň to všeckno lejno vyssál, a nech ho státi na tvrdém místě, ať by mohl lehnouti.

²²⁷ to] ro

Proti ochvácení od prachu, když mu žlabu nevymetají

Pouštěj mu ze všech noh nad brada[130v]vici²²⁸ z těch žil, ale na zadních nohách na stehně v rozkrocích.

Který kůň má speklou krev

Měděných okují dobuda, zetři je drobně, zasypej mu ránu, jestli malá, učiň mu větší, co by neokrvavil, tím ho umoříš; vem topenici s solí²²⁹, ať mu se nesmradí, a to učiň přes den několikrát. Aneb bílé těsto zmíchej s bílkem v hromadu a nalož na to, i nechejž toho uvázání do třetího dne.

Zápary který kůň má

Rozřež mu kůži na kříž a namaž mu na to platného balsamu a nech tak do třetího dne, i zhojí se.

Haglauf který kůň má, od něhož se mu vlasy nad kopytem zdrastí

Vezmi čisté kadidlo a rozřež to místo na dva prsty z šíří, stluč to v horké²³⁰ medenici a nalož mu za horka²³¹; potom po tři dni sejmi, a vezmi votraby bělné a síly rovné a octa nejlepššího, směsíž to v hromadu a tři mu tím často.

Proti štekavce koňské

Vezmi bobku jeden lot, číši vína, zetři ten bobek, vsyp do vína, nech, ať vla[131r]žno bude, vlejž to koni v hrdlo. Ale dobří mistři chtějí tomu, aby bylo to cezeno skrze bílou rouchu, aby na ni prach zůstal.

Vody který kůň nemuž pouštěti, že se v něm staví

Zmíchej benátské mejdlo ševcovským černidlem, dej koni píti a kaž jej zahříti, ať s ním harcuje. Jinák, vezmi atrament, stluč jej na prach, přidejž k tomu kus sádla a vstrč mu do zadek; potom vezma žernovky rakové a z hlav kaprových, stluč to na prach, a dej mu to v hrdlo s teplou vodou.

Koně starého opravití

Pouštěj mu ze čtvrnice prsí s obou žíl a z těch zadních obou žíl na nohách, kteréž jsou koni v nohu, a jsou nejtlustší, ješto se jiné žíly k ním scházejí, kaž jej prve zahříti, ať naběhnou, a potom kaž na něm jeti do vody, ať zatone to místo, kdež si mu zařal, až mu krev u vodě stane, tím mu pomůžeš, že déle potrvá.

Kůň, který sliní pro bolest

Vezmi ty jeho pěnky a maž mu jazyk i dásně, natřas solí²³² s krunšpátem.

²²⁸ *bradavicí*] Bradawicy

²²⁹ *solí*] Soly

²³⁰ *horké*] hořké

²³¹ *horka*] hořka

²³² *solí*] foly

Pranostika nová (úryvek)

Česko, Praha, Strahovská knihovna, signatura AC VI 81; tisk: Karel Jauernich, Praha 1760–1766. Editor: Pavlína Zápotocká.

[69r] Předmluva.

Mnozí jsou tak tvrdé mysle a zatvrdilého předsevzetí²³³, domnívajíce se a pravíc, že člověk, kterýž by moudrý slouti a býti chtěl, nic lehkého a posměšného v sluch svůj a v usta svá vzíti²³⁴ by neměl, příčinu tu kladouce, že by takové směšné řeči²³⁵, vtip lidský a myšlení vysoká kazily a na překážku²³⁶ byly. Tomu odporen jsouc, pravím²³⁷, že vtip lidský časem svým²³⁸ má z velikého²³⁹ myšlení a usilování vyňat býti a kratochvílným rozmlouváním se posilniti, aby tím snažěji mohl veliká [69v] myšlení konati. Rovněž jako tělo snem, tak vtip kratochvílí se posilňuje. Protož jest Cicero, ten znamenitý mudřec, jemužto v řeči rovný není v jazyku latinském, když mnohými odpory v přech soudných utrápen byl, ihned odtud mezi poéty, totiž skladateli kunstovných veršův²⁴⁰ sebral, jich²⁴¹ poslouchal, sám²⁴² také jejich skládání kratochvílná čítal²⁴³, tak tesklivosti vtipu svého ušel, jakožto o sobě vyznává²⁴⁴ v řeči té, kterouž jest v Římě učinil za Archia poety. Nýbrž²⁴⁵ Ezopus, ten vyvýšený mudřec, v svých knihách všecku moudrost básněmi kratochvílnými jest zastínil, jakož se čte u vejkladu jeho básní²⁴⁶. Ano i moudrý Šalomoun dí, že duch truchlivý vysušuje kosti a všecky věci časné za marné klade²⁴⁷, samou veselost vyvý[70r]šuje. Protož sluší člověku časem veselu býti a kunštovnými řečmi se obveseliti, kterýchžto řečí²⁴⁸ tato pranostika tobě dosti dá, kterážto nemaje obzvláštního roku jména²⁴⁹, ale na nynější rok i na budoucí léta se vstahuje.

[70v] Nejprve o páních roku.

Jakož jest obyčej jednoho každého hvězdáře nejprve položití a lidem oznámiti planéty roku, protož abyste věděli, že toho roku panovati bude planéta, jenž slove *Potentia*, a účastník její *Fortuna*. Komuž ty planéty panují, všecko dobré jim znamenává. Také druhé dvě planéty se ukazují, jedna slove *Paupertas* a druhá *Miseria*, a ty budou druhým planétám poddané a za nic nestanou, aniž jim co vzláště dobrého svědčí, než bídu, nouzi a psotu ukazují. A protož vědouce [71r] to, táhněte se raději k prvním planétám nežli k posledním.

O lidech učených.

Doktoři, mistři i jiní lékaři tohoto roku nebudou uhlí²⁵⁰ pálení ani kamení lámati, ale budou raději v apatekách sedati, lidským nemocem se radovati, ač nevím, budou-li moci koho

²³³ předsevzetí] Předfewzeti

²³⁴ vzíti] wzyti

²³⁵ řeči] Reči

²³⁶ překážku] překažku

²³⁷ pravím] prwnjm

²³⁸ svým] fwym

²³⁹ velikého] welikeho

²⁴⁰ veršův] Werffuv

²⁴¹ jich] gjch

²⁴² sám] fam

²⁴³ čítal] čital

²⁴⁴ vyznává] wyznawa

²⁴⁵ Nýbrž] Nybrž

²⁴⁶ básní] Báfni

²⁴⁷ klade] hlade

²⁴⁸ řeči] Rečj

²⁴⁹ jména] Gmena

²⁵⁰ uhlí] Uhli

zhojiti. Ale budou dobré letkvaře požívati, s kupci v sklepích i v světnicích budou rádi²⁵¹ kvasiti a ženám²⁵² jich frejovati a na službu hleděti²⁵³. Bakaláři²⁵⁴ a studentí tohoto roku příliš těžce nebudou dělati, leč krásným děvečkám frejovati a budou rádi²⁵⁵ do koleje choditi; tu, kdež jsou doktoři a mistři v bílých birtách a v dlouhých reverendách rozličných barev chodívají.

[71v] O stavu světském.

Stav světský, císař, králové, knížata, hrabata a pání etc. tohoto roku, vedle svrchu psaných²⁵⁶ planět, dobře se míti budou, zvláště²⁵⁷ komuž ty planěty panují. Znamenává jim bohatství, mocnost, ve všem prospěch, a tak leto i zimu šťastnou a prospěšnou míti budou.

Stav rytířský a vládycký²⁵⁸ tohoto roku nebudou se v letě na saňkách voziti, ani do pustých rybníků bez vody ryb nasazovati, ale budou radče pannám a paním frejovati, ale nevím, jak je budou milovati. Budou rádi²⁵⁹ po všelijakých myslivostech jezdit. Take letos, kdo nemá²⁶⁰ lahodného vína, může²⁶¹ se i kyselého napíti. Také tohoto roku [72r] budou rádi hráti, kláti, honiti, šermovati i všecky rytířské²⁶² kusy provozovati, na koních běhati i z nich²⁶³ padati, vejskati, mnoho pannám i paním slibovati, ale však málo²⁶⁴ plniti. Také opíjení, lání²⁶⁵ mezi nimi mnohé budou a o pohlavek aneb o kordovou ránu mezi nimi nic nebude.

O lidech kupeckých.

Kupci a kramáři i všelijací prodáváci tohoto roku budou lidí svou koupí²⁶⁶ šiditi, někdy zlé²⁶⁷ za dobré prodávati²⁶⁸, přísahati, za dobré slibovati a v čemkoliv jeden druhého²⁶⁹ budou moci podvésti a oklamati, pilnosti své²⁷⁰ v tom hleděti budou neopouštěti. A tak léto všickni kupci budou radči pěkné děvečky nežli škaredé²⁷¹ ženy sobě za manželky pojímati. A když [72v] oni po svém kupectví pojedou, může²⁷² toho roku každý²⁷³ jejich²⁷⁴ ženám na službu hleděti.

²⁵¹ *rádi*] radi

²⁵² *ženám*] Ženam

²⁵³ *hleděti*] hleděti

²⁵⁴ *Bakaláři*] Bakalaři

²⁵⁵ *rádi*] rád

²⁵⁶ *psaných*] fpaných

²⁵⁷ *zvláště*] zwlaště

²⁵⁸ *vládycký*] Wladyký

²⁵⁹ *rádi*] rad

²⁶⁰ *nemá*] nema

²⁶¹ *může*] muže

²⁶² *rytířské*] Rytířke

²⁶³ *nich*] njch

²⁶⁴ *málo*] malo

²⁶⁵ *lání*] Lanj

²⁶⁶ *koupí*] kaupy

²⁶⁷ *zle*] zle

²⁶⁸ *prodávati*] prodawati

²⁶⁹ *druhého*] druhého

²⁷⁰ *své*] fwá

²⁷¹ *škaredé*] fškarede

²⁷² *může*] muže

²⁷³ *každý*] každy

²⁷⁴ *jejich*] gegjch

O lidu obecném.

Lid²⁷⁵ obecní, řemeslníci, sedláci²⁷⁶ i jiní robitní a pracovití vedle vyznamenání²⁷⁷ jejich²⁷⁸ planét tohoto roku budou těžce dělati, pánům svým (ač neradí²⁷⁹) musí²⁸⁰ jim ouroky dávat²⁸¹, avšak budou radče na peřinách²⁸² než²⁸³ na hrachovinách líhati. Take mají odpustky, který nebude míti vína neb piva, aby se vody napil a to jedl, co mu jeho kuchařka uvaří. Take se jim odpouští tento rok, aby se dlužili všudy. A když nebudou míti čím platiti, mohou na pouť jíti, aby se nikdy nenavraceli. A tím oknem vyskočiti, jako nim krávy²⁸⁴ na pole honí, a neohlídati se [73r] za se ani se vráceti, až by na tebe dobře zapomněli.

O ourodách.

Slyšeli ste již, jak a kterak stavové všickni tento rok mají státi²⁸⁵. Jest slušné²⁸⁶ již oznámiti²⁸⁷ i o ourodách²⁸⁸, v kterých krajinách²⁸⁹ se co uroditi má tohoto roku. Vedle běhu a vylití²⁹⁰ planet málo²⁹¹ se pšenice urodí na Korytánských horách, ale spíš se letos na těch horách člověk potká²⁹² s kamsikem nežli s voráčem. Take ukazují hvězdy spodní, že žádných pomorančí, citronův, pomogranův ani limonův nebude růsti na durynských lesích ani litevských bořích, ale víc borových šišek nežli co jiného. Vína letos naprosto (jakž planéty svědčí) žádného nebude, ani se co na krkonošských, na rumburských a přímde[73v]ckých horách²⁹³ urodí, ale více planých²⁹⁴ hrušek, jablek²⁹⁵, šípkův²⁹⁶, trnek a lohyň, těch z potřebu v těch místech najdeš. Jiné všechny ourody krátce²⁹⁷ věz, že jich bude míti jeden víc než druhý²⁹⁸ a jeden druhému musí²⁹⁹ toho přiti, což sám³⁰⁰ nemůž míti.

O válkách³⁰¹ a různicech.

Tak jakž mudrci praví a hvězdy ukazují, že toho roku má býti veliké krveprolití, mord a vražedlná³⁰² bitva, a to se státi³⁰³ má konečně v postě poslední tejden v masných krámcích

²⁷⁵ Lid] Ljd

²⁷⁶ sedláci] Sedlacy

²⁷⁷ vyznamenání] Wyznamenanj

²⁷⁸ jejich] gegjch

²⁷⁹ neradí] neradj

²⁸⁰ musí] mufy

²⁸¹ dávat] dawati

²⁸² peřinách] peřinach

²⁸³ než] nez

²⁸⁴ krávy] krawy

²⁸⁵ státi] ftati

²⁸⁶ slušné] fluffne

²⁸⁷ oznámiti] oznamiti

²⁸⁸ ourodách] ourodach

²⁸⁹ krajinách] Krajinach

²⁹⁰ vylití] wýlitj

²⁹¹ málo] malo

²⁹² potká] potka

²⁹³ horách] Horach

²⁹⁴ planých] planych

²⁹⁵ jablek] jableb

²⁹⁶ šípkův] Sfypkův

²⁹⁷ krátce] kratce

²⁹⁸ druhý] druhy

²⁹⁹ musí] musy

³⁰⁰ sám] fam

³⁰¹ válkách] Walkach

³⁰² vražedlná] vražedlna

³⁰³ státi] ftati

a kutloších, kdož tomu nevěří, bude-li živ, to očitě uhlídá. Nemůže-li kdo z vůl býti, morduje se s telem, prasetem, slepicí³⁰⁴ neb holoubětem, takovému velikému³⁰⁵ krveprolití³⁰⁶, mohl by se nejeden podiviti. Druhá³⁰⁷ bitva a hlav[74r]nější, ta má³⁰⁸ býti v létě v zemi uherské, a to mezi lidem obecným, avšak proto Uhří podlé jejich štěstí obdrží, ačť jich méně jest nežli jejich nepřátel³⁰⁹, a to tím, že jeden každý z Uhrův může rotmistra nepřátelského³¹⁰ i s jeho počtem poraziti a zabiti, sedě za plotem v jasný den, nepřátely³¹¹ z kabátu³¹² vybíraje a zubami rozkusuje, zpívajíc sobě danadydum. Uhří to dobře vědí, když horko jest, že na vartu³¹³ nepřátel³¹⁴ jejich vyskakují, a kteřížkoli³¹⁵ z té bitvy utekou, ti se shromáždí do jednoho hájku³¹⁶, tu se tak tuze brání³¹⁷, až je musí vodou vytopit^{dh} nebo vypáliti³¹⁸. A tak, budou-li Uhří chtíti, mohouť jich znamenitý počet³¹⁹ za jeden měsíc poraziti.

[74v] O nemocech.

Tento rok vedle panování planet budou nemoci rozličné, obzvláště³²⁰ na nebohatých, a to takto: Nebudou-li v létě dělati³²¹ a peněz k zimě přichovávatí³²², budou těžkou zimnici o Vánocích³²³ v tobole trpěti. Take kteří jsou mnoho dlužní a nemají čím platiti, napadne je těžká nemoc, kteráž³²⁴ slove fresuňk, ten bude míti nežit pod lavicí³²⁵ a za uchem drbanici, kterážto³²⁶ nemoc jistě těžká³²⁷ jest. Také mladé paní tohoto roku těžkou nemoc trpěti budou v svých požitcích³²⁸ a vzláště³²⁹ ten tejden před Velikou nocí³³⁰, neb v ten čas málo³³¹ na ně dbáti budou.

³⁰⁴ *slepici*] Slepicy

³⁰⁵ *velikému*] velikemu

³⁰⁶ *krveprolití*] Krve proliti

³⁰⁷ *Druhá*] Druha

³⁰⁸ *má*] ma

³⁰⁹ *nepřítel*] Nepřatel

³¹⁰ *nepřátelského*] Nepřatelského

³¹¹ *nepřátely*] Nepřately

³¹² *kabátu*] Kabatu

³¹³ *vartu*] Warta

³¹⁴ *nepřátel*] Nepřatele

³¹⁵ *kteřížkoli*] kterižkoli

³¹⁶ *hájku*] Hajku

³¹⁷ *brání*] braní

^{dh} sic!

³¹⁸ *vypáliti*] wypaliti

³¹⁹ *počet*] Počet

³²⁰ *obzvláště*] obzwlaftě

³²¹ *dělati*] dělatj

³²² *přichovávatí*] přichowawati

³²³ *Vánocích*] Wanocých

³²⁴ *kteráž*] kteraž

³²⁵ *lavici*] Lawicy

³²⁶ *kterážto*] kteražto

³²⁷ *těžká*] těžka

³²⁸ *požitcích*] Požicých

³²⁹ *vzláště*] wzlaftě

³³⁰ *nocí*] Nocj

³³¹ *málo*] malo

Souhrnná ediční poznámka

Elektronické knihy starších česky psaných památek jsou pořizovány výhradně z rukopisů a starých tisků z období 13.–18. století. Při ediční práci je uplatňován kritický přístup k vydávanému textu. Texty jsou transkribovány, tj. převedeny do novočeského pravopisného systému, s tím, že jsou respektovány specifické rysy soudobého jazyka. Elektronické edice vznikají na akademickém pracovišti zabývajícím se lingvistickým výzkumem, proto je mimořádný důraz kladen na interpretaci a spolehlivý záznam jazyka památky.

Transkripce textů se řídí obecně uznávanými edičními pravidly, jimiž jsou pro období staré a střední češtiny zejména texty Jiřího Daňhelky *Směrnice pro vydávání starších českých textů* (Husitský Tábor 8, 1985, s. 285–301), *Obecné zásady ediční a poučení o starém jazyce českém* (in: Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1957, s. 25–35) a *Obecné zásady ediční a poučení o češtině 15. století* (in: Výbor z české literatury doby husitské. Svazek první. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1963, s. 31–41) a text Josefa Vintra *Zásady transkripce českých textů z barokní doby* (Listy filologické 121, 1998, s. 341–346). Tato obecná pravidla jsou přizpůsobována stavu a vlastnostem konkrétního díla. Při transkripci textu editor dbá na to, aby svou interpretací nesetřel charakteristické rysy jazyka a textu, zároveň však nezaznamenává jevy, které nemají pro interpretaci textu či jazyka význam (tj. např. grafické zvláštnosti textu).

Součástí elektronických knih je textověkritický a poznámkový aparát, jehož obsah a rozsah je zcela v kompetenci jednotlivých editorů. Bez výjimek jsou v kritickém aparátu zaznamenány všechny zásahy do textu, tj. emendace textu. Pravidelně jsou zaznamenávány informace týkající se poškození či fragmentárnosti předlohy, nejistoty při interpretaci textu atp. Naopak méně často jsou uvedeny věcné vysvětlivky a zřídka jsou zachyceny mezitextové vztahy.

Elektronické edice neobsahují slovníček vykládající méně známá slova. K tomuto účelu slouží slovníky zapojené do jednotného vyhledávacího systému *Vokabuláře webového* (<http://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx>), případně též slovníky nezapojené do tohoto vyhledávání (<http://vokabular.ujc.cas.cz/zdroje.aspx>).

Struktura a forma elektronických edic

Text edice je strukturován, tj. povinně je v něm zaznamenávána uzuální foliace či paginace. V závislosti na charakteru předlohového textu mohou být v elektronické knize uvedena čísla veršů (u veršovaných předloh) či označení kapitol a veršů (u biblických textů).

Dále je naznačena i další struktura textu, tj. text je členěn pomocí nadpisů a podnadpisů na nižší celky.

Součástí elektronických edic je textověkritický a poznámkový aparát.

Ve formátu PDF je tento aparát zachycen v poznámkách pod čarou umístěných na konkrétní stránce, ve formátu EPUB je textověkritický a poznámkový aparát uveden v poznámkách v závěru dokumentu:

- ^a – malé písmeno v horním indexu označuje emendace. U emendací je na prvním místě uvedeno kurzivou správné (tj. opravené) znění textu ve shodě s edicí, za grafickou značkou] je uvedeno chybné znění pramenné předlohy
- ¹ – arabská číslice označuje poznámky a komentáře nejrůznějšího druhu, které editor pokládal za důležité pro interpretaci textu

Formát EPUB umožňuje hypertextový přechod z různých částí textu (z položek obsahu, z indexových číslic a písmen textověkritického komentáře) na jiný text. Upozorňujeme, že některé elektronické čtečky nemusí podporovat všechny zamýšlené formáty a funkce.

V elektronické edici je dále použito těchto typů závorek a dalšího grafického značení:

závorky

- {} ve složených závorkách je zaznamenán text, který má charakter přípisu. Rozlišujeme přípisky podle umístění v textu (marginální a interlineární) a přípisky podle stáří vzhledem k základnímu textu (soudobou rukou a pozdější rukou).
- [] v hranatých závorkách je zaznamenán text, který není součástí předlohového textu, ale který lze na základě pravděpodobnosti či jiného textu do edice doplnit; text v hranatých závorkách může být doplněn i o poznámku (značenou arabskou číslicí v horním indexu) s údajem, odkud je text doplněn. V hranatých závorkách jsou rovněž umístěna čísla a údaje určující strukturu textu (foliace, paginace).

odlišné písmo

- *kurziva* označuje text, který byl editorem interpretován jako text nečeský; dále nerozlišujeme, o jaký jazyk se jedná, avšak nejčastěji se vyskytuje latina
- větším písmem jsou označeny nadpisy a podnápisy
- různou velikost písma či *kurzivní* řez některé čtečky nerozlišují

Výbor ze starší české literatury obsahuje soubor šestadvaceti česky psaných textů nebo jejich úryvků z období od 13. do 18. století. Středověkou literaturu reprezentují např. díla veršované lyriky, erbovní pověst o Bruncvíkovi, úryvky z biblické knihy Genesis a z děl Tomáše ze Štítného i Jana Husa a ukázky z odborné středověké literatury lékařské a právnické. Raný novověk je zastoupen mj. spisy zábavního charakteru – cestopisem, satirami, kuchařkou atd. *Výbor ze starší české literatury* stojí na počátku nového edičního projektu a je „ochutnávkou“ z chystaných knih. Edičně jej připravilo *oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i.* Vydávané texty jsou transkribovány do novočeského pravopisného systému a obsahují nezbytný textověkritický komentář.

Tato edice je autorské dílo chráněné ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, a je určena pouze k nekomerčním účelům.